

X5 .V23

581.948.5

Sv. 25

LIBRARY OF
THE NEW YORK BOTANICAL GARDEN

Special Book Fund
1903

Sept. 10 1897

R. W. Gibson - inv.

SVENSK BOTANIK,

UTGIFVEN

AF

J. W. PALMSTRUCH.

ANDRA BANDET.

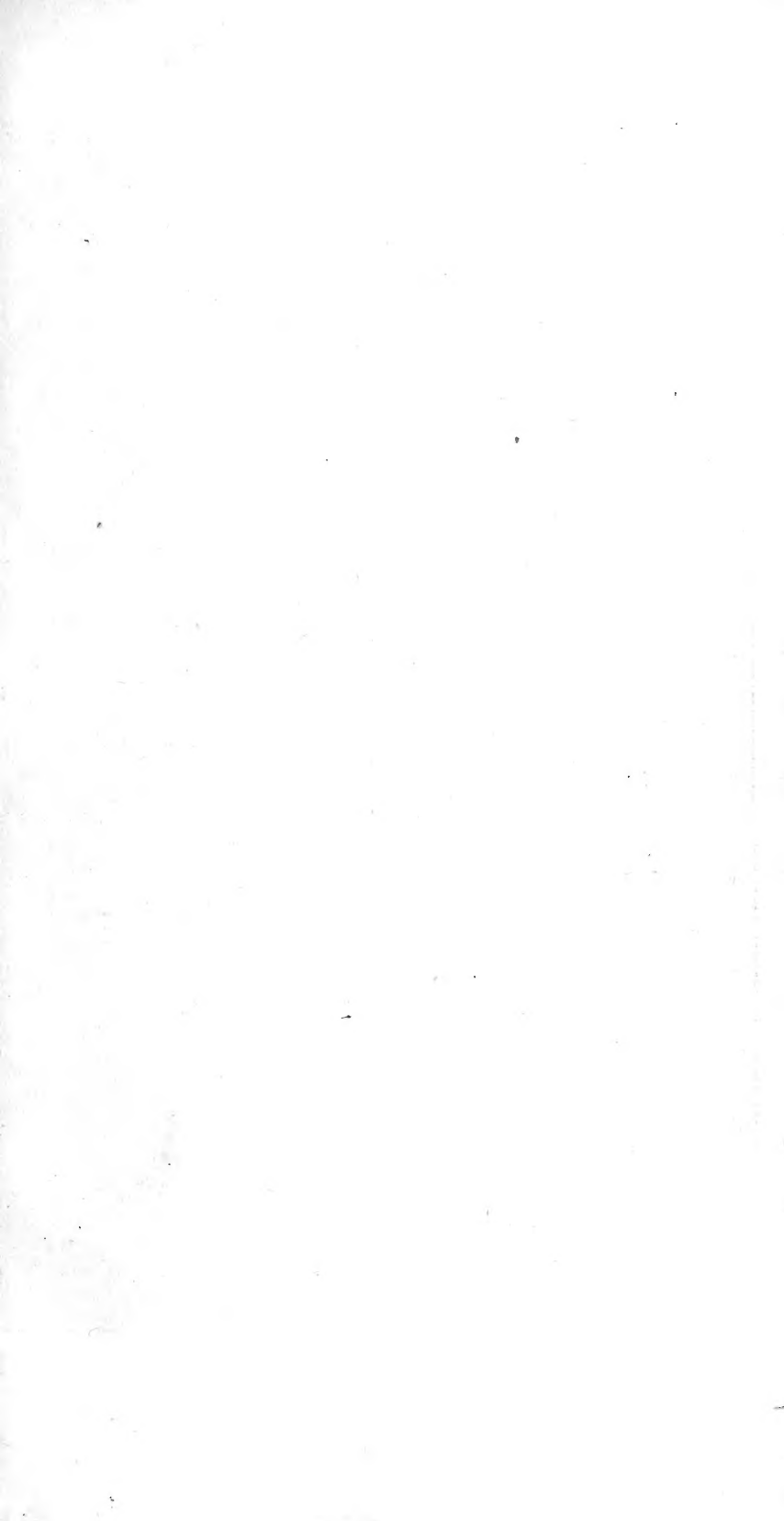

LIBRARY
NEW YORK
BOTANICAL
GARDEN

Med Konungens nådigste Privilegium.

STOCKHOLM,
Tryckt hos Notarien CARL DELÉN, 1803.

15
V23
1803

QUERCUS ROBUR.

EK. På Finska: *Tammi*.

Löfven äro aflånga, mot yttra ändan bredare, på sidorna flikiga eller groft tandade med trubbiga flikar.

Lin. Flora Su. p. 340. Cl. 21. MONOECIA, polyandr. *Liljeb.* Sv. Fl. s. 293. Kl. 13. SAMKULLB. *Patr. Sällsk.* Hush. Journ. 1795. Juli, Aug. s. 170. 1787 Jan. s. 208. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 6. T. 6. p. 1. *Swartz.* Alman. för år 1798. *Linderh.* Handlex. Art. Ek. *Pharm.* Qu. Cori. Fol. Gland. Cupulæ, Gallæ.

Eken är ibland våra största och dyrbaraste Träd; växer långsamt; finnes knappt norr om Gefle; hinner till 300 år; skadar gräsväxten; låter ogera flytta sig. — Ollon planteras i lös jord eller under buskar af En och Hassel, ett par tum djupt, med spetsen uppåt vänd. Blommar strax efter löfsprickningstiden i Maj eller Juni. — Han- och honblomstren ha särskilda *Hüngen* på samma träd. De förra äga 5klufvit blomfoder, 5 - 10 ståndare, men ingen blomkrona; Honblomstren hafva helbräddadt skrofligt blomfoder, som blir på frukten likt en skål, 2 - 5 stift, och ingen blomkrona; frukten är en nöt med läderlikt mjukt skal. Det gifves 2 förändringar: den ena har 6 - 7 ollon på hvar hänge och korta fruktstjelkar; den andra har 2 ollon på lång fruktstjolk, djupare flikiga blad och blekare ved.

Mot svåra diarréer, rödsot och blodflöden nyttjades förr dekokt på *bladen*, men nu sällan, om icke efter tillräckliga laxermedel och emot sjukdomens slut, då stärkande medel fordras. I envis halsfluss, till gurgling, kan dekokten med vin och håning brukas. — *Bark* på unga qvistar, till en god handfull, kokad i en kanna öl ell. vatten, och druckit i quart. 2 - 3 gånger om dagen, har gagnat i rödsot och frossor, sedan tarmkanalen varit ren. Med Kamillblommor ges Barken i pulverform till $\frac{1}{4}$ drakme hvar 3:dje timma på feberfria tiden mot frossa, och säges stundom varit bättre än kina. Fint pulveriserad bark, blandad med rödt vin, tjenar till omslag att lägga på utfallen ändtarm och bräck. Dekokten med litet alun är nyttig i tungspenens slapphet och halsfluss utan stark inflammation. — *Ollon*, i stället för kaffe, då skalen skiljas ifrån kärnorna, berömnas af många; men deras nytta i körtelsjukdomar lär fordra mera bekräftelse, ehuru de kunna anses såsom stärkande, och därför nyttiga i åtskilliga sjukdomar af svaghet. Hårdt torkade och till pulver stötta, halva de botat frossan; och förtärda med varmt öl, hvar efter den sjake i säng underhållit stark utdunstning, har Rosen dermed blifvit kurerad, så att svullnaden efter 12 timmar lagt sig. Söndermalna och med sädesmjöl eller kli blandade, duga de till bröd, som dock är något kärt och stoppande. Ollon äga en svag nerfdöfvande (markotisk)

QUERCUS ROBUR.

kraft, som under torkning i fri luft på ett års tid förgår, då de löra kokas, torkas och sedan malas, för att kunna till bröd användas. — *Galläpplen* tillkomma, liksom Sömn-torn (Nr. 29), af en insekt (Cynips), och sitta mest på löfvens undra sida, men hårdna icke hos oss, och blifva derföre till sin verkan svagare än de Turkiska, som i handel förekomma, och samlas på andra Ekarter. Ytan är bättre än det sköra inuti; de blåaktiga och tunga ha mesta värdet, och samlas innan insekten genombärat galläpplet och utgått. De hysa af Ekens delar det starkaste sammandragande ämnet. *CULLEN* anser icke Galläpplen tillika med bäska medel (*Gentiana* &c.) invertes, såsom farliga. Andre berömma 6 uns destill. vatten, till 10 gran Gall. och 3 uns af någon sirap, hvaraf dosis är i början ett skedblad hvar 5 - 4 timme, och sedan mera, mot väderspänningar af slapphet i magen och tarmarna. Om så fordras, brukas mellanåt laxermedel. Dekokt på Galläpple nyttjas i lavement, emot värk öfver länderna af ändtarmens svaghet, hvaraf ofta hemorroidalkrämpor uppkomna. Salfva beredes af fint pulver och svinfett eller osaltadt smör, lika delar i vigt, emot blinda gyllenådern; och är felet högt upp i tarmen, insprutas stark infusion. Dekokt kan och till omslag eller insprutning vid förslappade utfallna delar användas. Af Galläpple göres svart skrifbläck: t. ex. 6 lod Gall. och 2 lod brun bresilja kokas i 5 quart. vatten, tills 1 stop är kvar; detta silas, får kallna, och tilläggas 2 lod ren (ej vitrad) jernvitriol och 2 lod rent gummi arab. Galläpple tinktur af $\frac{1}{2}$ uns Gall. och 2 uns sprit, upptäcker med mörk färg jern i mineralvatten. Med samma tinktur återställes gammal urblekt skrift, som dermed öfverstrykes, hvilket dock sker bättre med blodlut först, och en svag syra sedan. Galläpple med jernvitriol sätter mörka eller svarta färger på ylle, silke, läder, horn och träd. — I Hushållningen användes barken, som dertill aftages helst om våren, tillika med barken af gammal björk, till lädergarfning. Den grofva är till sälläder bäst, och den af unga träd ell. qvistar tjenligare till öfverläder. Spån och löf tjena äfven till garfning. Till svärtning nyttjas barken med jernvitriol, men fruktodren skola dertill vara än bättre. — Ollon göda svin. — Med sågspån af Ek svärtas linne, och med stiekor af samma träd i vin, som börjat gäsa, förbättras det. — Vedens nytta är allmänt bekant; svenskt Ekvirke anses hårdare än utländskt; om det genast klyfves, rökes och sedan torkas, spricker det icke. Afbarkas trädet ett par år förr än det fälles, blir veden hårdare. Snickararbete, gnidit jemt med torr rödkrita, och sedan bonadt ell. fernissadt, får utseende af mahogene. — Eksvamp, torkad och bultad att den blir mjuk, stoppas i blödande sår.

Tab. — fig. a. förstor. Hanblomster — b. ett dyl. Honblomst. — c. pistill med fruktämne — d. frukten, Ollon kallad.

ACHILLEA MILLEFOLIUM.

MILLEFOLIE. Rölleka. Jordhumla. Stengräs. Snö-ört.
Näsgräs. Pestilens-blommar. På Finska: Satalehti.

Örtstjelken är upptill färad. Bladen äro dubbelt parbladiga: småbladen smala, tandade och spetsiga.

Linn. Flora Su. p. 299. Cl. 19. SYNGENES. polygam. superfl. *Liljebl.*
Sw. Fl. s. 370. Kl. 15. SVÄGRAN. *Murr. App. Med. T. r. p. 165. Patr. S.*
Hush. Journ. 1789. Juni, s. 511. *Fischerstr. Ek. Dkt. T. r. s. 6. Inril. Tide-*
1805. Nr. 25. *Pharm. Millefol. Herba, Flores.*

Millefolien är allmän på åkerrenar, ängar och torra ställen; blommor i Juli ell. Aug. månader, med upptill jemn blomqvast; har mångårig rot. En artförändring, som växer på backar, har rödaktiga blommor och inunder håriga blad. — I hvar blomma finnas vid pass 5 strålblomster, af hvilka hvardera är rundad och nästan 3-tandad (fig. c.). Frukfstädet är platt och jemt. Fröen äga på ömse sidor liksom vingar (fig. d.). — Namnet Achillea har tillkommit deraf, att Achilles berättas hafva nyttjat växten såsom sår-läkande, för sina blesserade stridsmän.

Något sammandragande, bask och kryddaktig kännes växten till smaken. Blommorna hysa aromatiskt ämne: bladen äro bäska och stärkande; af de förra kan destilleras olja, som i egenskaper liknar kamillolja (Nr. 50.). Extrakt, gjordt med vatten, förlorar det aromatiska, hvilket bibehålles i det, som göres med sprit. Örtens verkan på nervsystemet synes då den lägges på öl under gäsningen, ell. kokas deri, emedan ölets rusgifvande kraft derigenom ökas; att den äfven är antispasmodisk, bevisa åtskilliga läkmedel, som tillredas af Millefolien. I öfverflödiga blodflöden hos båda könen är den med förmån nyttjad, ofta endast såsom té, eller till infusion. Men för mycket brukad, skulle den hos fruntimmer kunna störa reglernas ordentliga gång, hvarföre de böra försigtigt nyttja den. I lungsot af sår i lungorna, har man berömt dekokten, som då borde blandas med konserf af Törnrosor (Nr. 29). Man har brukat örten på åtskilligt sätt emot väderspänningar, kardialgi, kolik, barnsängs-värkar, hypokondri, urinstäm-

ACHILLEA MILLEFOLIUM.

ma, hvita flussen, stenplågor och reumatism. På landsbygden nyttjas ofta bladen, bultade mellan stenar, för att med eller utan fett lägga på friska sår och öppna skador. — Så kallade Millefoliedroppar kunna lättast tillredas af blommorna, samlade vid första utsprickningen och lagda i godt brännvin, som bör gå jemt öfver dem. Kärilet (buteljen) tilltäppes, förvaras i skuggan, och skakas då och då, 3-4 veckor, hvarefter det silas. Dosis här af är 60-70 droppar, som tagas i brännvin, och ges åt starkt folk emot kolik eller så kallad flen; emot reumatism och gikt guides värkande stället dermed, och flerdubbla linnekompresser, fuktade ell. blötta deri, läggas på friska sår, sedan blödningen med snöske förut är hämmad.

Tab. — fig. a. blomma — b. diskblomster — c. strålblomster — d. frö; alla förstorade.

HYPERICUM PERFORATUM.

PRICKIG HYPERIK. *Johannis ört. Pirken.* På Finska:
Sianverileinü. Käkosen-ruoho.

Örtstjelen är rak, grenig och otydligt äggad. Bladen äro trubbiga, med genomskinliga prickar. Blommorna ha 3 pistiller och många ståndare, som nedtill äro i 5 stammar hopväxta.

Linn. Flora Su. p. 265. Cl. 18. POLYADELPH. polyandr. Liljebl. Sv. Fl. s. 219. Kl. 9. MÅNGMÄNNINGAR. Murr. App. Med. T. 3. p. 518. Hellen Diss. de Hyperico. Præs. LINNÆO. Pharm. Hyper. Herba, Flores, Semina.

Hyperiken triffes bäst på ängsbackar, är temligen allmän, har mångårig rot, och blommar i Juli ell. Aug. månader; har 5deladt blomfoder och 5bladig blomma; fröhuset har 3 rum för många små bruna bäska frön. Vid rötterna fäster sig stundom en insekt, kallad Coccus, lik den Polska (Cocc. polon.), som fås på roten af *Scleranthus perennis*, och med hvilken ylle, silke, tagel m. m. kunna färgas; utan tillsatser ger den karmosin-lärg.

Af många anses denna och den Hyperiksarten, som har fyrkantig stjelen, att äga lika egenskaper. De genomskinliga prickarna på bladen af denna art, synas stundom svarta, och innehålla ett kådigt hartsämne, som i förening med åtskilliga salter tjänar till färgning. Blomknippena och en del af stjelen samlas till detta ändamål kort före blomningstiden, torkas och förvaras; när yllegodset är betadt i alunvatten och torkadt, kokas sedermera Hyperiken i vatten, och godset lägges deri. — Hela växten är bäskaktig, något sammandragande och balsamisk; till läkmedel är blomvippan förmodl. bäst. En tid trodde man, att växten kunde, såsom té brukad, bota invertes sår, t. ex. i njurarna och blodspottning m. m.; åtskilliga exempel anföras om lungsiktiga, som med vin-infusion på örten sägas blifvit kurerade, och härtill nyttjade man en handfull af blommorna, som kokades i 1 stop, helst spanskt vin, tills hälften återstod; dosis häraf var $\frac{1}{4}$ quart. morgon och aft. Emot utvertes skador nyttjades tinkturer, plåster, salvor, oljor m. m., beredda af Hyperiken. Det sistnämnda med-

HYPERICUM PERFORATUM.

let fås, om blommorna i täppt käril och digestionsvärma (vanlig kakelugnsvärma) någon tid förvaras i bomolja. Denna Hyperiks-olja, förenad med kamfert-spiritus, är nyttig att ingnida i huden emot reumatisk värk, utan feber. Brännvin, hvori blommorna legat, får röd färg, och anses att vara helsosamt. Fordom ägde Hyperiken stort anseende, och man omtalade den som ett säkert medel för dem, som af onda andar troddes vara besatte (en art galenskap eller mani), hvarföre den fick namnet Fuga Dæmonum. Nu för tiden nyttjas den sällan i sjukdomar, och förmodligen aldrig emot onda andar.

Tab. — fig. a. pistiller och fruktämne — b. fröhus — c. frö — d. ett frö förstoradt.

MYRICA GALE.

PORS. På Finska: *Pursu Ralika*.*Bladen lansettlika, något sågade. Frukten saftlös.*

Linn. Flora Su. p. 356. Cl. 22. DIOECIA 4:andr. Liljebl. Sv. Fl. s. 307. Kl. 15. MONADELPH. Murr. App. Med. T. I. p. 73. Pharm. Myrt. Erabant. fol.

Denna Buskart, kärrens inföding, särdeles i den norra delen af Jordklotet, är ibland dem, som likt Alen, Hasseln, Tibasten m. fl. med blommor på ännu bladfria grenar båda den annalkande blidare årstiden. Ehuru, i följe af sitt i allmänhet kända blomningssätt med han- och honblomster, dolda inom fjällen af sina hängen på särskilda buskar, hafva vi haft tillfälle att förvissa oss om verkligheten af äfven så väl sambyggande (monoici) som tvåkönade (hermaplrod.)- blommor på en och samma buske, hvilken omständighet likaledes iakttagen vid några Pilarter, Hafornen (Hippophaë), Dybladet (Hydrocharis), Rosenroten (Rhodiola), skulle icke utan skäl anvisa dessa växter en billigare plats i den 23 Klassen, eller kanske tyda rimligheten af sammanförandet af de så kallade Diclinæ (Kl. 21, 22, 23) med de föregående klasserna. Vi uppge detta som ett skäl, utan att vilja påstå någon nödvändig förändring af Sexual-systemets klasser, ehuru vi äro dessutom öfvertygade, att mångfaldiga rön i de varmare klimaterna gifva styrka åt dem vi nu anført.

Blommorna sitta utan vidare betäckning omgifne af små enkla fjäll, hvilka på hvarandra liggande utgöra på hanne- och de tvåkönade buskarna tumslånga hängen (amenta), och bestå antingen endast af 4 ensamma hanar eller dessa tillsammans med sin tvådelta hona. Den egentliga honbuskens hängen deremot äro helt små, ett par linier långa, och röda, samt hysa emellan hvar fjäll ett fruktämne med 2 stift, eller rättare djupt 2-delt. Frukten, vanligen kallad ett saftlöst bär, anse vi snarare för ett slags nöt, något sammantryckt, stor som ett risgryn, omgifven af en skorpa, som upptill formerar tvenne horn. Fröet ligger ensamt inom ett hårdare skal.

De tumslånga, glatta, i kanten fintludna, samt med upphöjda gula punkter på undra sidan lysande blad, äga

MYRICA GALE.

så väl som hela busken en stark, kryddlik, något åt kamfert stötande lukt, icke obehaglig, men döfvande. Detta, jemte deras sammandragande, kryddaktiga, bäska smak, tyckas förråda medicinska egenskaper. Vattnet, hvori växten blifvit kokad, har man utvertes brukat emot utslag och ohyra, bland hvilka vägglöss och mal skola finna den i synnerhet vidrig, om den knipptals upphänges, eller lägges emellan kläderna.

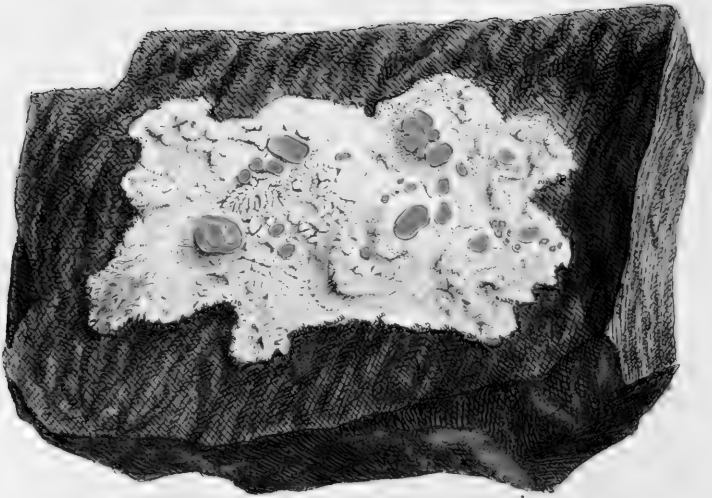
Porsen intog fordom Humlens ställe vid ölbrygden, och ansågs hos förfäderna af den vigt, att, enligt Vestgöta Lagen (Förnämings Balk C. 3. §. 9., och Tingsmåla Balk C. 10. §. 4.), olofligt samlande deraf på främmande jord med ansenligt vite belades. Man har dock skäl, att i detta fall neka Porsens välgörande egenskap, emedan den mycket rusar och orsakar svår hufvudvärk. — Betadt ylle erhåller, genom kokning på bladen, en gul färg. (LINN. Skånska Resa, s. 293.)

Det vaxlika ämne, som i stor mängd fås igenom bärens kokande i vatten af den Nordamerikanska *Myrica cerifera*, kan också, ehuru i ringare mängd, af Porsens frukt vinnas, om den lika behandlas.

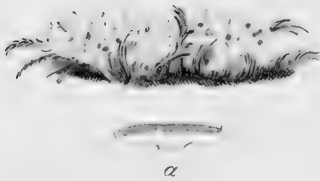
Tab. — fig. a. en qvist af honbusken med dess hängen, i naturlig storlek — b. honan — c. frukten, äfven förstorad — d. en qvist af hanbusken — e. en hanblomma inom sitt fjäll — f. en 2-könad blomma, begge större gjorda.

F1

F2

PARMELIA TARTAREA.

ORSELJ-LAF. *Byttelet. Böttlet. Borås-färg. Örmossa. Bergmossa.*

En skroflig, hvit, något grönaktig skorpa, med brungula eller tegelfärgade skålar med hvit svälld kant.

Linn. Fl. Su. p. 409. (Lichen Tartareus) Cl. 24. CRYPTOGAMIA, Algæ. Liljeb. Sv. Fl. s. 409. Kl. 16. LÖNNGIFTE, Alger. Achar. Lichen. Sv. Prodr. p. 57. Method. Lichen. p. 165. Linn. Vestgöt. Resa s. 146. Kalm Bohusl. Resa. s. Westring i Vett. Akad. Handl. 1791. Schærbing i Almanack 1798.

I följe af den af Hr. Dr. ACHARIUS efter fröredningen gjorda uppställning af den vidlyftiga Lichen-familjen, benämna vi denna af Botanisterna vanligen kallade *Lichen Tartareus* med namnet *Parmelia*, ett talrikt slägte, utmärkt genom sina frörednings-plättar eller skålar, omgifna med en ifrån deras väsende särskilt kant, tillskapad af sjelfva växtens kropp, hvarigenom den skiljes ifrån *Lecidea*, som vid Nr. 65 nämndt är.

Denna liknar en hvitaktig, något i grönt stötande ojemn skorpa, tätt fästad vid stenen. Brungula, hvitkantade plättar af olika storlek, i början urhålkade, sedan platta och slutligen kupiga och ojemna, synas här och der strödda på skorpan. En afart häraf förekommer icke sällan i Fjällen och på Gottlands och Ölands hedar sittande på jorden eller mossan. Den synes liksom grenig och gles, och mera hvit till färgen (*Lichen frigidus*, L.), och bör ej anses som åtskild art. Om också en gissning tillåtes oss, skulle vi äfven förmoda att Dr. ACHARII *Isidium Gonatodes* vore föga från denna skiljaktig.

Lång tid tillbaka har bruket af denna mossas, såsom tjenlig till färgning på samma sätt som Roccellen, varit bekant. I synnerhet, om ej helt och hållet inhemsk svensk art påbranta, mest emot hafssidan liggande klippor, särdeles de Bohuslänska, har den i sednare tider utgjort en icke obetydlig handelsvara; en mängd deraf har blifvit utskeppad, som i värde vida öfverstiger 100000 R:dr; endast 1791 värderades utskeppningen ifrån Göteborg till

PARMELIA TARTAREA.

minst en tunna guld. Men detta är den rå produkten, sådan som klippan lemnar den. Utländningarne veta att förädla den; och återsända i ymighet årligen ett deraf tillredt färgstoff, känt under namn af *Orselj*, ett namn, som äfven gifves den kring medelhafvet hämtade Roccellen.

Mossan tillverkas dels fuktig, dels torr, malen och siktad. Hufvudfärgen den innehåller är den röda, men får, igenom tillsats af lut, ett mer eller mindre gredelint, ända till blåaktigt utseende. Den nyttjas vid silkes- och ylle-färgning, i ställe för krapp och fernbock, äfven till besparing af den ännu kostbarare konsjonellen.

Vid färgning med den fuktiga Orseljen bör deraf en lika vigt med godset, som skall färgas, dertill användas. En färgsoppa tillredes af Orseljen lagd i kittel med sjö- eller regn-vatten, som sakta upphettas. Häri lägges godset, som under en måttlig kokning och omrörning deri förblifver, tills den önskade färgen erhålles, hvarefter det upptages, sköljes och torkas.

Ännu varaktigare blir färgen, om det således förut i Orselj-soppa grundade godset å nyo deri lägges, sedan en upplösning af raspadt engelskt tenn i kungsvatten blifvit tillgjuten i den åter uppkokade soppan. Utan vidare kokning omröres endast godset, och sedan upptages och sköljes. Det bör vara tillförene alldeles fritt ifrån fetma och orenlighet, samt doppas i vatten och väl utkramas, innan det lägges i färgkitteln.

Tab. föreställer mossan i naturlig storlek. — fig. 1. visar Orselj-lafven på en sten sittande — fig. 2. är den på jorden eller mossan sittande förändring — a. en stor gjord frörednings-skål.

FESTUCA OVINA.

FÅRSVINGEL. *Linnæi Fårgräs.*

Blomvippan åt en sida vettande, hopdragen, merendels borstbärande. *Strået* 4:kantigt. *Bladen* trinda, tagellika.

Linn. Flora Su. p. 50. Cl. 5: TRIANDRIA. digyn. *Eiljebl.* Sv. Flora s. 46. Klass. 3. TREMÄNNINGAR. *K. Vett. Ak.* Handl. 1741. s. 184.

Fårsvingeln är ett af de kortare grässlagen, men har icke destomindre blifvit vidtfräjdad, kanske äfven ofta mer berömd än den i sjelfva verket förtjenar, åtminstone bland de arter, som man till odling föreslagit. Den intager de torraste, och icke sällan de mest magra ställen, såsom höjder och tak, och träffas i synnerhet ymnigt på Gottlands och Ölands backar.

Ibland Svingelarterna skiljes den lätt genom ställningen och skapnaden af sin under mognandet bruna blomvippa, äfvensom genom fyrkantigheten af strået och de tagellika bladen, som för fingren kännas något sträfvä. Småaxen äro, som hos släktet i allmänhet, runda och något sammantryckta, med spetsiga blommor vanligen borstbärande, likväl någon gång utan dem.

Af all föda är denna gräsart den angenämaste för fåren, och det är säkert denna som gör dessa kreaturs kött välsmakligare på de orter, der den i mängd träffas. GME-LIN berättar också, att Tartarerne, åtföljde af sin boskap, särdeles nedslå sina bopålar om sommartiden, der Fårsvingeln växer ymnigast i deras bygder.

Såsom vildtväxande kunna vi visserligen icke neka Fårgräset sin förtjenst, hvilken v. LINNÉ i synnerhet tilldelat det; men i afseende på odling äga många andra företrädet, som märkes så väl af dennas obetydliga höjd och mindre bladrikhet. På en bördigare jordmån blir den väl något större, men såsom bestämd af naturen att bekläda höjderna, i sig sjelfva torra och ofruktbara, lönar den visst icke den mödan, som odlingen af de större grässlagen. Det är ock ganska säkert, att den skulle snart, såsom ett finare grässlåg, på en upphöjd plats af andra och

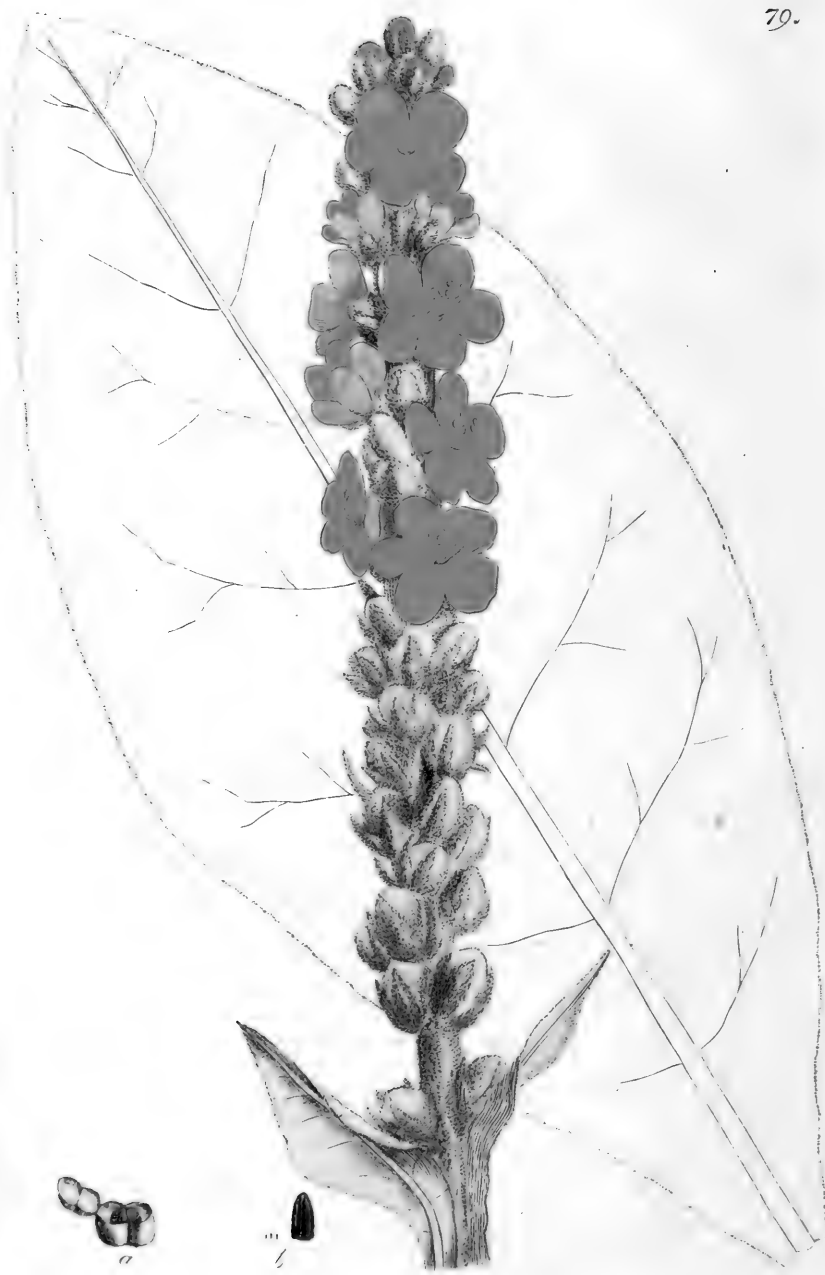
FESTUCA OVINA.

grofväxtare arter, utträngas. För finbladiga gräsplaner tyckes den förtjena odlas, till hvilken ända den sås midt i Augusti, på torrt, öppet och väl tillredt ställe. Som den rotar sig väl och formerar en tät grästorf, så kan den med föga möda hållas i ordning.

På fjällarna förekommer allmänt en oföränderlig variation af denna art med mera sammantryckta småax, som synas något ludna, och med helt släta blad (*Festuca ovina* β vivipara). De öfversta 2 - 3 blommorna få vanligen långa spetsade utskott eller liksom grodde (viviparæ). Man har äfven ansett den för en särskild art, hvilket den dock icke torde förtjena, ehuru den genom odling, enligt fleras rön, bibehåller sig.

Tab. — fig. a. ett stort gjordt småax — b. en förstörad blomma — c. en oföränderlig artförändring, hvars frö liksom gro i axet — d. ett af dess småax, sedt genom förstöringsglas.

VERBASCUM THAPSUS.

KUNGLJUS. På Finska: *Kölkäruoho*.

Örtstjälken är rak och enkel. *Bladen* äro på stjelken nedåt löpande och ludna på båda sidor.

Linn. Flora Su. p. 69. Cl. 5. PENTANDR. 1: gyn. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 89. Kl. 5. FEMMÄNN. *Murr.* App. Med. T. I. p. 487. *Pharm.* Verbasci Folia.

Växten är tvåårig, har upprätt stjelk, stundom nära 2 alnar hög, och gula blommor, som utspricka i Juli månad. Blomkronan är platt. Bladen äro skiftevis sittande, aflånga, nästan helbräddade. Blommorna sitta såsom i ax tätt tillhoppa, äga inga stjelkar, och finnas stundom hvita. Fröhuset har 2 rum och många frön. I synnerhet i södra Sverige träffas den temligen ofta på sandiga ställen, backar och grushögar. Man har anmärkt en ofruktbärande artförändring med grenig stjelk och endast de öfra bladen nedåt löpande.

Bladen äro något bäska, sammandragande, svagt nerdfölvande och slemaktiga; de nyttjas derföre med fördel till dekott, helst med litet stärkelse, i långvariga diarréer och rödsot, då dosis är vid pass $\frac{1}{2}$ kvarter om dagen. De användas äfven till omslag på svullnader, såsom uppmjukande, till gurgelvatten i halsfluss, och i lavementer, i synnerhet emot hemorroidalkrämpor. I Norrige brukas växten emot boskapens lunghosta. Af bladens ludd kan beredas fnöske. — Blommorna, nyttjade i form af infusion eller té, berömmas af sömliga i gikt, lungсот och invertes sår. Om de stötas och på varmt ställe förvaras, smälta de till en flytande massa, som skall gagna i rödsot och gyllenådern, förenad med spänningar i underlifvet. Samma flytlighet, inkokad med socker, skall tjena i åtskilliga blodflöden. — Af fröen och örten, torkade och pulveriserade, göres med mjölk en deg, som formeras i klimpar, hvilka, kastade i vatten der fisk finnes, skola göra dem yra, så att de vända buken uppåt, och kunna tagas med händerna.

Tab. — fig. a. ett öppnadt fröhus med sitt lock. — b. frö i naturl. storlek och ett förstoradt.

BETULA ALBA.

BJÖRK. På Finska: *Koivu*; på Lappska: *Säike*.

Löfven äro äggformiga, sågtandade och spetsiga.

Linn. Fl. Su. p. 555. Cl. 21. Monoc. 4:andr. Liljebl. Sv. Fl. s. 289. Kl. 15. SAMKULLE. Mur. App. Med. T. 1. p. 69. Patr. S. Hush. Journ. 1782 Okt. s. 85. Ekon. Dikt. 2 Del. s. 16. Pall. Russ. Reise Th. 2 s. 186. Pharm. Betulae Fol. Oleum, Cortex.

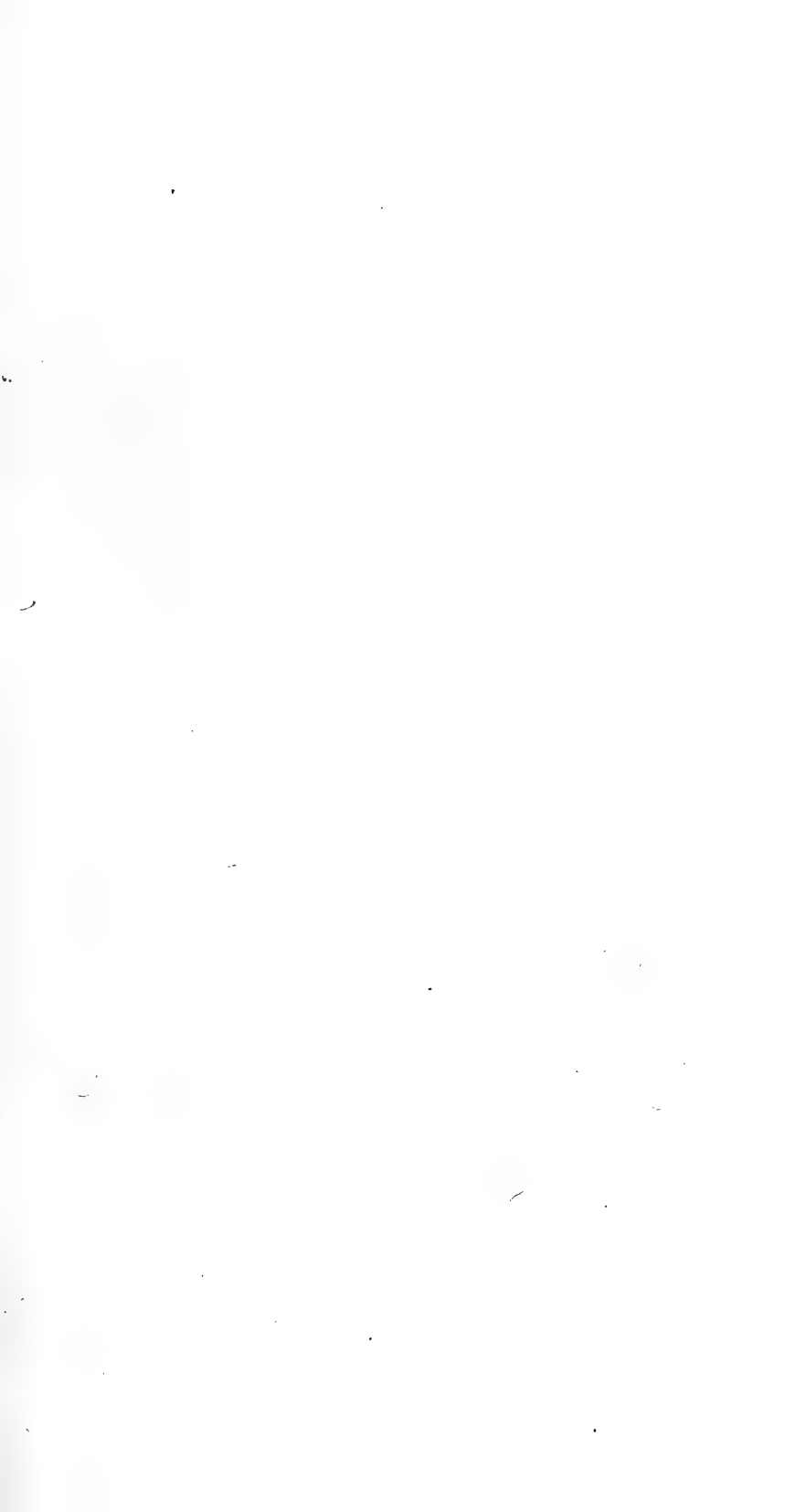
Björk finnes allmän i Sverige, Finland och Lappmarkerna; vid roten kan den få 8 alnar i omkrets; växer knappt mera, sedan den hunnit till 50 år; bör vara minst 20 - 30 år gammal, innan den fälles till brännved. Slöjdbjörk fälles emellan Okt. och Febr. månader, albarkas genast och torkas långsamt. Virket blir hårdare och starkare, om trädet på roten afbarkas 1 ell. 2 år förrän det fälles. Stubbar, som vid fällningen lemnas, ruttna inom 3, högst 6 år. — Björken blommar i Maj, med särskilda hängen för hvar könen på samma träd (flor. monoici). Hanarnas hängen, hvilka hösten förut redan börjat synas, bestå af flera småblomster, som utgöras af 3 yttre fjäll (blomfod.), af hvilka det medlersta är sköldlikt, och 3 inre tunnare och hvitare (blomblad); vid basen af de sistnämnda finnes för hvar fjäll en ståndare med 2 knappar (antheræ unilocul.) nedtill, och 2 på öfra ändan (fig. a). Honhängen äro mindre, och blomstren utgöras af små aflånga fjäll, af hvilka hvar och ett har 2 andra smärre och njurformiga på båda sidor; dessa dölja 3 fruktämnen, som hvardera har 2 stift (fig. c.), och af dessa blifva platta vingade fröhus (fig. d.), ämnade att innehålla hvar sitt frö. De mogna om hösten, men vanl. ojent, och säs i Sept. månad på torr mager jord, helst på afbrända ljunghedar ell. svedjeland; bäst är att på sådana ställen hänga björkqvistar med mogna honhängen uppå, då fröna så sig sjelfva, efter som de mogna. — Efter ålder, jordmån och luftstreck varierar trädet: hängbjörken är gammal; masurbjörk växer i stenig mark; glasbjörk i kärr; dvärgbjörk på lappska fjällarna.

När trädet om våren vid källossningen såras eller deri borras, utrinnet Björklaka, ofta 6 - 8 kannor om dygnet af ett stort träd, som deraf ej synnerligen skadas, om hålen väl igenpluggas och smetas. Ju närmare roten trädet tappas, ju mera vattenaktig är lakan; af tjocka grenarna fås den bästa. Dess urindrivande kraft är betydlig, och har genom öfverflödigt bruk gjort Diabetes (urinens omåttliga afgång); men har ofta gagnat i skörbjugg, skabb, maskar och stenplågor, förtärd till 5-6 uns ett par gånger om dagen. Björklaka förvaras länge frisk med öfvergjuten bomolja eller svafvelrök, som instänges i kärilet. Af 30 kannor laka, inkokad, fås 5 halfstop god sirap, som äfven lätt kan förvaras. Af surnad laka blir god ättika. Använd vid brygd och brännvins-bränning, skulle derigenom mycken säd kunna besparas. Kokad och väl skummad, med

BETULA ALBA.

tillsats af socker och något kryddor, samt lemnad att gäsa, ger den ett förträffligt vin, som mycket liknar champagnevin. Somlige tillsätta före gäsningen äfven litet vin (se Hush. och Kokböcker). — *Löfven* sägas gagna mot skörbjugg, maskar, gikt och stenplågor, nyttjade späda, antingen såsom té, eller i form af extrakt. Dekokt på fina sönderskurna qvistar eller späda löf; skall utvertes bota skabb. Emot gikt och reumatism inbäddas den sjuke i löfven, för att svettas. Dessa späda och friska, samlade före midsommar, och kokade i lut med litet alun, gifva åt ylle, som deri doppas, gul färg; godset kan ock först betas i alunvatten, och sedan doppas i alkaket på friska ell. torkade löf. Om löfven kokas först en timma i vatten, och krita med litet alun sedan tillsättes, samt lemnas att koka ännu $\frac{1}{4}$ timma, så fås på botten af kärilet en fin färgad massa, som torkad kallas *schüttgult*; på samma sätt, men utan krita, tillredes *schüttgrönt*. Med björklöfs dekokt kan äfven papper färgas. Af utspruckna björkknoppar, destillerade med björklaka, fås en massa, som liknar Mekka-balsam. Björklöf utgöra dessutom godt vinterfoder för får, getter m. fl. — *Barken* är antingen grof och duger till garfning, eller fin och hvit, samt kallas Näfver; den inre barken (liber) brukades fordom, i stället för papper, att skriva på, och nu i hungerstid till bröd, stampad, malen och blandad med sädesmjöl. Dekokt på barken säges hafva gagnat i frossor, i synnerhet förenade med skörbjugg, samt emot utvertes sår; dosis är ett kvarter. Af gamla träd tages barken helst om våren, sönderslås, torkas och males, för att nyttjas i garfverier. Barken, kokad i stark lut och med tillsats af litet tjära, brukas till färgning af fiskredskap. Barkdekokt sätter på lin och hampa röd färg, och med alun gulaktig. Näfvern under fotbladet i skor, neddrager gikt och återställer fotsvett; kimrök till svart målning brännes deraf. Ryssolja, ell. rättare Björkolja, som liknar sotolja, beredes af Barken, som brännes i slutna käril, så att oljan kan samlas (destillatio per descensum). Den bästa är klar och hvit som linolja; den sämre är svart af sot och rök. Den är mycket hettande; men brukas likväl af starka personer invertes till 2 högst 6 droppar i infusion på löfven med en ägge-gula, emot rosen, och utvertes emot maskar. Ryssläder får af denna olja sin mjukhet och starka lukt, och kallas Juft eller Jukt. — Masur finnes i roten, stammen och tjocka knölar på grenarna; om trädet, medan det växer, afbarkas på något ställe, blir veden innanföre masuraktig ell. prickig och vresig. — Friska björkrötter, gräfsvinens (*ursus meles*) förnämsta vinterföda, lägger fattigt folk sundom på dricka, för att derigenom förekomma att det skall surna. — Björksvamp (bolet. fomentar.) ger bästa fnösket.

Tab. — fig. a. ett hanblomster — b. ett dyl. sedt ofvanifrån — c. honblomst. — d. frö — e. ett af kottens honfjäll.

TANACETUM VULGARE.

RENFANA. *Battram.* *Däsmegräs.* *Ölgräs.* På Finska: *Pietarruoho.*

Bladen äro parbladiga: småbladen inskurna och sågtandade.

Linn. Flora Su. p. 284. Cl. 19: SYNGENES. polygam. superfl. *Liljebt.* Sv. Fl. s. 554. Kl. 15. SVÅGRAR. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 150. *Pharm.* Tanacetii Herba, Flores, Semina.

Växten är mångårig, och icke synnerligen sällsynt på åkerrenar, vallar och vid diken; stundom växer den alshög och deröfver. I Juli ell. Aug. månader blommar den, och har blomfodret halft klotrundt, med på hvarann liggende trubbiga fjäll eller små blad. Diskblomstren äro mest 5klufna, och Strålblomstren, eller de i kanten sittande, som endast äro honblomster, äro något utdragna och 3klufna. Fröna äro hinnaktigt kantade, och fruktlästet bart.

Renfanans starka lukt och bäska smak gifva växten redan i förväg ett rum ibland nerf- och magstärkande, lösende, svettdrifvande och maskdödande medel. Erfarenheten har besannat detta, under bruket af infusion, dekokt, extrakt, olja, m. m. af växten. Stundom laxerar den lindrigt, eller ock drifver svett eller urin; men stundom ökar den ingen uttömning: den kan gifvas i vatten, mjölk eller vin. Såsom starkt té, druckit till ett qvart. morgon och afton, ett års tid, har den botat gikt, och såsom dekokt, eller ock pressade växtsaften till ett par uns i dosis, har den gagnat i svag kroppsställning (kachexi), frossor och vattensot. Åtskillige af växtens delar ingå i maskmedel, och till lavement emot springmaskar kokas Renfana i mjölk; destillerad olja strykes på magen, för att lindra barns maskplågor: några droppar deraf drypas äfven på piller eller pulver emot mask. I pulverform ges Renfana mot maskar till 1-2 qvintin morgon och afton, några dar å rad, och sedan laxermedel. Fröna, ehuru brukliga, äro dock sämre än vanligt maskfrö (Sem. Santon.). Hysteriska fruntimmer må ofta väl af blommorna i pulver, till 1 drakme i dosis, och emot afstannade eller oordentl. regler brukas de i Norrland. Såsom fördelande och verkstillande användes växten i kryddpåsar på svullnader och på magen. Blommorna, lagda på brännvin eller extraktet, i förening med malört, anses såsom magstärkande medel. Somlige nyttja hackade späda blad i pannkakor. Med Renfana kan också färgas grönt. Om kött gnides med växten, eller inlägges deri, skall det längre än annars kunna motstå röta.

På Tab. ses ett diskblomster förstoradt.

RESEDA LUTEOLA.

VAU.

Bladen äro lansettlika, helbräddade och platta.
Blomfodret 4deladt. *Blombladen* 3:ne, flikiga.
Fröhuset öppet, med ett rum för många frön.

Linn. Flora Su. p. 162. Cl. II. DODECANDR. 3:gyn. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 218. Kl. 9. MÅNGMÄNNINGAR. *Vett. Ak Handl.* 1755. qvart. 4. *Patr. S. Hush. Journ.* 1787 Febr. s. 219. *Scheff.* Kem. Föreläs. 2 Uppl. s. 481-4. - - - Om Vejde, Krapp - - - *Vau* af E. S. S. Ups. 1765.

I Skåne och vid Kalmar växer *Vau* vild, och förtjenar visserligen att odlas allmännare än hittills skett inom Sverige. Dess rot är årig, och trives väl på torra och teml. magra ställen. Stjelken är alnshög; bladen ha merendels en liten tand på hvar sida vid basen. Af blombladen är det öfversta eller det udda bladet större och 4 eller 6 deladt; de öfriga 2 äro lika stora och oftast 3-delade. — I bland hemtamda djur ätes *Vau* endast af får, dock ej gerna.

Såsom färgväxt är *Vau* af mycket värde. Med den kan förnämligast gul färg, som är beständig och klar, sättas på ylle, silke och bomull. Yllegods afskokas först med kli, och betas sedan i vatten, hvori $\frac{1}{4}$ alun och $\frac{1}{2}$ vinsten, i vigt emot godset är upplöst, och detta kokas ett par timmar. Sedan uppkokas rent vatten, hvori af torkade örten, till vigten lika eller något mindre än godset, lägges; kärilet eller kitteln lyftes då genast af elden, och lemnas täckt med lock att stå öfver natten: morgonen derpå låter man denna färgsoppa uppkoka, och sedan den något fått sätta sig, afhålles det klara, hvori det förut betade yllegodset inlägges och vändes flitigt. Med tillsatser af kalk och lutsalter, kan väl färgen förhöjas, men den blir också för syrur ömtåligare och mindre beständig. Men igenom olika betningar och tillblandningar af t. ex. alun, koksalt, salmiak, tennsolution m. m. fås med *Vau* åtskilliga särskilda färger, som mer eller mindre afvika från den gula. — Silke betas utan kokning i tennsolution, som består af 4 delar skedvatten, 1 del koksalt och 1 del godt tenn, hvilket löses i skedvattnet öfver lindrig eld och mättas med vinstens-kristaller; i denna upplösning lemnas godset 24 timmar, då det upptages, sköljes och kokas vid pass $\frac{1}{2}$

RESEDA LUTEOLA.

timma med Vau, till vigten inemot lika med godset, hvilket får vacker och stark halmgul färg. Man kan också beta silket först i alun, sedan koka det i tvålvatten, och ändteligen lägga det i ljumt afkok på Vau, med tillsats af litet pottaska och orlean (en degartad massa, som göres af frön till Bixa orellana).

Tab. — fig. 1. en förstorad blomma — a öfra blombladet — b. blomfodret, och — c. blombladen, som sitta på sidorna — d. nedra blombladet. — fig. 2. samma blomma, som vid fig. 1, men utan ståndare och blomblad — e. håningshus — f. pistillerna eller fruktämnet — fig. 3. fröhus i naturl. storlek.

SINAPIS NIGRA.

SVART SENAPS-ÖRT. På Finska: *Sinappi*.

Öfversta *Bladen* äro smala, lansettlika, helbräddade och släta. *Fröskidorna* äro fyrkantiga och liksom tryckta intill stjelken.

Linn. Flora Su. p. 257. Cl. 15. TETRADYN. siliquosa. *Liljebl. Sv. Fl.* s. 281. Kl. 12. FYRVÄLD. långskid. *Murr. App. Med. T.* 2. p. 325.

Senap odlas temligen allmänt, och dess bruna eller svarta frön hafva gifvit plantan, som har årig rot, namnet svart Senap. På åkrar, vid hus och jordvallar, trifves den bäst vild. Stjelken är mycket grenig, trind och slät. Bladen äro olika; de äga alla bladstjelkar, men somliga äro flikiiga och tandade: rotbladen äro skrofliga, de på örtstjelken släta, och de öfversta smala. Blomfodret är färgadt. Med sina, vid grenarna fästade, slaka nedhängande blad, igenkännes plantan lätt ifrån andra Senaps-arter. I Juni eller Juli månader träffas den i blomma.

Fröna nyttjas egentligen. De äro rödbruna ell. svarta och runda, till smaken skarpa och något bäska, samt innehålla en eterisk olja och flygtigt lutsalt. Stötta och lagda i kokande mjölk, löpnar den deraf, och skärpan igenfinnes i vasslan. Så kallad Engelsk Senap, som vanligen säljes torr och fint malen, är starkast, hvilket ofta härrör af inblandadt pulver af spansk peppar (*Capsic. ann.*); då den skall nyttjas, behöfves ej ättika, utan blott kokhett vatten eller varm köttsoffa till uppblandning. Senap underhjelper matsmältningen, och orsakar hos somliga glättighet; men för mycket brukad ger den åt vätskorna i kroppen benägenhet för röta och skadar magen; i hetsiga febrar bör den således undvikas. I skörbjugg har malen senap, blandad med vin, gjort nytta, och ett litet skedblad helä frön några gånger om dagen på feberfria tiden, har botat lindriga värfrossor; den sjuke får ej dricka strax derpå. I för stor dosis, eller med brännvin, är senap ett färligt medel. Mot vattensot brukas på några ställen senap, jemte dekocht på *Genista pilosa*, som är urindrifvande. Med Kina-pulver kan ock senap gifvas invertes. Af stötta frön och mjukt bröd, vid pass lika af hvart slag, samt ättika, göres *Senapsdeg*, och om hvitlök eller pep-

SINAPIS NIGRA.

parrot tilläggas, samt surdeg nyttjas, i stället för mjuka brödet, gör det starkare och hastigare retning, då det lägges på huden. Rodnad, och stundom blåsa, om det får ligga för länge, äro verkningarne af senapsdegar, liksom af spansk fluga. De förre verka hastigare, och äro derföre ofta bättre än spanska flugor, men såren blifva svåra att läka, hvarföre de ej böra ligga längre än tills rodnad synes i huden. Vid uppstigen podager eller gikt, vid hudens sjukdomar, då utslaget kastat sig på inre delarna, t. ex. vid koppor, messling, m. m., i halsfluss, håll och styng, m. m., och då en allmän kroppssvaghet hindrar sjukdomens brytning (crisis) eller utslagets mognad, nyttjas med fördel senapsdegar, hvilka vanligen appliceras på vadorna, fotbladet, armar, nackgropen och emellan axlarna. På bölder, som ej vilja mjukna eller bulna, kan äfven senap påläggas; man har ock nyttjat malen senap utvertes på ref-ormar och onda hufvudsår. Med vatten, hvare malen senap är kokad, tvättas frostknölar, och att bada i dylikt vatten skall lindra giktplågor.

Tab. — fig. a. ståndare med pistill — b. blomblad — c. fröhus; allt i naturl. storlek.

HOLCUS LANATUS.

LUDDTÅTEL.

Blomvippan med ludna blommor. *Blomfoder* 2blommigt; den ena blomman 2könad, utan agnborst; den andra ell. hanblomman med tillbakaböjdt borst.

Linn. Flora Sû. p. 365. Cl. 25. POLYGAMIA Monœcia. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 41. Kl. 5. TREMÄNN. *Bergius* Tal om Sv. Ångskötsel.

Denna gräsart, befintlig i alla Europeiska länder emellan den 44:de och 62:dra lat. graden, förekommer äfven i Sverige, så på torra som fuktiga ställen, ehuru, såsom vild, mindre allmän, utom på Öland, Gottland och i Skåne.

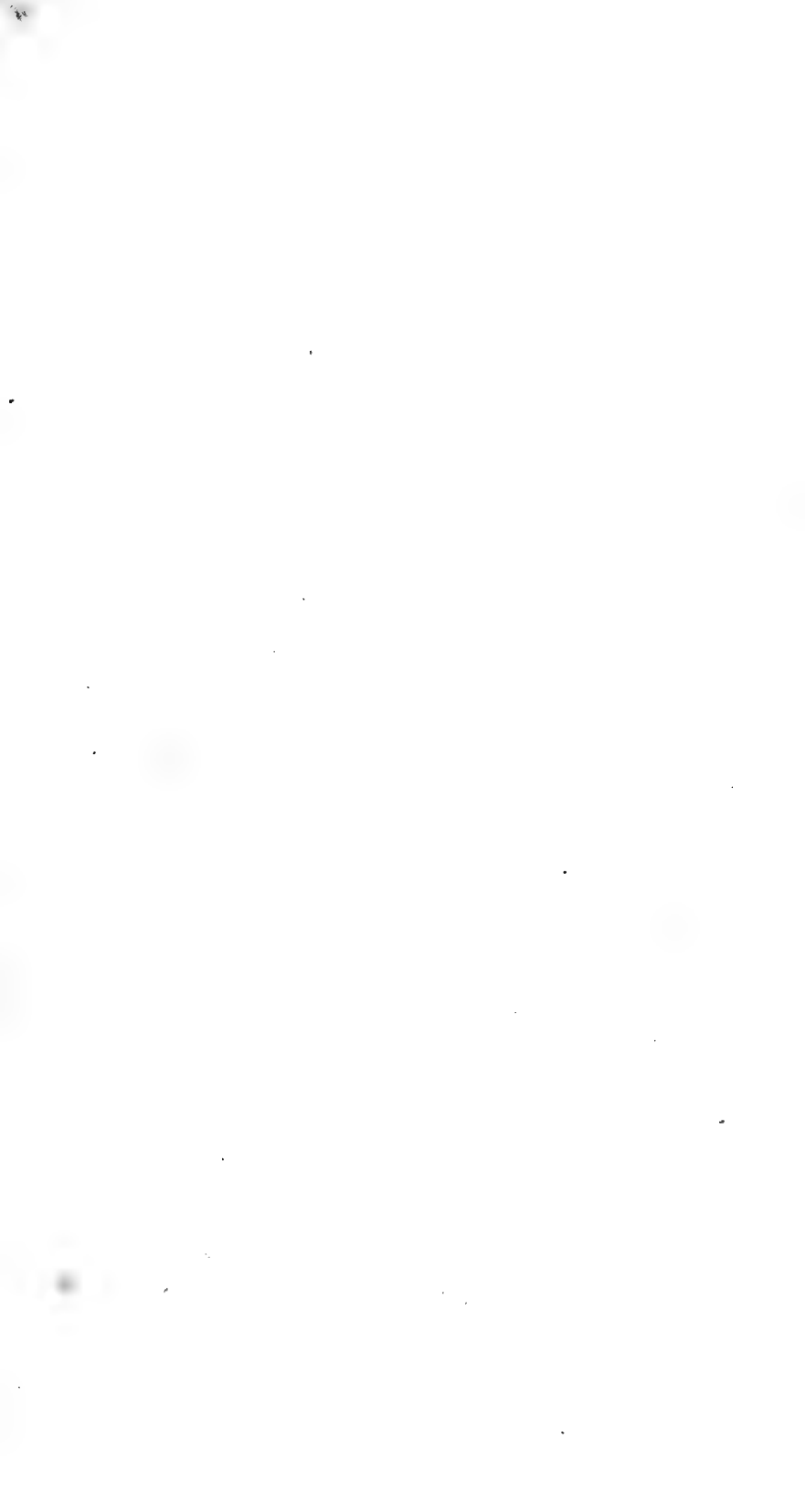
Från en flerårig rot uppskjuta ofta många mer än alslånga strån med teml. breda blad, hvilkas grågröna färg och sammetslika lenhet åtskiljer gräset lätt ifrån andra inländska arter. Redan tidigt före midsommaren visa sig de hvita eller brunaktiga blomvipporna, sammandragna före och efter blomningen, men utsperrande i pyramidform under densamma. Blommorna äro vidöppna med gula eller röda hanknappar. Från de egentliga Tåtel-arterna (*Airæ*) skiljer sig Luddtåteln genom en hanblomma jemte den tvåkönade (fig. a.); då de förras begge blommor äro båda tvåkönade.

De veka saftiga stänglarne och bladen, sötaktiga till smaken, utgöra ett mycket angenämt foder så för den större boskapen, som äfven för fåren, och kan anses i detta hänseende som ett af de bästa grässlåg, så mycket mer som det förekommer på all jordmån, också den sega leraktiga, och torra sandiga, men äger dock ej den hårdighet, som andra arter, dugliga till odling. Det förtjenar dock att med andra gräsfrön blandas, då det lätt och ymnigt växer, och medelst sina talrika frön, som genast utfalla då de mogna, snart ersätter förlusten af de utdödda stånden.

Tab. — fig. a. blomfodret med sina 2:ne blomster uppflyttade och förstörade — b. fruktämnet till hanblom. c. detsamma till hermafrodit — d. frön.

S — z.

ARBUTUS UVA URSI.

MJÖLON. *Mjölönris. Mjöllbär. Linbär.* På Finska: *Sianpuolain. Kangasparhi.*

Stjelken är trädaktig och krypande. *Bladen* glatta och helbräddade. *Frukten* är ett nedtryckt bär, med 5 rum för frön.

Linn. Flora Su. p. 153. Cl. 10. DECANDR. 1: gyn. Liljebl. Sv. Fl. s. 165. Kl. 7. TRIMÄNN. Murr. App. Med. T. 2. p. 54. K. Vet. Akad. Handl. 1753. s. 125. Patr. S. Hush. Journ. 1777. Febr. s. 86. Fischerstr. Ekon. Dikt. 1. Del. s. 152. Pharm. Uv. ursi folia.

Mjölön är en i hela Europa, Island, Sibirien och Amerika allmän växt, som trivas bäst på torra skogsbackar och blommor i Maj eller Juni. Den liknar Lingon (*Vaccin. Vitis Id.*); men dess ständigt gröna blad äro tjockare och vid basen smalare samt utan punkter på undra sidan. Blomfodret är 5flikigt. Blomkronan är ägglik, fästad under fruktämnet och har 10 ståndare. Båret är torrt, mjöligt och smaklöst, hvarigenom *Arbutus* egentligen skiljes från *Andromeda*, som har fröhus (*capsula*); ifrån *Vaccinium*, som har äfven bär, skiljes detta slägte genom sitt bär, sittande ofvanpå blomfodret. De stånd som vuxit i solskenet äro till läkmedel bättre än andra. — Liksom de öfriga af plantæ *bicornes*, till hvilken flock äfven denna räknas, fortplantas den svårligen med frön.

Bladen ha i början en sammandragande, sedan en angenämt bäsk smak. Stjelkarna och i synnerhet barken äro mest adstringerande. Ibland stenlösande medel, som fordom mycket omtalades, intog *Mjölönväxten* ett betydligt rum. Dess förvärfvade anseende minskades sedermera genom förnyade försök, hvilka icke alltid gånvo samma utslag. Emedlertid kan det icke nekas, att bladen lindrat plågorna och kanske stundom botat åtskilliga fel i urinvägarna, t. ex. urinstämna, svårighet att låta urin, blodig urin, sten- och grusplågor, blåsans lamhet (*paralysi*) m. m. Men att dess bruk icke verkat någon upplösning af sten i blåsan, har Gen. Dir. och Komm. AF ACREL funnit vid undersökning efter patientens död. Bladen torkade gifvas i pulverform till 1 skrupel, $\frac{1}{2}$ quint. eller 1 drakme i dosis, ett par gånger om dagen; äfven kunna de brukas såsom

ARBUTUS UVA URSI.

té till infusion och till dekokt. Till infusion tages vid pass 2 - 5 drakmer till 1 kvarter kokhett vatten; men igenom afkokning fås mesta kraften. Af mogna bären torkade ges i pulver $\frac{1}{2}$ eller 1 skrupel, och om de kokas, helst färska, fås en dekokt, som liknar vanlig sirap. Sockerämnets närvaro ger tillkänna, att af bären äfven kan tillredas ättika, då de med vatten i vederbörlig varme få undergå sur eller ättike-gäsning. De ätas rå, icke endast af fåglar, utan af Ryssar, Lappar och fattiga, ehuru osmakliga. För 60 år sedan vid pass, inkommo Mjölöblad från Amerika, såsom en förträfflig tillblandning i röktoak, hvartill de rätt väl kunna användas. — Vid garfverier brukas denna lilla buskart med fördel; små skinn, såsom af kalv och dyl. kunna garfvas endast med blad och stjelkar af växten; till större hudars beredning blandas de med barken af Ek och Björk. Garfämne finnes hos nästan alla växter af denna naturliga örtflock (plantæ bicorn.). — På ylle som betas i alunvatten, sätta blad och stjelkar grå färg, och om jern tillsättes, t. ex. jernvitriol, blir färgen svart; är godset förnt i kyp blåfärgadt, samt sedan kokadt med vitriol och något vinsten, så får det vacker kastorsvärta under kokning i dekokt af Mjölö, med tillsats af något krapp (*Rubia tinctor.*) se Ekon. Dikt. — På de nära under jordytan liggande grenarna, i synnerhet på fuktiga ställen, finnes ofta en färg-insekt, *Coccus* kallad, som ger äkta röd färg, lik den Amerikanska Konsjonellen. Der de finnas i någon myckenhet, böra de samlas och genast i ugn torkas, för att till färgning kunna förvaras.

Tab. — fig. a. blomman öppnad — b. blomfodret och pistillen — c. en ståndare förstorad, med sin zhornade knapp (*anthera bicornis*) — d. blommans håningshus — e. frukten, som är bär.

C. Venus. f.

a b c

ACER PLATANOIDES.

LÖNN.

Högstammigt *träd* med glatta 5flikiga löf: flikarne äro spetsiga och sågtandade. *Blommorna* sitta knippvis.

Linn. Fl. Su. p. 565. Cl. 25. POLYCAM. monœcia. Liljeb. Sv. Fl. s. 161. Kl. 7. ТРОМАНН. 1:qvinn. Patr. S. Hush. Juru. 1777 Sept. s. 475; 1785 Sept. s. 40; 1789 Dec. s. 172. Almanack för år 1797.

Blomningssättet hos Lönn och flera andra släkten ansåg VON LINNÉ nog skildt, för att i sitt System kunna utgöra en egen klass (den 23:dje), hvars kännetecken var att på samma rot eller stånd funnos 3 slags blommor, särskilda för hanar, andra för honor, och ännu ett slag som voro zkönade. Men troligen hade denne store Systemförfattare uteslutit denna klass, om han då kunnat veta, hvad erfarenheten sedan lärt oss, att en mängd af de växter, som rätteligen höra så väl till de första 13 klasserna, som till Tvåbyggarna (Dioec. se t. ex. Nr. 76.), och hvilka af fullgiltiga skäl böra der kvarblifva, hafva ett lika beskaffadt blomningssätt. Också ditförde den yngre v. LINNÉ inga nyare upptäckta mångkönade släkten. — Således bör Lönnen med mera skäl föras till den 8:de klassen i Linnéiska systemet, hvarest v. LINNÉ sjelf fordom gaf den en plats, ehuru den synes i samma blomflock äga 2 - 3 slags blommor. Men de äro dock alla zkönade, fastän de nederst sittande äga fullkomligare honor som genast visa frukt och små eller ofullkomliga hanar; då deremot de öfversta i flocken hafva tydligare hanar med ymnigt frömjöl, och honor som ofta icke utväxa, utan affalla i förtid. Dess blomfoder är 5klufvet och blombladen äro 5. Fröhusen sitta öfver blombladen, äro 2-4, oftast 2, försedda hvardera med 1 vinge och 1 frö; dessa mogna i Sept. och kunna genast sås eller planteras, hvarvid iaktages att vingarnas yttersta ändar böra stå upprätt och synas något öfver jordytan; de som sås i Sept. ell. Okt. uppkomma året derpå. Trädets blomningstid inträffar om våren i April ell. Maj, då äfven löfven slå ut. Vid byar och i ängar, helst på god mylla eller sandblandad lera träffas det allmännast, i synnerhet i södra delen af Sverige.

ACER PLATANOIDES.

Trädet är prydligt, växer temligen fort och planteras i alléer. Dess ved är hvit, lätt och användes till åtskilligt snickare- och svarfvare-arbete. Af gamla Lönnar tages veden till genljuds-bottnar på musikaliska instrumenter, t. ex. klaver, fioler m. fl. Stundom finnas knölar på trädet, hvilka jemte rötterna äro ådriga och vresiga, och kunna derföre användas till faner-arbeten. — Af Lönslägtets särskilda arter kan liksom af Björken (Nr. 80.) erhållas en söt laka eller saft. Då Lönträdet vintertiden eller bittida om våren såras, utrinnet en vattenaktig saft, som inkokad ger först sirap, och sedan, under fortsatt inkokning och kristall-anskjutning, socker. Af 3 stop lönnlaka fås vid pass 1 kvarter sirap, och deraf 1 lod socker, som dock svårigen blir hvitt. Ehuru detta visserligen låter göra sig, är dock vinsten dervid icke betydlig. Men den rätta Sockerlönnen (*Acer saccharin.*), som växer i Amerika, och äfven hos oss kan planteras, hyser i sin saft mera sockerämne och är till beredande af Lönnsocker förmånligare. Lönnens späda blad kunna ätas tillagade som spenat. Boskap försmår ej lönnlöf, och kaniner äta dem i synnerhet gerna.

Tab. — fig. a. en så kallad hanblomma innan honan uppvuxit — b. en 2könad blomma — c. en så kallad honblomma — d. 2 hopsittande fröhus med sina vingar.

C. Vismar. sc.

COCHLEARIA OFFICINALIS.

KOKLEARI. *Skedört.* På Finska: *Lusikka-ruoho.*

Örtstjelken nedliggande och grenig. *Rotbladen* ha stjelkar och äro nästan runda eller njurformiga. *Stjelkbladen* äro aflånga, något ojemna i kanten (sinuata), och omfattande stjelken, *Fröskidorna* äro klotrunda, med 10 - 12 frön.

Linn. Flora Su. p. 227. Cl. 15. TETRADYM. siliculos. Liljebl. Sv. Fl. s. 270. Kl. 12. FFRVÄLD. kortskid. Murr. App. Med. T. 2. p. 541.

De hvita blommorna, som framkomma i Maj och Juni månader, sitta i form af en qvast (corymbus) i toppen af grenarna. Blomfoders-bladen äro konkava. Roten är tvåårig och växer allmän vid stränderna af Östersjön och Nordsjön; den säs dessutom i trädgårdar till sallat, helst på fuktig och fet jord.

Utpressade saften brukas mest vårtiden, är urindrivande och förträfflig mot skörbjugg. Då växten färsk lägges i vatten eller sprit, så meddelar den sin kraft jemte saften åt det flytande ämnet; men torkad förgår kraften alldeles, hvarföre deraf beredes konserf, som nyttjas till 2 - 3 lod om dagen. En fin väsendtlig olja utgör växtens kraft. Genom denna och friska landtluften botas vanligen hastigt skörbjuggsjuka sjöfarande, som ofta träffa den ymnigt på hafsstränderna, i synnerhet mot norden. Saften ges antingen ensam till ett par lod dagligen, eller ock i vassla af mjölk, helst sådan som fås efter ystning med cremor tartari; den kan ock blandas med saften af Syra (*Rumex acetos.*), Citron eller Pomerans. Sönderskuren och blandad med rödkåls-hufvud, kan Koklearien läggas på dricka för fattigt folk. SYDENHAM berömmar mot flygande värk, gikt och reumatism 2 drakmer i dosis, 2 - 3 gånger om dagen en månads tid af en blandning, som består af 2 uns koklearie konserf, 1 uns Acetosell-syra sammansatt Ari pulver (pulv. Ari compos.) och pomerans-sirap, så mycket som behöfs till stadga af ett mos; under bruket här af nyttjas tillika skörbjuggsmedel (antiscorbut.) och kryddor. Mot gikt, andtåppa och bröst-vattensot, sårnader i munnen och tandköttet af skörbjuggsart, gagnar den äfven, och nyttjar man då helst koklearie-sprit, hvarmed tandköttet gnides. På samma sätt användes den på skörbjuggsfläckar i huden. — Islands fåren äta växten begärligt; de bli äfven deraf feta, men köttet blir osmakligt.

Tab. — fig. a. en förstoraad blomma — b. en dylik utan blomblad — c. en fröskida med 2 rum och öppnadt lock.

11. 11. 11.

POA PRATENSIS.

SLÅTTERGRÖE.

Blomvippan utbredd. *Småaxen* ägglika, 4blommiga, nästan bara. *Strået* upprätt, trindt glatt, med stympade trubbiga *bladfjäll*. — Och

POA TRIVIALIS.

BETESGRÖE.

Blomvippan utbredd. *Småaxen* ägglika, 3blommiga, vid basen fint ludna. *Strået* upprätt, trindt stråft, med förlängda hvassa *bladfjäll*.

Linn. Flora Su. p. 27. 28. Cl. 5. TRIANDR. 2: gyn. Liljeb. Sv. Fl. s. 44. Kl. 5. TREMÄNN. Bergius om Sv. Ängskötsel. Curtis on British Grasses.

Dessa begge grässlager, som vi, i anseende till deras snarlikhet, här tillsammans anföra, hafva af några blifvit ansedda såsom förändringar af en enda art; men äro dock väl skilda genom den nämnda olikheten af *bladfjällen*, samt ytans förhållande på *strået*.

Slåttergröen trivdes bäst på torrare ängar, då Betesgröen synes älska fuktigare och mera skyggade ställen. Det förra uthärdar således längre torka än det sednare, som, ehuru ganska gifvande och passande för äng, är mera ömtåligt och lider snarare af så väl köld som torka. Det förra får en krypande rot, liksom Qvickhvetet, och utrotas icke lätt der det en gång inkommit; hvarföre det med försigtighet bör brukas, der platsen icke blifvit till gräsland för alltid bestämd. Likväl minskas älven med tiden detta grässets bördighet, då de mycket sammantofvade rötterna hunnit utsuga jorden. Det sednare vinner en anseelig höjd på våta ställen. Begge grönska temligen bittida om våren, men blomma sednare än Ängkafven. De äro likväl ganska passande för tidigt bete, så mycket mera som de äro begärliga för kreaturen. För gräsplanens besående är i synnerhet Slåttergröen tjenlig, så väl för sin vackra grönska och härdighet, som för sin egenskap, att icke, likt flera andra grässlager (t. ex. *Lolium perenne*), skjuta lägg flera än en gång om året. Den enda besvärligheten vid kulturen af båda är, att fröna hänga gerna så tillsammans som de voro med spindelväf blandade, och således med mindre lätthet vid såningen åtskiljas.

Tab. — fig. a. föreställer ett stycke af *strået* med en del af *bladsidan* och det derpå sittande korta trubbiga *bladfjället*, som är skiljemärket för *Poa pratensis* — d. detsamma för *Poa trivialis*.

S — 7.

ALLIUM SCHOENOPRASUM.

GRÄSLÖK. *Alvarlök*. På Finska: *Puurlaukka*.

Blomstjelken är bar, enkel, trind och jemntjock, nästan lika lång med *bladen*, som äro trinda och syllika.

Linn. Flora Su. p. 105. Cl. 6. HEXANDR. 1: gyn. Liljebl. Sv. Fl. s. 157. Kl. 6. SEXMÄNNINGAR.

På Öland och Gottland och äfven hafsstränderna af Roslagen eller Uppland växer Gräslök vild. Allmännare är den känd såsom en växt för köks-trägård, der den planteras. Roten är lökformig, liten och cylindrisk. Blomstjelken är vid pass kvarterslång, och liksom bladen ihålig och trind. Blommorna sitta i parasollställning, och utgöra liksom ett hufvud eller klot. Blomhölstret (*spatha*) är äggformigt. Blombladen äro lansettlika, hvita eller köttfärgade, med en mörkröd åder midti. Växten är mångårig, och blommar i Juni månad.

Gräslöken äger de andra lök-arternas förnämsta egenskaper, nemligen att vara, invertes nyttjad, svettdrifvande, väderdelande och befodra urinens afgång. I dessa afseenden har man funnit dem nyttiga i andtappa, hosta, svag mage, gikt, frossa, skörbjugg m. m. Utvertes reta de i huden, ditlocka vätskorna, draga blåsa och befodra vargörningen i bölder, hvilka således deraf mogna. Derföre strykes löksaft (helst af hvitlök, *All. sativ.*) på ref-ormar och utslag. Gräslökens blad afskäras, hackas och nyttjas på mångahanda sätt i matlagning, till fisksåser, kötträtter, äggmat, sallat m. m. Den plär äfven blandas i födan åt kalkon-kycklingar, gåsungar m. m. Om kor få äta för mycket lök, får mjölken och smöret deraf osmak. Hästar sägas blifva af lök, särdeles hvitlök blandad i hafra, raska och muntre att springa. Då lökarter planteras nära törnrosbuskar och omkring dem, säges rosornas lukt deraf blifva starkare.

Tab. — fig. a. ett blomblad med en derpå sittande kane — b. fruktämne med pistill.

(Vernon)

a

b

PTERIS AQUILINA.

ALLMÄN ORMBUNKE. *Ornris. Bräken. Enstabb. På*
Finska: *Sanan. Sänenjalka.*

Stambladet (frons, växten ofvan jord) är mångdubbelt (grenigt). *Grenarna* äro parvis utgående, penntaggade, med lansettlika blad, af hvilka de nedre äro intill bladnerven inskurra, med trubbiga småblad eller flikar; de öfre hela, lansettlika och småningom mindre.

Linn. Flora Su. p. 572. Cl. 24. CRYPTOGAM. Filices. *Liljebl. Sv. Fl.* s. 389. Kl. 16. LÖNNGIFTE. Ormbunkar. *K. Vett. Ak. Handl.* 1745. s. 86. *Patr. S. Hush. Journ.* 1782. Mars s. 550. *Murr. App. Med. T.* 5 sid. 472. *Lagus Diss. de Er. vulg. & Pteride aquil.* Abœ 1754 Præs. KALM. *Pharm. Filicis foem. Radix.*

Ensam i sitt slägte inom Sverige, är denna art ganska allmän i skogar och på ofruktbara ställen. Dess mångåriga krypande rot, uppskjuter årligen nya ömtåliga skott; om dessa tidigt och ofta afhuggas, utrotas derigenom växten, som utmagrar jorden och är på åkrar och ängar ett svårt ogräs; med plojen bör roten kunna förstöras emedan den ligger sällan djupare än $\frac{1}{4}$ aln under jordytan. Fröredningsdelarna synas i Juli månad i form af en linie på undra sidan af småbladen, nära vid den tillbakaböjda hinnaktiga kanten (indusium). — Nästan alla kreatur undvika att äta den, och hästar sägas må illa deraf. Likväl kan den i svår foderbrist blandas med halm, mjöl och litet salt till sörpe, då den förtäres af Boskapen, och om den tidigt afslås, t. ex. i Juli, torkas långsamt i skuggan och sedan förvaras till vinterfoder, så äta de den begärligare. När stambladet eller stjelken nära jorden vid roten snedt afskäres har man inbillat sig se figuren af en fläkt örn, hvaraf anledning är tagen till namnet *aquilina*. Växtens ömtålighet för köld, gör att den visar med gul färg, när första nattfrost eller så kallade jernnätter inträffat.

Det som auktorerne fordom berättat om *Filix foem.*, angår denna och ej den *Polypodie*-art som v. LINNÉ kallat så. Roten, som i Läkarekonsten användes, är i ytan svart, ini hvitaktig, till smaken något bäsk och mera äklig än den af *Trejon* (N:o 51). Den är nämnskunnig såsom

PTERIS AQUILINA.

medel mot maskar och sättes af många i bredd med Trejonroten. I pulverform gifves af torkade Ormbunksroten, emot Binnikemask i 2 drakmer, hvaraf med håning göres mos, eller 3 drakm. i hvitt vin; denna dosis förnyas 3—4 gånger om dagen, 2—3 dar å rad och sedan ges ett purgermedel; eller tages 1 quintin af pulvret i infusion på örten 2—3 gånger om dagen, samt något starkt afförande en gång i veckan. Späda barn, som ha maskar, få $\frac{1}{4}$ drakm. delad på morg. och afton, i mjölk och lindrigt laxermedel efteråt. Detta medel gagnar äfven mot spolmaskar och springmaskar. Man har tillagt växten åtskilliga andra mindre sannolika egenskaper, t. ex. att bota fel i mjelten, stenplågor m. m. Det tros äfven att den kan förorsaka missfall. I Norrmandie skall roten användas till bröd vid infallande hungersnöd. Kring Bohus nyttjas färskas rotens utpressade saft att stryka på brännsår, och bladen bultade läggas med ägghvita på röda och svaga ögon. Växtens saft med den af mogna fläderbär (Nr. 33), Mästerrot (rad. Imperat. Ostruth.), Teriak, tillsammans kokade och med bröd gjordt till hård massa, säges gagna invertes emot Boskapssjuka. Åt får, som haft stark utsot (cholera ovium) har man gifvit en blandning af Ormbunksaska, eksvamp, alknoppar och litet sot. Man har trott sig finna, att Svin kunna bli feta af Ormbunksens rötter. — Bränd ger växten stark hetta och brukas till eldning. Askan håller mera lutsalt än vanlig vedaska, och om deraf med vatten göras bollar som torkas, så kunna de förvaras och vid förefallande behof nyttjas, nästan som såpa, tvål eller lut.

Tab. — fig. a. ett förstoradt småblad (pinnula) eller en flik af det lansettlika bladet — b. fröhus eller kapsel förstorad.

Pinus

PINUS SYLVESTRIS.

TALL. Fur. På Finska: *Mündy. Honga.*

Grenarne sitta i krans kring stammen, och *Barren* parvis eller 2 och 2 tillsammans (i början omgifne af en hinna synas de enkla.

Linn. Fl. Su. Cl. 21. MONOEC. monadelph. *Lilj.* Sv. Fl. s. 508, Kl. 11. *SANKMULLB.* *Patr.* S. Hush. J. 1782 Okt. 62. 171.3 Apr. *Murr.* Ap. Med. T. 1. p. 1, *Hjorter* Alman. för Åren 1745 — 44, K. *Vett. Akad.* Handl. 1891. 4. 1. *Pini* summitat., resina, turiones.

Det förnämsta af våra barrträd, *Tallen*, utgör stora skogar i Norden; trives bäst på torr, bergaktig och sandig jordmån, hinner till 400 års ålder, som ses af ringarnas antal då trädet tvert afskäres. *Gårtall* med tjocka grenar och tvungen växt, samt *Martall*, som är lågstammig, hård och växer i kärr, äro förändringar. Dess gula mjöliga hanblomster och röda honor, sittande åtskilda vid grenarnas ändar, framkomma i början af Juni, då man äfven träffar små gröna kottar, och andra större fullväxta och gråbruna. Dessa sednare äro på tredje sommaren quarsittande, men affalla gemenligen då emot hösten. Af hanblomstrens ymniga frömjöl torde något bruk kunna göras; då det nedfaller, af regnvatten sköljes tillsammans, säges ofta att det regnat svafvel. — Frön sås om våren, och böra späda plantorna täckas med mossa för att bevaras mot köld och för mycket solsken. — Trädets frodigare växt mot södra sidan, utvisar detta väderstreck.

Vi uppehålla oss här, så långt rummet tillåter, blott med det som om tallens nytta kan vara mindre allmänt bekant. *Tallstrunt*, grenarnas yttersta och nya vårskott, ämnen så väl till blommor som barr, innehålla mycket terpentinsämne, och äro således i synnerhet svett- och urindrivande. De brukas ensamma på öl och dricka; eller kokas i vatten med tillsats af Malört, roten till Maskrosörten (N:o 4), mogna krossade enbär och syra (Rum. acetos.), hvartill efter kokning slås utpressad pepparrotssaft; af denna dekokt drickes 1 — 2 glas om dagen mot skörbjugg, blekpussighet, börjad vattensot, torrvark, andtappa m. m. Det kan förbättras till smaken med socker, hånning eller mjölkvasla. Tallstrunt ensamt såsom Té kan ock drickas i samma sjukdomar. Utvertes gagnar dekokten till tvättning på utslag och mot klåda i huden. Inkokad dekokt till ett extrakt, liknar Peruviansk balsam. — Yttre grofva *Barken* (flarn) strös finstött på djupa brännsår och utfallen ändtarm. Den hvita inre barken afflås bäst i Maj, bultas väl, torkas först långsamt, sedan hårdt i varm ugn, sönderhackas och males; på mjölet slås först varmt och sedan kallt vatten, för att, liksom på roste vid brygd, få rinna igenom, Detta torkas och förvaras till bröd, som

PINUS SYLVESTRIS.

genom blandning af sädesmjöl, Lingon, Blåbär m. fl. slags bär, äfven syra (Rum.), nässla, tistel m. m. ansevärd förbättras; hästar, kor och svin äta äfven ung söndermalen tallbark i sörpe, helst med litet sädesmjöl. Safven finnes om våren under inre hvita barken, och förtärd drifver den maskar och laxerar lindrigt. Trädet säradt intill veden, utsvettar ett hartsämne, hvaraf terpentin och harts eller kolofonium kunna tillredas; terpentin brukas till salvor, och kolofonium i plåster. Terpentinspirituss tjenar att stryka på brännsår. Af kådig ved eller rötter, fås genom bränning i täckta gropar eller enkom byggda ugnar, tjära, som är vidbränd terpentin, jemte något trädsvyra, gummi och slemämne, hvarföre ock tjäran, men ej terpentin, till en del löses i vatten (tjärvatten). Svensk tjära värderas mera än andra länders. Mot rödsot har man nyttjat piller af tjära och vax, och mot binnikemasken en sked tjära och mjölk, lika mycket af hvardera, en veckas tid minst. Piller af tre grans vigt, beredda af konieörtens pulver och tjära, äro brukta mot skabb; man börjar med 2 st. om dagen och ökar en dagl. tills dosis blir $\frac{2}{4}$ st; varma bad tillika, underhjelpa kuren. Af färtalg och tjära hopsmältes becksalva, som kan läggas på bölder, sår och utslag i huden. — Om på 2 libr. ell. kvarter tjära slås 2-3 kannor kallt vatten och detta omröres $\frac{1}{4}$ timma med trädkäpp och lemnas sedan ett par dygn, så är det klara som då afhålls, *Tjärvatten*, hvilket berömmes mot skörbjugg, elakartade sår, fistlar, reumatism, hosta, andtåppa, svårt utslag, och som preservatif mot koppor m. m. Tjäran bör ej till tjärvatten nyttjas mer än en gång. Genom öfverdrifvit beröm i början, synes detta medel hafva förlorat något af det anseende som detsamma med skäl tillkommer. Socker, muskotolja eller vin, förbättra smaken. Dosis är vanligen högst 16 uns eller ett par små glas på fastande mage om dagen; vid envisa tillfällen ges mera, men åt barn mindre; det höjer pulsen, drifver svett och urin. — Af väl kokad och flitigt omrörd tjära beredes *Beck*, som drar och rodnar huden, borttager luktornar, stillar plågan i höftvärk, lägges emellan skulderbladen mot svagt bröst, tillägges i plåster och användes till så kallad beckmössa vid skorf eller onda sår i hufvudet, hvilket sednare sätt dock är grymt och omenskligt.

Tab. — fig. a. b. ett förstoradt fjäll på ett honhänge. Inom hvart sådant fjäll sitta 2 honor, i början utan särskilda eller synliga pistiller, men med ett enda gemensamt märke, som ännu synes på fullmogna kottfjäll. Honoras fruktämnen tillväxa efter befrödningen och förvandlas slutligen till de vid fig. d tecknade 2:ne vingade frön. — c. ett förstoradt länkhänge, skildt från de öfriga.

NYMPHAEA ALBA.

HVIT NÄCKÖRT. *Näckblad. Näckblomma. Sjöblad. Sjöollon. Åkauna.* På finska: *Lumpehet. Pulpukat.*

Bladen äro hjertlika och helbräddade. *Blomfodret* är 4:bladigt, mindre än blombladen. *Ståndarne* sitta på fruktfästet. *Märket* är flikigt.

Linn. Fl. Su. p. 185. Cl. 15. POLYANDR. 1: gyn. Liljebl. Sv. Fl. s. 216. Kl. 9. MÅNGMÄNN. Murr. App. Med. T. 5. p. 532. Pharm. Nympha. albæ. rad. flor. semina.

Till detta slägte-räkna vi, utom denna, 2:ne svenska arter med gula blommor, (N. lut. & N. minima) af hvilka den ena är sällsyntare och mindre än den andra, men bägge ha 5:bladigt blomfoder, som är större än blombladen. Alla tre arterna växa på mångåriga, tjocka, långa och knöliga rötter (ell. krypande örtstjeln med fina tråd. rötter) i kärr, insjöar och strömmar. *Hvit. Näckrosen*, som ofta träffas dubbel, utkommer i Juli, öppnar sig kring kl. 7 f. m., då blomstjelen reser sig och lyfter blomman öfver vattenbrynet; vid pass kl. 4 e. m. tillslutes hon och nedsänkes åter till vattenytan. Honan är utan styl, och har stråligt ell. flikigt märke. Frukten är ett trubbigt bär, fästadt öfver blomfodret, med många frö. På den dubbla förändringen bli de inre blombladen småningom mindre, smalare och föroytas till ståndare.

Roten, (caul. rep.) är färsk vit, torkad brun, lätt och svampaktig; smakar något bask och sammandragande, och derföre brukad jemte fröen någon gång mot rödsot, vit fluss och dylikt; hvaremot vi dock äga bättre och säkrare medel. Och om icke roten af denna så väl som af den gula Näckörten, kunde torkas, malas och blandas med mjöl af säd eller bark till bröd, i hungerstid, såsom vid Narva är försökt utan skada, så skulle växten, ehuru ibland de medicinela, föga rekommendera sig i något afseende, och förmodligen i vår tid allraminst med dess fordom föregifna egenskap att qväfva ett visst begär; som menniskan, för sitt slägetes bestånd, borde göra bäst att bibehålla — Hvad Auktorerne berätta om gula. Näckörtens nytta, torde äfven kunna sägas om denna; då skulle svin gerna förtära dess blad och rötter; syrsor (Gryll. domest.) och kakerlackor (Blatta orient.) utödas med röken af torkade växten, eller med roten stött och lagd i mjölk. — Under Näckörtens blad och i dess skugga uppehåller sig gerna fisk. —

Tab. — fig. a Fruktämne eller nyss påbörjat fröhus, afskuret upptill. — b. en ståndare. — c. ett af de innersta blombladen som öfvergå ifrån blad till ståndare.

PLANTAGO MAJOR.

STOR GROBLAD. Låkeblad. Låkeblåcker. Vågbredsblad.
På Finska: Rautalehti. Kourlehti.

Bladen äro äggformiga, mest glatta och kortare än bladstjelken. Blomstjelken är enkel och trind. Blommorna sitta såsom i ax, liggande liksom fjäll på hvarann. Fröhuset hyser flera frö.

Linn. Flora Su. p. 45. Cl. 4. TETRANDRIA. I: gyn. Liljeb. Sv. H. s. 64. Kl. 4. FYRMÄNN. Murr. App. Med. T. I. p. 190. Pharm. Plantag. (latifol.) folia, rad. sem.

Ibland flera till detta slägte hörande arter, som mycket likna hvarandra till utseende och medicinska egenskaper, har man valt denna för Apoteken. Den växer allmän, mest på torra, hårda ställen, har mångårig rot och blommar nästan hela sommaren; åtskilliga mindre betydliga artförändringar äro af Botanisterne anmärkte; en har 3 i stället för 7 eller 9 nerver på bladen, hvilka alla utgående från roten, vanligen äro helbräddade, men ibland något vågiga eller tandade; i trädgårdar finnes stundom blomaxet bladigt och ofruktbärande: blommorna mera åtskilda eller mindre tätt på hvarann liggande. *Plant. media* har ludna och allångt spetsade blad, som äro längre än bladstjelken, samt ensamma frö (sem. solitar.). *Plant. lanceolata* har lansettlika blad och kantig stjelk; de öfrige äro lättare att skilja från denna. Alla ha 4:klufna blomfoder och blommor, ganska långa ståndare och fröhus som öppna sig tvers ikring (caps. circumscissa) med 2 rum för frön.

Bladen brukas mest; deras smak är något sammandragande och lindrigt bäsk. — Utvertes äro de friska pålagda sårläkande och renande, t. ex. efter bruket af spanska flugor. — Invertes har man nyttjat dem i blodflöden och starka uttömningar, t. ex. Rödsot, Blodkräkning, Diarréer m. m. Dock lär man ej hafva mycket att vänta af detta medel. Till gurgling i halssjuka och till omslag vid ändtarmens utfallande, nyttjades fordom dekokten. Dels saften af bladen, dels dekokt eller infusion på dem, brukades; af saften trodde man sig kunna gifva 2 — 4 uns i dosis. Också kunna bladen kokas i soppa eller saften blandas med häning och således förtäras. — Frön kunna tagas till 2 drakma i dosis med mjölk, eller i köitsoppa mot slapp-

PLANTAGO MAJOR.

het i magen och tarmkanalen. — Roten färsk eller torkad, säges hafva botat tandvärk; i förra fallet skall det stundom vara nog att lägga den i örat; i det sednare lägges den vid tanden. På detta sätt brukad, har den, efter flera förnyade påläggningar, borttagit plågan och åstadkommit stark spottning, hvarefter den sjuke fått starkare syn än förut. Denna uppgift har Hr. Kapiten och Riddaren ROSVALL benäget meddelat, och torde förtjena att vidare med försök bekräftas.

Tab. — fig. a. Blomsoder, fruktämne och pistill. — b. Blomma med ståndare och pistill. — c. En fullständig blomma med alla dess delar; alla figurerna äro förstorade.

GEUM URBANUM.

NEGLIKÖRT. På Finska: *Karvakellukat*

Bladen äro inskurna och sågtandade; de nedrä fyrtaggade, de öfra 3delade. *Bladskärmarna* halftomfattande, rundade och inskurne. *Blommorna* upprättstående; hela *frukten* klotformig med en krokig borst på hvart frö.

Linn. Flora Su. p. 179. Cl. 12. ICOSANDRIA polygyn. *Lilj.* 57. Fl. s. 206. Kl. 8. ТРАВЪКМАНН. *Murr.* App. Med. T. 3. p. 122. *Pharm.* Caryophyllatæ radix

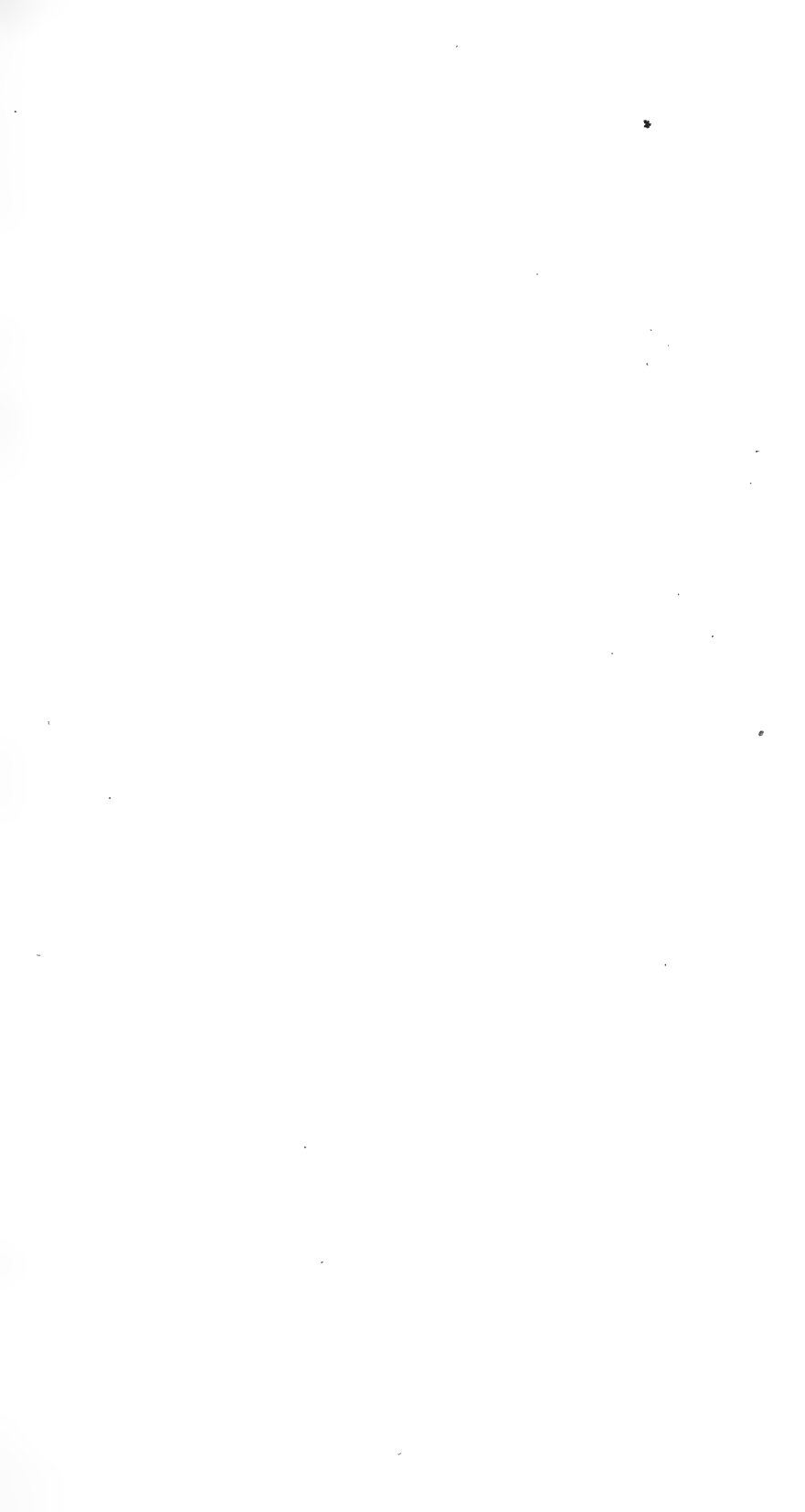
Med 5 blomblad och 10-klafvet blomfoder finnes Neglikörten, som hel och hållen är finhårig, i Juli månad vid gärdesgårdar, hus och dylikt. Roten är mångårig, bäst på torr mark och berg, bör tagas vårtiden eller om hösten. Växer alns hög; har långa bladstjelkar i synnerhet på rotbladen. Varierar med brandgula blommor och parbladiga blad (*G. hybridum*).

Roten, som fåt mycket beröm, är kort, knappt fingers tjock, i ytan mörk, inuti hvit och röd, luktar i synnerhet om våren på torr jord och färsk, kryddaktig nästan som Neglika; smakar bäske och kärft. Hindrar kött från röta, likasom Kina; rödlärgar vatten och sprit; förbättrar smaken och förekommer syra hos dricka. Bör varsamt torkas att ej kryddlukten försvinner, ty deri tros kraften vara förvarad. Den är stärkande och ofta lika god, stundom ansedd nästan bättre än kinabarken. I pulverform, dekokt och essens har den med nytta blifvit brukad i frossor, skjörbjugg, diarréer, äfven långvariga blodflöden, hvit fluss, spasmer, väderkolik, sädfflytning, kikhosta och såsom allmänt stärkande mot svaghet efter hetsiga febrar och rödsot; i skjörbjuggssår, tandköttets slapphet, fistlar m. m. Af *Pulvret* ges i sender 30 — 40 gran, i quintin eller något mera några gånger om dagen. *Dekokt* beredes af 2 uns rot, kokade i 2 kvarter (2 libr.) källvatten till dess $\frac{2}{3}$ är bortdunstad; och denna dosis ges silad ett par timmar före frossfebern's ankomst. Af $\frac{1}{2}$ ell. 1 uns rot, till $1\frac{1}{2}$ quart. vatten, som kokas till 1 quart. (1 libra) är kvar, fås dekokt som kan silas, blandas med sirap och gifvas såsom nyssnämndt är. Färskan roten är mindre kraftig och bör deraf tagas mera. *Essens* fås af roten 4 uns och franskt brännvin 2 kvarter, hvilket digoreras 6 dagar i varm sand och

GEUM URBANUM.

silas; här af tages 1 uns 2 — 3 — 4 gånger på fritiden mot frossa. När så behöfs, har man förut gifvit nödiga laxermedel och lindrigt lösande; och churu denna roten botat frossor der kina ej verkat, och ofta gjort hastiga och oväntade kurer, så finnas likväl, ty värr! åtskilliga exempel då den fruktlöst blifvit använd. Men det bör noga efterses att roten samlas i rätt tid, på torr jordmån och torkas långsamt och ej för hårdt, emedan dess kraft mycket beror af dessa omständigheter.

Tab. — fig. a. blomman utan blomblad, med ståndarne fästade på blomfodrets inre sida. — b. förstorad pistill. — c. frö med borst och ännu qvarsittande märke. — d. fullmoget frö då märket affaller och en krok återstår, hvarigenom fröet kringsprides.

LYCOPODIUM COMPLANATUM.

PLATTLUMMER. *Plattgräs. Jämnä.* På finska: *Maankeldä.* Stjelken är krypande ell. refvig med platta grenar. Bladen sitta i 2:ne rader och äro nästan hopväxta. Axen äro merendels 2 på hvar sin särskilta stjelk.

Linn. Flora Su. p. 578. Cl. 24. CRYPTOGAM. musci. Liljebl. Sv. Fl. s. 592. Kl. 16. LÖNNGIFTE. Mossar. K. Vet. Akad. Handl. 1742. s. 26. K. Patr. Sällsk. Hush. Journ. 1803. Mars. Apr. s. 67. Pallas Russische Reise 4:o. Pettersb. 1771. T. I. s. 61.

Denna art växer liksom Mattelummeren (N:o 59 och Till. s. 6.) på torra ställen ibland mossarter på berg i skogarne, och är i hela Sverige nog allmän, men sällsynt utrikes. I anseende till sin fröredning, äger den, så väl som samslagtingarne, hvarken *Ormbunkarues* eller *Mossornas* egentliga kännemärken, utan sitta frökapslerna bara, emellan axfjäl- len. Auktorerne hafva derföre varit osäkra om den plats i systemet, som detta slägte rättast borde få. Dess rötter äro mångåriga, I Juli månad träffas Plattlummern med ax och frökapsler; grenarnas ena sida är mindre platt än den andra.

Såsom färgväxt har denna blifvit märkvärdig och isyn- nerhet genom de nyligen af Hr. Kgl. Lifmed. Dr. WESTRING anställde och för Kgl. Patr. Sällsk. uppgifne vigtiga försök att deraf vinna blå färg. — Ullgarn kokas 2 — 3 timmar i rent strömvatten med torr sönderhackad plattlummer, till vigten nära dubbelt emot godset; under kokningen påspädes nytt vatten, så att det alltid går öfver garnet, hvilket ändtli- gen upptagés, vrides och torkas, men sköljes icke. Sedan blötes det jämt och väl i kallt vatten och kokas vid sakta eld $\frac{1}{2}$ eller 1 timme i regn- ell. rent strömvatten, med brun bresilja (1 tiondedel i vigt emot godset vid pass). Strax efter kokningen, sköljes garnet i kallt vatten. För mycket bresilja gör färgen violet, i stället för blå; inga salter, galläple ell. dybkt lå tillsättas. — Om ylle eller silke hand- teras på beskrifna sätt, men i stället för bresilja kokas eller digererats med torra ell. friska sönderhackade qvistar af en Poppelart (*Popul. dilatata*) som rätt väl växer i Sverige; så får godset vacker gul färg, som förhöjs med några droppar tillslagen tennkomposition (se N:o 62.). Stark hetta vid kokningen eller längre tid i digestions värman, gör att gula färgen blir mörk. Om i stället för de nämnda pop- pelqvistarne brukas torra eller friska qvistar af plommon- träd och godset på sätt som sagdt är behandlas, fås en äk- ta karmelit färg. Efter betning i plattlummer och kok- ning eller digererering med åskilliga slags lafarter eller barksorter, har Hr. Lifmed. WESTRING fått flera särskilta mer och mindre vackra och äkta ell. beständiga färger.

Tab. — a ett axfjäll med sin frökapsel.

AGROSTIS ARUNDINACEA.

PIPHVEN.

Blomvippan aflång — det yttre *Blomkroneskalet* (valv. ext. glum. Coroll.) är vid basen ludet, med vridit *agn*, som är längre än *blomfodret*.

Linn. Flora Su. p. 21. Cl. 5. TRIANDA. 2: gyn. Liljebl. Sv. Fl. s. 35
 Kl. 3. TREMÄNNINGAR. Linn. Skånsk. res. s. 409. K. Vett. Ak. Handl.
 1747. s. 65. Bergius om Sv. Ångskötsel.

Piphvenen är ibland de gräsarter, som välja magra torra skogsbackar och med enbuskar bevuxna ställen för sitt tillhåll, och växer der torftals från en och samma rot årligen, med strån till 2 — 3 alnars längd. Tidigt om våren grönskar det, och behåller ännu närmare vintern detta gladare utseende, då andre dess släktingar bleknat. Blommorna som visa sig i Juli, hafva i anseende till det vid basen ludna yttre blomkroneskalet, nog släktskap med de enblommiga rörarterne, särdeles *Grenröret* (*Arundo Calamogrostis*).

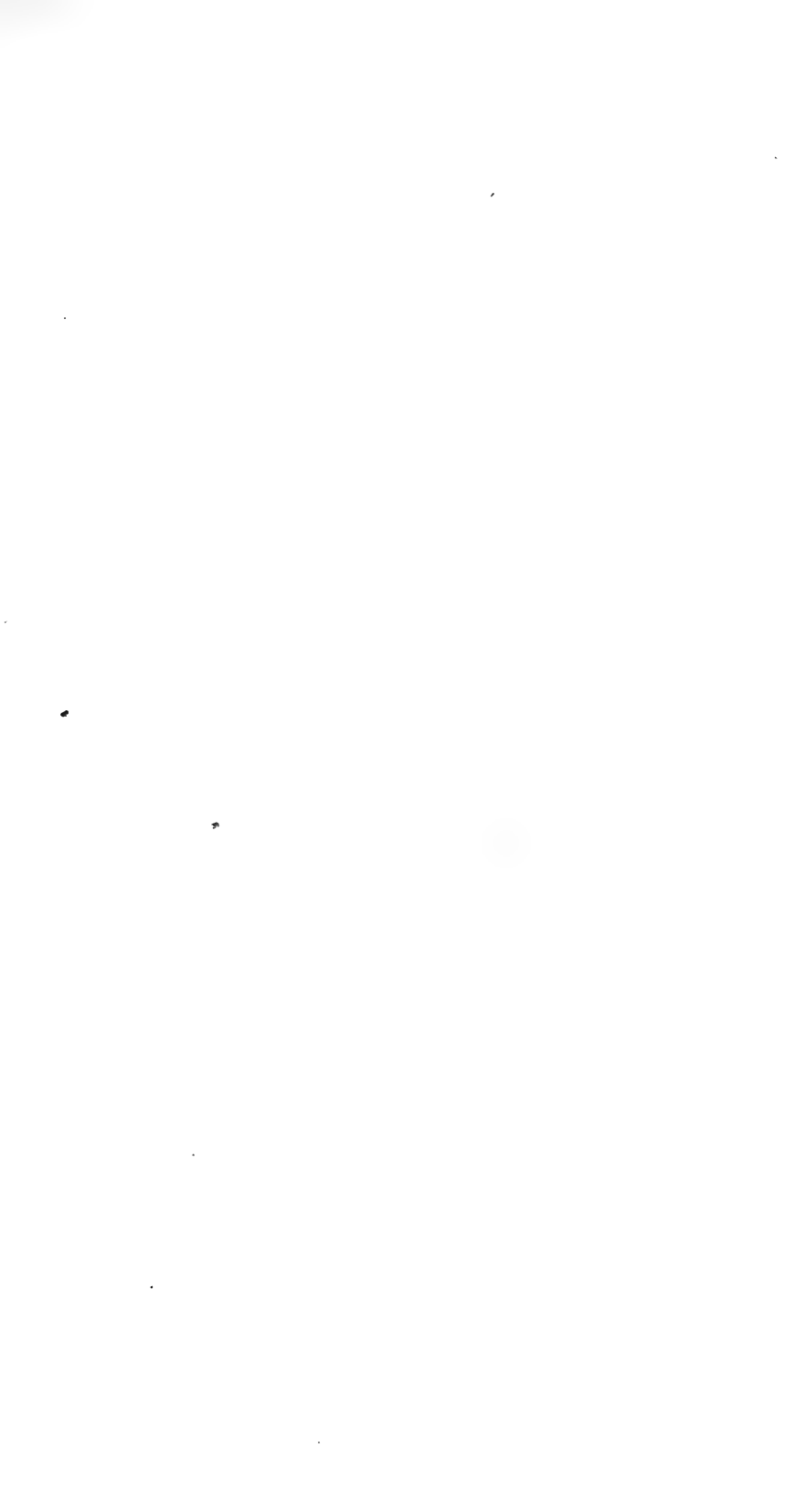
Om detta icke är just det bladrikaste och lenaste bland gräsen, så ätes det dock temligen begärligt af Boskap och hästar, men ratas utmärkt af getter, hvilka snarare borttråna än stilla dermed sin hunger.

Såsom resligt, hårdigt och tidigt och dessutom icke grannlaga med jordmånen, vore väl önskligt att mången med tall- och enbuskar öfverväxt backe, äfvensom igenlagda svedjeland, dermed besåddes. Mödan och kostnaden vore liten, men platsen blefve säkert till nytta.

Fröna sås om hösten på upphackade ställen, och slåtern bör ske tidigt, ty sedan gräset gått i lägg, blir det nästan styfvare än halm, och tjänar då till taktäckning och mattor, som Kalmuckerne sägas bruka.

Tab. — a. Blomma med blomkronskal och blomfoder, samt ståndare. — b. Fruktämne med håningshus. — c. Det yttre blombladet eller blomkroneskalet med borst:

MONOTROPA HYPOPITHYS.

TALLÖRT. *Lungört.*

Blommorna sitta lutande åt stjelkens ena sida: toppblomman har 10, de öfrige 8 ståndare. De 4—5 yttre blombladen äro vid basen smälare, inåt urhålkade och hysa håning.

Linn. Flora Su. p. 155. Cl. 10. DECANDR. 1: gyn. Lilj. Sv. Florz s. 153. Kl. 7. TIEMÄNN.

Tallörten är parasitisk, det är, hämtar med sin rot näring af andra växter, och finnes på rötterna af Tall och Bok fastän mindre allmän, och troligen aldeles icke i Norrlands provinser. Dess köttaktiga, fjälliga och med fina trådar försedde rot, är mångårig, och blommorna framkomma i Juli ell. Augusti månad. Växten äger, liksom flere af parasitörterna, ett blekgult besynnerligt utseende och svartnar slutligen, då den torkar. Bladen äro strödda på den enkla trinda örtstjelken och likna fjäll. Blomskärmarne sittande vid de korta blomstjelkarna, äro ensamme och likna bladen. Blombladen äro hvarandra olika, och affallande. Ståndarnas knappar ligga tätt på hvarandra, tryckta intill honan, hvars märke är sköldlikt.

Berättelsen om örtens nytta kan icke blifva vidlyftig. Den måste inskränka sig till uppgiften af Böndernas sed i några landsorter, att ge den torr åt sin Boskap emot hosta. Emedlertid torde dock denna ört, som i sitt yttre väsende, har så mycken olikhet mot andra, förtjena att försökas vid andra tillfällen.

Tab. — fig. a. pistill och ståndare — b. hela blomman med sin blomskärm — c. ett inre blomblad — d. ett af de yttre — e. ståndare — f. en förstorad pistill — g. 3:ne st. på sina blomstjelkar sittande fröhus.

C. V. ...

SALIX CAPREA.

SÄLG. *Sälgpil. Sall. Säll.* På finska: *Salava.*

Löfven äro äggrunda, i kanten vågiga, mot spetsen småtandade, inunder hvitludna och utan bladskärmar.

Linn. Flora Su. p. 552. Cl. 22. DIOECIA 2:andr. *Lilj.* Sv. Fl. s. 302. Kl. 15. SAMKULLE. Åtskilde. *Patr. Sällsk.* Hush. Journ. 1789. Dec. 173. *Rothofs* Hush. Mag. 1762. 8:o s. 534.

Sälgrädet är af samma slägte som Pil och Vide, och icke sällsynt i Sverige. Det växer bäst i torr jord och träffas ofta på ängar och äfven stundom i skogarna. Som artförändring af denna, har man ansett en i Norrland förekommande buskart, som har aflånga, i kanten naggade blad, hvilka till hälften äro utslagna då busken blommar. Den rätta *Sälgen* deremot blommar i Maj månad förrän bladen utspricka. Ifrån 2:ne andra lika allmänna Pilarter (*S. alba* & *S. fragilis*), så kallad hvit Pil och skör Pil, skiljes Sälgen lätt derigenom, att *hvita Pilen* har lansettlika, mycket spetsiga, sågtandade och på båda sidor fint hvitludna löf; *skör Pil* har glatta, allånga, spetsiga, inunder något isgrå löf och sköra qvistar. Deras nytta är i flera afseenden lika. Blommorna äro från hvarandra åtskilde, på egna trädstammar och sitta i form af hängen (amenta). Inom hanhängets fjäll finnas 2 ständare och en liten körtel, som utgör håningshuset. Honhängets blommor äga 2klufvet märke, zskaligt fröhus och ludna eller sjunförande frö, hvilka hos Sälgen mogna förr än hos dess samslägtingar.

Löfven äro till boskapsfoder ganska förmånliga och ätas begärligt. Bien besöka litigt dess tidiga blommor. Trädet hindrar ej gräsväxten, och förtjenar i flera afseenden att planteras, äfven till alléer och häckar. Barken, som i medicinskt afseende torde vara nästan lika märkvärdig som den af hvit och skör Pil, brukas till hudars garfning; det så kallade klippingsskinnet, som nyttjas till handskar, beredes i Skåne med Sälgbark. Nämde Pilarter bark i pulver till par skrupler hvar 3—4:de timma på fritiden, har med förmån brukats mot frossa, i stället för Kina. Lapparne nyttja dekokt på Sälgbark mot så kallad Flen (*Cardialgia sputator*). Veden är hvit, lätt och böjelig. — En starkt luktande svamp *Sälgtickan* (*Bolet. svaevolens*) växer på Sälg, och säges fördrifva mal om den lägges bland kläder.

Tab. — fig. a. honblomster — b. en liten stjelk med ett honhänge — c. hanblomster — d. en gren med hanhänge — e. fröhus — f. några frön — g. ett ensamt frö — h. en qvist med honhängen som hysa mogna frö.

AGRIMONIA EUPATORIA.

ÅKERMONJA. *Småborrar.*

Rotbladen äro nästan lyrtaggade eller parbladiga, med sågtandade småblad, af hvilka det öfversta är udda och försedt med kort stielk. *Frukten* är stråfhårig.

Linn. Flora Su. p. 162. Cl. II. DODECANDR. 2: gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 195. Kl. 8. TJUGEMÄNN. *Murr.* App. Med. T. 3. p. 147. *Pharm.* Agrimonie Herba.

På åkerrenar, i ängar och vid vägar, blommar Åkermonjan i Jul. och Aug.; den växer ymnigast i Skåne, men äfven i Uppland och andra lika nordliga orter. Roten är mångårig och grenig. Stielken alns hög, kantig, hårig och bladig. Bladen äro håriga och sitta skiftevis; småbladen parvis äro omvänt äggformiga, inskurva eller sågtandade, men hvartannat par är odeladt ell. 3:deladt och mindre: det öfversta udda. Bladskärmarne månformiga och inskurva. Blommorna sitta i form af ax i ändan på örtstielken. Blomstielkarne äro korta. Blomfodret 5:tandadt, stråfhårigt af hår med krokiga spetsar och qvarsittande. Blombladen äro 5, fästade på blomfodret, och affallande. Frukten består af 2 frö i blomfodrets botten. — Varierar, till antalet af ståndare.

Färsk luktar örten aromatisk, och torkad smakar den något bäsk och sträf. Infusion gjord derpå med vatten svartnar af jernvitriols upplösning. — Med Cicuteplåster inwertes och örten som té inwertes, säger CHOMEL sig ha botat hårdheter i lefren. Den torde äfven gagna mot inwertes sår, emedan dekokten blandad med Rosenhåning och insprutad i fistulösa eller pipsår har gagnat, äfvensom våta omslag af samma dekokt: man har ock använt den till gurgelvatten. BECKER berömmar téet, drucket till några koppar 2 gånger om dagen tillika med litet lakris, emot gammalt utslag ell. skabb af så väl torr som fuktig natur. — Emot reumatism, reformar och hudens sjukdomar är det äfven försökt. Roten till infusion skall brukas i Canada såsom leberdryck enligt KALMS uppgift. Blommorna äro till té helsosamma. — Hästar och oxar äta ej denna planta.

Tab. — fig. a. blomfoder med ståndare och pistill — b. detsamma sedt på baksidan — c. fröhus — d. detsamma öppnadt, så att båda fröen synas; allt något förstoradt.

ACORUS CALAMUS.

KALMUS. *Kalmusrot*, På finska: *Kalmusi*. *Kalmus-ruoho*.

Bladen äro svärdlika. *Blomstjelken* (scapus), uppstigande från roten, har lång och bladlik spets, med ett cylindriskt *blomfäste* (spadix) midtpå.

Linn. Fl. Su. p. 5. Cl. 6. HEXANDR. Ingn. Lilj. Sv. Fl. s. 145.
Kl. 6. SEXMÄNN. Murr. App. Med. T. 5. p. 59. Weckoskr. för Läk.
Vol. 6. s. 55r. Pharm. Acori veri l. Calami vulg. radix.

Så väl genom blomningsättet, något liknande Missneörtens (N:o 39), som öfriga utseendet, är denna mångåriga vattenväxt besynnerlig. Den träffas allmän, i synnerhet i Skåne och äfven i andra rikets landsorter, utom de nordliga öfver Uppland. I Juli blir blomfästet synligt, täckt öfver allt med små, tätt hopsittande, gulgröna blommor, af hvilka hvar och en har 6 upprätta blomblad, omskiftande med lika många trådlika ståndare; fruktämnet är elliptiskt, med märke utan något stift. Fröhuset har 3 rum för frön. Roten är tjock, krypande med trådlika smårötter. De svärdlika bladen kunna hinna till 3 fots längd och deröfver. Blomstjelken uppskjuter från roten och är nästan 3kantig till öfver hälften af dess längd, hvarest blomfästet utskjuter, sedan liknar den ett blad och har form af ett tvåäggadt svärd.

Hela växten, men i synnerhet roten, röjer med sin aromatiska lukt, sin egenskap att vara kryddaktig och således värmande, magstärkande och tjenlig vid alla tillfällen, då kryddor fordras emot svag mage t. ex. i hufvudvärk och svindel, som härrör af denna orsak. Roten kan derföre insyltas såsom Ingefära och på lika sätt användas. Torkad utdrages med sprit det kryddaktiga ämnet och med vatten det bäska, som roten äfven innehåller. Om vatten slås på roten och destilleras, fås en starkt luktande olja. Kalmusrot tuggas vanligt liksom Ålansrot (N:o 57) i smittsamma sjukdomar. I pulverform ges deraf 2 skrupler med litet socker 6—8 gånger om dagen. På dricka och öl kan äfven Kalmusrot läggas, den säges motstå röta, och bota skörbjugg samt utslag som härrör af sistnämde sjukdom. — Bladen ätas icke af några kreatur.

Tab. — fig. a. en hel blomma — b. en ståndare — c. ett blomblad — d. fruktämne — e. fröhus med locket fränskildt — f. ett frö; allt något förstoradt.

POLYTRICHUM COMMUNE.

BJÖRNMOSA, *Guckulin*; *Sopmossa*, *Gökråg*, *Guckuråg*;
Dufsvuråg, *Kråkekorn*, *Kråkhvete*.

Stammen enkel utan grenar, i toppen ofta fort-skjutande (prolifer). *Bladen* smala, hvassa, finsågade. *Frökapseln* 4:kantig (som en paralelipiped) med tillsats under basen, och betäckt med en gullhårig mössa.

Linn. Flora Su. p. 581. Cl. XXIV. CRYPTOG. Musci. *Lilj.* Sv. Fl. s. 405. Kl. 16. LÖNNGIFTE, Mossar. *Osbeck. K. Vett. Akad.* Handl. 1798. p. 171. — *Patr. S. Hush. J.* 1785. p. 114. *Pharm.* Adianth. aurei herba.

Sedan HEDWIG, genom upptäckten af de till Löfmossornas fröredning egentligen hörande delar, skingrat den skymning som till hans tid omgifvit kunskapen om dem, och derigenom gjort epok i Botanikens historia, har man blifvit icke allenast förvissad om deras öfverensstämmelse med andra förut såsom fullkomligare ansedda växter, utan äfven funnit en säkrare metod att urskilja de mångfaldiga arter som utgöra denna naturliga familj.

Ibland de flera hundra af den samma ha vi trots billigt, att i detta verk tidigt anföra en, hvilken om ej i synnerhet utmärkt för sin nytta, kan likväl för tydligheten af sina delar tjena som ett exempel vid kännedom af sådana växter.

Som man vid bestämmandet af Löfmossornas släkten valt Frökapselns förhållande, i anseende till dess med eller utan tänder besatta mynning (peristoma), såsom genast i ögonen fallande, finner man Björnmossa-släktets känne-märke bestå i en med 32—64 tänder i enkel ordning försedd Kapsel-mynning, samt denna betäckt med en hinna fästad vid de nämnda tändernas spetsar (d). Vi förbigå det fördom tagna kännemärket af en tillsats under kapseln (apophysis) och af den ludna mössan (calyptra), som hos flera arter betäcker kapseln, men finnes bar hos andra af samma släkte. — Hannblommorna träffas i toppen på särskilda stånd, lika stjernor (b), sammansatta af små utbredda färgade blad (perichætium) (*), inom hvilkas sköte, äfven som hos andra Löfmossor, de för blotta ögat svårligen synbara cylinderlike Frömjölsknopparne eller Säc-karne (g) sitta flere tillsammans, omgifne af fina ledfulla trådar. Honorna sitta äfven i toppen på särskilda stam-mar, omgifna af sina blomfoders blad (perichætium), och äga tydliga märken, stift och fruktämnen (h), hvaraf sällan mer än ett befröas, som, omgifvit af sin mössa (calyptra)

POLYTRICHUM COMMUNE.

småningom upphöjes på sin egen stielk (seta) (a) och vinner onsidor sin mognad betäckt af nämde mössa (f), samt derunder af ett eget lock (operculum) (e), som merendels begge affalla (utom hos Jordmossan, Phascum), då de mognade fröna kringspidas.

Björnmossan (egentligen så kallad, ehuru flere arter kunna derunder begripas utom *Pol. commune*, såsom *P. alpinum*, *arcticum longisetum*, *formosum*, *juniperinum*) den allmännaste växt i sidländta skogar, skogsängar och kärr, tillskapar icke sällan de vidaste och ibland almsdjupa tufvor, ymnigast i de nordligaste provinserna, der Björnen väljer den till inbäddning under sitt hide om vintern, och den i aflägsnaste ödemarken vandrande Lappen till sin bekvämliga säng. Om den samlad rensas och piskas, kan den nyttjas i taglets ställe till madrasser och dynor. Sammanbunden brukas den i Vestergötland till ugnsvastar, och som hackelse till foder åt hästar i Bohuslän, då annat grönt tryter. De sägas också med begärlighet förtära den.

Denna hushållsnytta är dock ringa mot det ogagn, som Björnmossan genom sitt innästlande gör på ställen som för sädes- och gräsväxt kunde användas. Sidländta orter kunna dock genom dikning derifrån befrias, då tillika i torr sommar moss-vallen afbrännes, eller mossen medelst en egen plog hopparivas eller med myllan sammanskyfflas i högar hvilka med mellanförd gödsel böra hopbrinna. Landet plogköres emedlertid flera gånger och ansas samt sedan med säd eller höfrö besås.

Hos äldre Auktorer finner man äfven läkande egenskaper tillagda Björnmossan, såsom att dekokten deraf utvertes brukad fästade håret och förekom flintskallighet (*Apulejus*); och invertes botade lungsjuka (*Dittemus*); dref urin och sten; upplöste skrofulösa svullnader, och man har velat påstå att den gjort underverk i håll och sting (*Tournefort*), och med rödt vin blandad stillade våldsamma reningsflöden. Än i dag anses denna mössa i Mähren som ett naturens under för sina förmenta dolda egenskaper, och brukas af hopen som ett trollmedel, äfven att strö under vaggan mot hexor och spöken.

Tab. — fig. a. föreställer mossan i nat. storlek — b. ett hannestånd med fortskjutande stam. — c. öfversta delen ell. stjernan utbredd. — d. en kapsel i nat. storlek — e. förstorad med affallit lock, att tänderne synas samt binnan som förenar dem — f. locket. — g. lufvan — h. toppen af ett hannestånd öppnad, att Frömjölssäckarne synas — i. toppen af ett honstånd i ett blad förstorad.

POA FLUITANS.

MANNAGRÄS. *Svinsvingel. Gåsgräs.*

Blomvippan är grenig, upprätt och utbredd, med trinda, till stjelken tryckta, mångblommiga småax utan borst, hvilkas småblomster äro trubbiga och sjuådriga.

Linn. Fl. Su. p. 55. Cl. 5. TRIANDR. 2: gyn. (*Festuca fluit.*) *Ejusd.* Skånska Resa s. 549. *Lilj.* Sv. Fl. s. 48. Kl. 5. TREMÄNN. (*Festuca fl.*) *Blomb.* Disp. om nytt. af Männagräs. Præs. KALM. Åbo 1772, 4:o. *Rot-* *hofs* Hush. Mag. 1 Del. s. 515, 8:o, 1762.

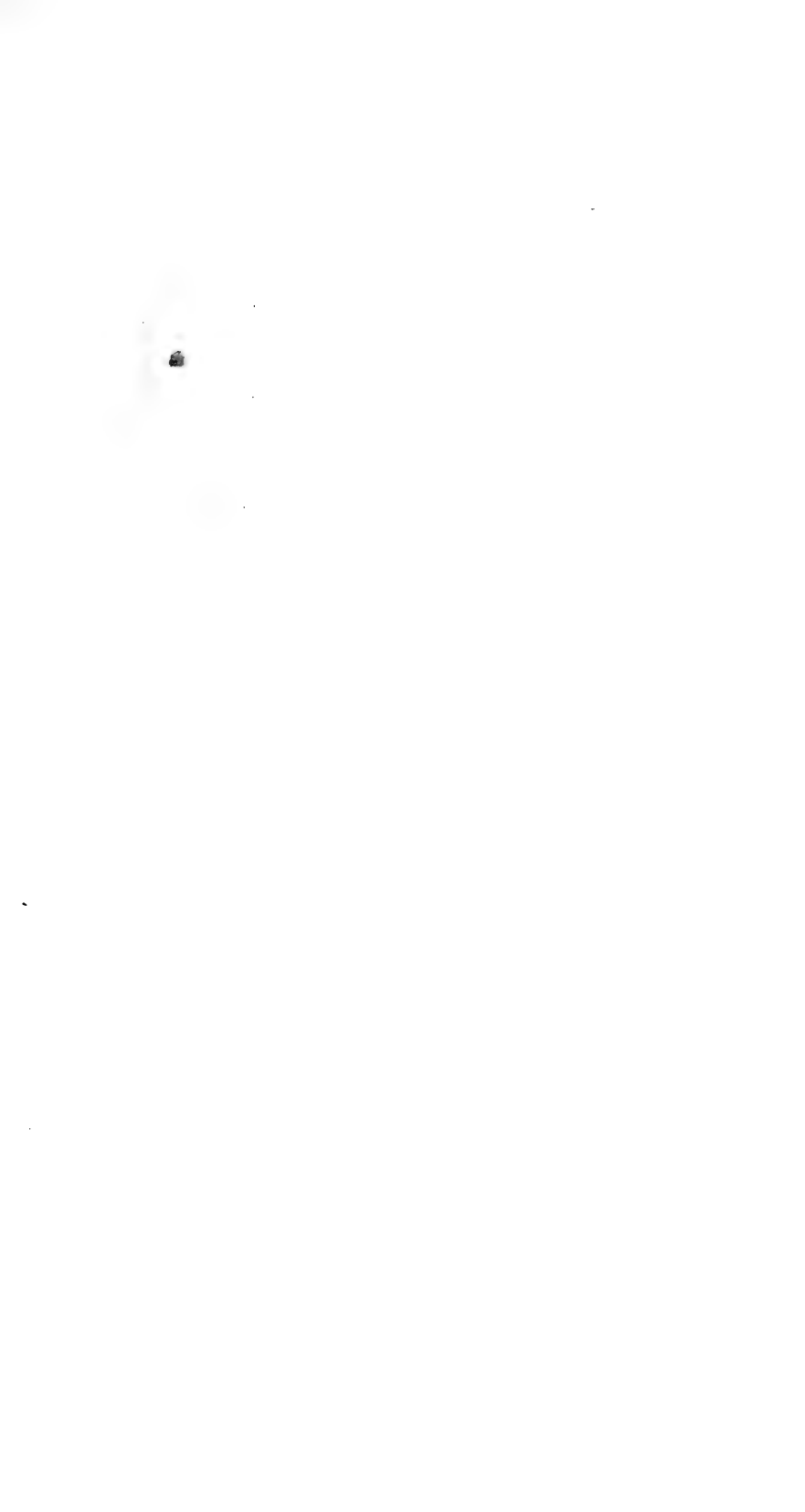
Poa-släktets karakter består deri, att de äggrunda något spetsade blomkronskalen sakna borst; detta kännemärke äger Mannagräset, hvarföre vi gifva det, efter den anledning som Dr. SMITH lemnat, hellre rum bland Poa-arterne, än i Festukslägtet, hvars arter hafva borstförande blomfoderskal. Gräset växer till 6—7 quarters längd i vattenrika kärr, dammar och sakta rinnande vatten med flytande blad liksom flottgräs. Det blommar nästan hela sommaren, har mångårig, krypande, vidt utbredd rot och snedt uppstigande strå, som vid basen slår rötter; de öfra bladen äro utbredda, något breda, upprätta, men de nedra slankiga och flytande. Blomvippans grenar sitta liksom småaxen, skiftevis; de sednare hafva 8—12 småblomster hvardera. — Stundom träffas Mannagräset med mindre grenig blomvippa.

Dess frö, som samlas i Juli ell. Aug. gifva Mannagryn, som komma vanligen ifrån Polen, och äro välsmakande och födande. Med en hatt, sikt eller fint såll, hvarmed man slår fram och tillbaka på axen, samlas fröen om morgonen då daggen än är kvar, ell. efter regn. Fröen falla i sållet med sina skal, torkas sedan, stötas tillika med hackelse i trädmortel med trästöt, dröftas eller rensas; detta omgöres till grynen äro gula, och värderas då i godhet näst Sagogryn. Kliet eller skalen, ges mot maskar åt hästar, som då icke böra vattnas förr än efter par timmar. Gäss, ankor och vattenfåglar veta rätt väl att plocka och förtära Mannagräsets frö. Slätterkarlar tycka ej om detta gräs, emedan det undviker lian och afskäres med möda. Det är likväl ett godt och be-

POA FLUITANS.

römdt foder för alla hemtamda boskaps kreatur, och skulle detta gräs göra de annars onyttiga diken, lergropar och dammar fruktbarande och för landtmannen högst nyttiga, om det vederbörligen odlades. Rötterna kunna flyttas och omplanteras, eller fortplantas gräset om dess mogna frö blandas i lera, hvaraf göras bollar, som kastas i rännilar, dammar och dylika passande ställen.

Tab. — fig. a. axfästet till ett af småaxen — b. ett inre blomfoderskal med pistiller, ståndare och håningshus — c. yttre blomfoderskal; alla förstörade — d. blomvippans topp eller öfre hälft.

J. H. P. del

Åkerland sc.

POPULUS TREMULA.

Asp. *Darrpoppel*. På Finska: *Haapa*. På Lappska: *Supp*:
Löfven äro nästan runda, i brädden tandade
 och på båda sidor glatta. *Bladstjelkarne* äro
 hoptryckte.

Linn. Fl. Su. p. 557. Cl. 22. DIOECIA. octandr. Lilj. Sv. Fl. s. 507.
 Kl. 15. SAMKULLE. Åtskilde. Fischerstr. Ekon. Dikt. I. s. 227. A. Mennand.
 om Aspens egensk. och nytta &c. Præs. KALM Åbo 1759. 4:10 Rothoffs
 Hush. Magas. I. s. 25. Linderh. Handlex. för Landthush. &c. I. s. 85.

Aspträdet är allmänt i hela Sverige, älskar något fuktig jord, men växer äfven i torr och sandig. På 15 eller högst 20 år kan stammen vara tjenlig till timmer. Ifrån dess vidt utbredda krypande rötter, uppskjuta en myckenhet telningar, hvilkas blad äro stora och nästan äggformiga. Dessa kunna omplanteras eller blott fredas för ohägn, då man efter några år får en vacker Aspskog. Med störrar, som något spetsas i ändan, fortplantas Aspen äfven tidigt om våren. Till alléer, men ej häckar, tjenar Aspen. De som ännas till löftägt, böra topphuggas. Bör ej linnas vid åkrar, ängar eller trädgårdar, men är så för vedens nytta, som löftäkten till boskapsfoder, af mycket gagn i hushållningen. Förrän bladen utspricka, blommar trädet i April och har han- och honkängen på särskilda stammar. Hanblomstren hysa 8 ståndare och flikiga fjäll, hvilka sednare äfven finnas på honblomstren, som äga fröhus med 2 rum för små frön, vid hvilka är fästadt ett bomullsligt fjun; honorna sitta inom egna hylsor af fjällen och befrödas derföre med svårighet, hvarföre sällan fröen, som dessutom sent mogna, äga groningsförmåga. De långa, tunna och spensliga bladstjelkarne, göra att minsta väderpust sätter löfven i rörelse.

Späda rötterna och äfven knopparna kokas till dekokt, som skall tjena mot gikt, vara blodrenande och nyttig vid slapphet i tarmkanalen. Till 1 Skålp. raspad Asprot tagas 2 kannor vatten och kokas en timme; deraf drickes 1 kvarter morgon och afton. Om våren ger Aspen liksom Björken (N:o 80.) söt laka, och dess *bark* kan nyttjas rå eller kokad till boskapsfoder. En del djur äta den hellre än något annat, såsom Bäfrar och Harar; andra förtära den gerna t. ex. Elgar, Hjortar, Getter, Får, m. m. Den tor-

POPULUS TREMULA.

de ock kunna användas till läderberedning. Torkad skall den brinna väl och kunna nyttjas till bloss. *Löfven* böra samlas vid midsommar eller mot hösten, och då strykas af qvistarna som ej böra afbrytas; de kunna äfven strax efter de affallit upphämtas, torkas och förvaras. Ett stort träd gifver vid pass en tunna afstrukna löf, som värderas lika med 2 Lisp. hö; och således kunna 100 träd gifva vid pass lika mycket foder som utgöres af 30 lass hö. Nästan allt slags boskap och i synnerhet Hästar, äta gerna Asplöf och må deraf mycket väl; men ullen säges lossna då fåren fodras för ofta dermed. *Veden* är hvit, lätt och lös, skadas sällan af mask och ruttnar långsamt; derföre tjenar den såsom timmer till byggnader vid vatten, i källrar, till tak, gårdsel och dylikt; äfven i vatten, men ej i brunnar, emedan vattnet får osmak; dessutom till allt som bör vara lätt eller löst och mjukt att förarbeta. Barken bör saftiden eller genast då trädet fälles, aftagas. Bildhuggare betjena sig af veden, och i Vestergötland göras hjul med $\frac{1}{2}$ alns breda lötter af Asp, hvarmed lass dragas eller köras öfver sankar ängar eller kärr. Vid glas-slipning nyttjas Asp till polertrissor, och som trädslaget föga ändras vid olika värmegrader, så tjenar det till urpendlar och flera dylika arbeten. Vid förbränning sprakar det, gifver ringa värme, nästan inga kol, men askan tjenar till lut- och såpsjudning. Syrsor sägas sky spislar der Aspved brännes; och grön bark tros halva samma egenskap. Om tegel brännes med färsk Aspved, säges ytan öfverdragas med blå glasur, få vackert utseende och bli varaktigare. Gamla Aspstammar ha en svart rand på norra sidan. Deras rötter som räcka 3—4 famnar från stammen, hindras med diken att intränga i ängar m. m.

Tab. — fig. a. honblomster med fruktämne och håningshus — b. ett fjäll af honhänget — c. en ståndare sedd på sidan — d. densamma sedd uppifrån — e. hanhängets fjäll — f. hanblomster med ståndare och håningshus — g. en qvist af hanträdet då det blommar — h. en dylik af honträdet — i. en qvist med löf.

J. P. Boström del.

Åkerland sc.

DAUCUS CAROTA.

MOROTS-ÖRT. *Gula rötter.*

Bladen 3faldigt penntaggade. *Bladstjelkarne* äro på undra sidan ådriga. *Frukten* är styf-hårig.

Linn. Fl. Su. p. 86. Cl. 5. PENTANDRIA. 2gyn. Umbellatæ. *Lilj. Sv. Fl. s.* 117. Kl. 5. FEMMÄNNINGAR. Parasollblommor. *K. Patr. S. Hush. Journ.* 1780. Maj. s. 25. Okt. s. 29. — 1782. Apr. s. 577. — 1778. Dec. s. 23. *Grevesmöhlens* Prisskrift om Trädesjorden 1802. *Murr. App. Med. T.* 1. p. 209. *Rafn. Bibl. f. Fys. Med. o. Ekon.* 17 B. 4 häft. s. 404. *Pharm.* Dauci Sylvestr. semina D. sativi radix.

Genom odling i Trädgårdar är Morotsörten blifven allmänt känd. Den som växer vild, blommar ofta första året och träffas på ängar och åkerrenar i Skåne, Östergötland och Uppland och har då smal, hvit och nästan svampig rot. Den vanliga trädgårdsmoroten är brandgul, men den finnes äfven röd, fast mer sällsynt. Som roten är 2-årig, så blommar vanligen örtståndet först året efter fröen äro sådda, och sedan utdör roten. I Juli månad är dess blomningstid. Örtstjelken är grenig, fårad och oftast något hårig. Bladen äro djupt inskurna och håriga; grenarna hysa vid slutet parasoll-likade blomflockar för hvita eller gulaktiga stråliga blommor, af hvilka de i midten äro ofruktbärande honor, och de i kanten 2:könade och bördige. Efter blomningen kröka sig parasollgrenarna inåt och draga sig med frön tätare tillsamman. Det allmänna svepet (involucrum), som svarar mot blomfoder och finnes vid parasollgrenarnas utgång, är penntagadt (pinnatifid.); småsvepen (involucella) som sitta vid blommorna, äro enkla eller treklufna.

Roten är helsosam och smaklig, hvarföre den användes både som läkmedel och till föda. Mot hosta, stenplågor, maskar, torsken och elaka sår, är den med fördel försökt. Den kan ätas rå, såsom af barn, som besväras af små maskar; eller ock i form af dekott eller utpressad saft, brukas den, blandad med litet Rosenhåning mot torsken hos barn; blandningen strykes antingen med pensel på tungan eller nedsväljes téskedbladvis om torsken är djupare ned i svalget eller strupen. På sår lägges en ljungröt af morötter; det öfverflödiga vattnet utkramas och

DAUCUS CAROTA.

såret fylles med gröten, som slutligen täckes med linne: en eller 2 gånger om dagen önsas detta omslag hvaraf rötan och värken minskas, hårda kanterne mjukna och såret beredes till läkning. Roten färsk och stött har blifvit nyttjad på brännsår. Oaktadt det loford som så många Författare gifva Moroten, säger dock SMUCKER att han icke funnit dess bruk synnerligen förmånligt. — Fröen som äro väderdelande och urindålfvande, innehålla en väsendtlig olja och brukas kokade i öl eller dricka. De nyttjas äfven, jemte parasollställningen hvarpå de sitta, såsom té. Af Morotsörtens frö skall äfven en angenäm dryck kunna tillagas. — Till matlagning användes roten allmänast, men äfven boskap kan dermed på några veckor hastigt gödas. Och om roten kokas, rifves eller stötes och saften väl utpressas samt inkokas till siraps tjocklek, fås en söt massa, som kan liksom sockersirap användas. — I nejden af Magdeburg, gifvas örtstånden eller det så kallade Morotgräset åt boskapen. Hela växten är till foder högst nyttig och borde allmännare odlas. Fröen blötas först något, blandas sedan med jord och utsås i lös sandig och bördig men ej nygödd jord; det åtgår 5—6 skålp. frö till 1 tunnland. Som växten icke magrar jorden, passar den väl i synnerhet till circulerande åkerbruk. Af Morötter, som ges Korna, sätter mjölken ovanlig mängd grädda, hvaraf fås ypperligt smör. Med färsk utpressad morotsaft, som slås i gräddan före tjärningen, skall gul färg och god smak fås på vintersmör. Hästar, som fodras med sönderskurna morötter och mellanåt med hö, men intet hafra, bli deraf feta, starka och vackra. I England anses morotsfodret för hästar, bättre till sin verkan och mindre kostsamt än hafra.

Tab. — fig. a. en förstorad blomma — b. 2:ne sammensittande frö, förstorade — c. 2 dylika i naturlig storlek — d. ett ensamt frö, sedt på inre sidan, förstoradt — e. ett dylikt i naturlig storlek — f. ett af de mindre rotbladen — g. roten.

H.P.

G.K.S.

BRYONIA ALBA.

HVIT BRYON. *Qvesrot. Hundröfva. Gärdesgårdsrofva.*

Bladen äro hjertlika, flikiga, med spetsiga och tandade flikar, på båda sidor skrofliga af uppstående prickar (scabra). *Blommorna* äro sambyggare (d. ä. han- och honblommor sitta åtskilde på samma örtstånd).

Linn. Fl. Su. p. 344. Cl. 21. MONECIA. Syngenes. Lilj. Sv. Fl. s. 66. Kl. 4. FYRMÄNNINGAR. I:quinn. Murr. App. Med. T. I. p. 419. Wallen. om Finska Almog. nödröd. Præs. HELLEN. 4:o Åbo 1782. s. 34. Pharm. Bryoniæ Radix.

Bryonväxtens rot är mångårig, stundom tjock som en arm eller deröfver, grenig, bask och skarp, samt växer i synnerhet i södra Sverige, men äfven i Uppland. Dess stora rot befordrar örtens hastiga tillväxt, ehuru den sent om våren börjar framskjuta sina mjuka slankiga stjelkar, som fordra stöd af gärdesgårdar, buskar och dylikt, hvarvid den genom skrufligt vridna klängen fäster sig. Örtstjelken är 5:kantig och liksom bladen, försedd med upphöjda punkter och sträfva hår, hvaraf skrofligheten härrör. Bladen, de öfra mest hjertlika, hafva merendels 7 flikar och likna Lönnblad (N:o 86). Blommorna, som framkomma i Juni och Juli, sitta i form af blomklase (racemus) och äro blekt gulgröna. Bären mogna sent om hösten, då de äro svartgröna och innesluta många frö i en seg hvitgrön vätska. Planteras bäst med rötter; men fröen kunna äfven säs. Den af v. LINNÉ i Fl. Sv. nämde Bryonarten, som har röda bär, hvars blommor äro 2:byggare (d. ä. han- och honblommor äro åtskilda på olika örtstånd), kallas *Br. dioica* och finnes vetterligen ej i Sverige. Slägtet räknas till den naturliga örtflocken, som för sin likhet med Gurkväxterna kallas *plantæ Cucurbitaceæ*.

Såsom bevis på färskas rotens skarpa natur, må det anföras, att den inflammerar huden då den pålägges, hvarföre den ock, skuren i skifvor och lindrigt stött blifvit ljum pålagd emot vattenaktiga svullnader i benen, blånader, höftvärk; och i form af salva, mot håll och styng, samt skrofelartade öppna sår, och såsom dekokt till omslag vid ledvridningar och svulster, förenade med styfhet i

BRYONIA ALBA.

leden. Dess egenskap är i synnerhet att häftigt laxera, drifva urin och regler, och stundom väcka kräkning. I synnerhet om våren innehåller den en mjölkaktig saft, som samlas på ett dygn, om roten tvert afskäres vid jorden och ett kägelformigt hål i den utgräves, hvilket med det afskurna stycket täckes. Dosis af denna saft mot vattensot och andtappa är 2 drakmer till $\frac{1}{2}$ uns eller 1 matsked i sender, så ofta den sjuka i anledning af dess verkan tror sig kunna tåla det. Bönder fylla hålet i roten med dricka eller öl om aftonen, och förtära det nästföljande morgonen. Också kan samma hål fyllas med socker, som inom ett dygn smälter och skall då till en matsked i sender vara starkt urindrivande. Äfven har den nyttjats mot maskar, vid konvulsiva tillfällen och hufvudsvaghet, förmodligen då orsaken till sjukdomen varit i underlifvet och laxermedel kunnat gagna. Ett annat sätt att af Bryonroten bereda läkmedel är, att 2—3 lod af färska lindrigt krossade roten, läggas på $\frac{1}{2}$ stop vin eller starkt öl; efter ett dygns förlopp är dosis här af 1 eller flera glas om dagen. — I pulverform, hvaraf fordom gafs 1 skrupel eller 1 drakma, kan roten umbäras, emedan kraften genom torkning mycket förloras. — Af saften med terpentin och wax beredes Bryonsalfva. — Om roten tvättas, torkas, sönderskalves eller rifves till mos och i vatten lemnas att väl upplösas, så fås deraf stärkelse på botten i kärlet. Med mjöl af säd eller potates och gäst tillredes äfven af denna stärkelsemassa bröd i hungersnöd, liksom af Misne (No 39). — Ibland hemtamda kreatur är geten kan hända det enda som förtär växten.

Tab. — fig. a. en öppnad honblomma med fruktämne — b. en dylik hanblomma båda förstörade — c. ett bär — d. ett dylikt afskuret — e. ett frö; alla dessa 3 figurer äro i naturlig storlek.

ARTEMISIA ABSINTHIUM.

MALÖRT. *Maleta*. På Finska: *Koiruolio*.

Bladen äro mångdelade, mjukhåriga och hvitludna. *Blommorna* halfklotrunda och nedhängande. *Fruktfästet* ludet.

Linn. Fl. Su. p. 286. Cl. 19. SYNGENESIA. Polyg. superfl. *Lilj.* Sv. Fl. s. 356. Kl. 15. SVÅGRÄR. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 117. *Pharm.* Abs. vulg. Herba summit.

Vid husen på torra magra ställen växer Malörten allmän; har mångårig grenig och nästan träaktig rot, och blommor i Juli eller Aug. månad. Örtstjelkarne växa upprikt, ofta alnshöga, äro greniga och fårade med blomruskor i toppen. De nedre bladen äro dubbelt penntaggade (bipinnatif.); de öfre fingerlikt delade. Diskblomstren äro många, men strålblomstren (de som sitta i blommans kant) få.

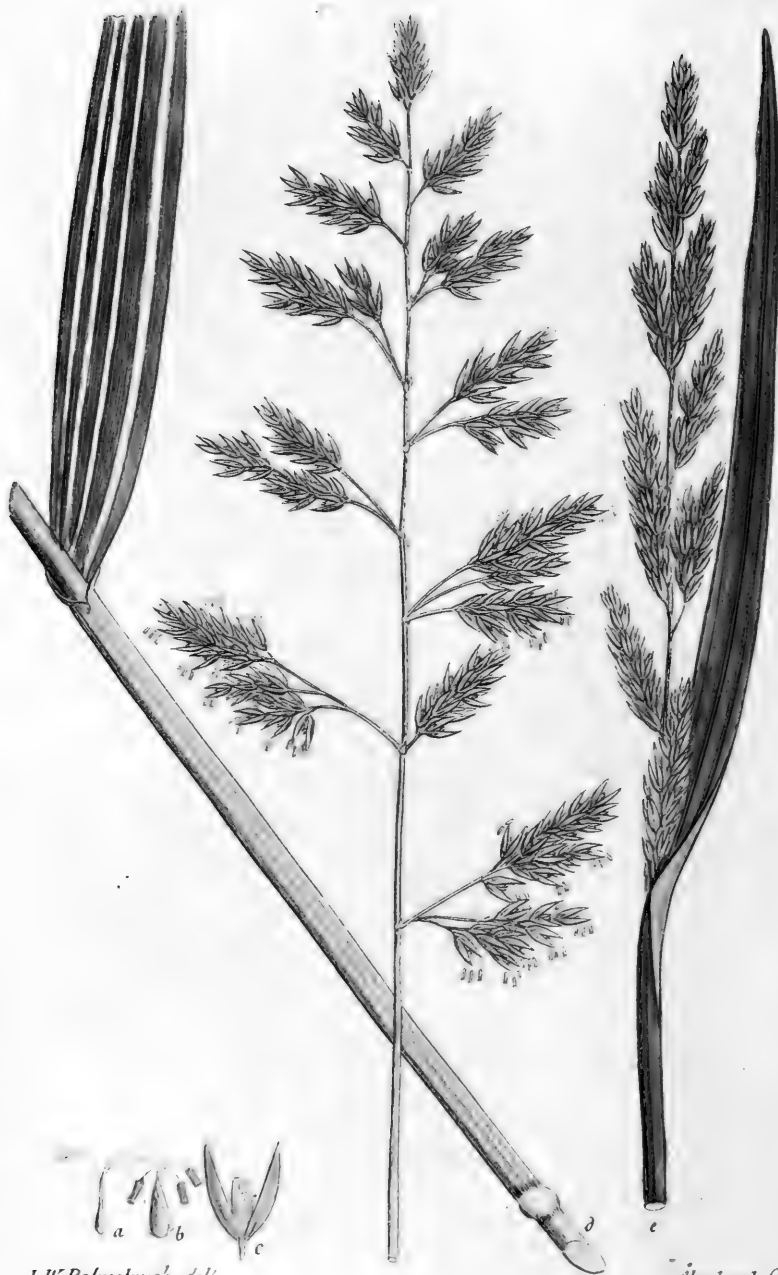
Bäskheten är så stark hos Malörten, att mjölken deraf får osmak då Ammor eller Kor förtärt den, och Fårkött kan af samma orsak blifva bäskt. Lukten minskas genom torkning och förgår under kokning. Till läkmedel anses bladen bättre än blommorna. Färska örtsaften, Extrakt samt växten torkad och pulveriserad, gifvas efter omständigheterna och gagna i svag mage, frossor, mjeltskyka, gulsot, skjörbjugg, nyss börjad vattensot, maskar m. m. Sedån tarmkanalen i frossfebrar blifvit väl renad, kan $\frac{1}{2}$ matskedblad af färska örtsaften i litet vin, med tillsats af en och annan kryddneglika, gifvas några gånger på fritiden. Mot förstoppningar i lefvern och gulsot brukas piller af Extraktet med tvål. Af pulvret är dosis $\frac{1}{2}$ drakme med socker. Då örten tages med vatten, såsom té, eller i infusion, så är det kallt mindre obehagligt till smaken, än såsom varmt; tillsättes något vin, plägar det vara verksammare. Malörtsdröppar beredas af $\frac{1}{4}$ # blad och blomknoppar till 1 kanna vin eller bränvin och digereras några dygn, samt silas; dosis är 1 matskedblad, såsom magstärkande, något före middags måltiden. I hetsiga febrar, plöresier, fallenhet för slag och konvulsioner, bör ej Malört brukas. Utvertes lägges färsk Malört på kalla svulster (oedema). Af somliga lägges malört på dricka i stället för humla, och om växten lägges i surt dricka eller öl, så blifver genom bäska små

ARTEMISIA ABSINTHIUM.

ken, syran mindre kännbar. För mycket deraf gör hufvudvärk och angriper ögonen. Malörtsvatten blandas af Bokbindare i klister och planérvatten för att afhålla bokmal. Den säd som blifvit stöpt eller blött i Malörtsvatten, skall icke ätas af foglarna, och tillverkningar af hundhår, då de legat i Malörtvatten en veckas tid, igenkännas och smutsas icke sedermera af hundar. Åt boskap och får gifves Malört såsom preservatif eller botmedel mot vattensot. Malört och Enbär till dryck eller sörpe är äfven hälsosamt för dem. Dess egenskap att fördrifva mal i kläder är icke alltid pålitlig. Att deraf kan brännas pottaska och fås ett lutsalt (Alkali herbar. fix. 1. Sal Absinth.), är något som Malörten har gemensamt med många andra växter.

Tab. — fig. a. ett ensamt blomster med fruktämne.

J. W. Palmstruch del.

Akerland, sc.

ARUNDO COLORATA.

(Phalaris arundinacea α & β picta Linn.)BAND-RÖR. *Randgräs. Rörflen.*

Bladen äro släta och platta. *Blomvippan* är upprätt, grenig, med blommor som sitta hopgyttrade, vetta åt en sida och äro utan borst. *Blomfoderskalen* äro enblommiga och längre än blomskalen.

Linn. Fl. Su. p. 18. Cl. 3. TRIANDRIA. 2gyn. Phalaris arundin. *Ejusd.* Skånska Resa p. 292. *Lilj.* Sv. Fl. s. 54. TREMÄNNINGAR. 2quin. Phal. arund. & α) picta. *P. Sällsk.* Hush. Journ. 1781. Juli s. 25. *Hallenb.* om F. Ångskötselns hind. och hjälp Pres. GADD. Åbo 1757. s. 19. B. BERGIUS, Tal om Sv. Ångsköts. p. 67. Stockh. 8vo 1769.

Botanisternas mästare, Sveriges, ja hela världens oförgätlige v. LINNÉ hänförde *Bandröret*, först till Arundo (Hort. Cliffort.) och sedan till Phalaris släktet. Icke af ett falskt begär, att med nya namn på längesedan kända föremål, vilja fästa en viss klass Läsares uppmärksamhet — ett fel som likt en skadlig smitta, tyckes mer och mer i naturvettenskapen utbreda sig — utan af den öfvertygelsen, att Bandgräset lättare, efter sina kännemärken, bör sökas ibland Rörarterne, än uti släktet Phalaris, har jag vågat ändra Linnéska namnet för detta gräs, och i stället antaga det som Dr. SMITH i Fl. Britt. derpå gifvit. Rörsläktet (*Arundo*) igenkännes med 2:ne skal utgörande blomfodret och med quarsittande ull eller hår, som nedtill omgifvä småblomstren, hvilka äro utan borst. *Phalaris* äger till släktkarakter, att de enblommiga blomfoderskalen äro 2, kölförmiga, lika långa och innesluta blomsterskalen. Vid jämförelsen emellan dessa karakterer och följande beskrifning torde det lätt synas, att småblomstrens fjun eller ull i synnerhet berättigar bandgräset till en plats ibland Rörren. Blomvippan, endast under blomningen utbredd, är upprättstående och grenig, med kantiga, korta och sträfva smågrenar. Blomstren sitta liksom hopgyttrade i små klasar, och äro röda och hvita. Blomfoderskalen äro hoptryckta, kölförmiga, på kölen skroffiga, 3ådriga och spetsiga. Inom hvart par sådana, är ett ensamt blomster, något kortare än blomfoderskalen, lansettlikt, hoptryckt,

ARUNDO COLORATA.

glänsande, utan borst, med 2 vid basen sittande korta ull-
lika penslar. Blomskalen, af hvilka det ena, som omfat-
tar det andra, är bredast, äro lika långa och på yttre si-
dan håriga.

Den artförändring, som här blåaktiga enfärgade blad,
finnes allmän vid åstränder och kärr samt blommar i Juli;
den andra med blad, som likna grönt och hvitt randade
band, odlas allmänt i trädgårdar på torra ställen. Roten
är mångårig, krypande, samt frambringa upprättväxande,
bladiga, trinda och släta strå, af 1—2 alnars höjd och der-
öfver. Bladen äro breda, platta och släta. Gräset lönar
sig visserligen till odling, i synnerhet som dess natur att
växa på våta ställen, ger ett ypperligt tillfälle att förvandla
dessa merendels alltid föga fruktbarande platser, till nyt-
tiga och bördiga fält. Dess rötter sammanbinda gräsvallen,
och gräset är ganska gifvande, ätes gerna af allt slags bo-
skap då det icke är förväxt, hvilket förekommes om det
afslås 2:ne gånger om sommaren; svin sägas dock ej äta
detta gräs. Att jemte andra passande växter göra magra
sandiga och fuktiga ängar, insjö- och hafsstränder, nytti-
ga, föreslår Hr HALLENBERG Bandröret, som visserligen
dertill är ganska tjenligt. Fröen till utsäde samlas då de
äro mogna, som vanligen är i Augusti, och sås antingen
genast om hösten eller om våren tidigt. Genom rottorf-
vor, hvilka liksom Qvickroten snart utvidga sig, kan äfven
gräset fortplantas. I trädgårdarne ger Bandröret sällan frö.

Tab. — fig. a. fruktämne med pistill — b. ett små-
blomster, under blomningen nedtill ludet; pistill och stån-
dare äro utskjutne, men blomskalen hopdragna — c. blom-
ster med blomfoderskalen sådant som det är då blomnin-
gen börjar och ståndarnas knappar ej hunnit nog utskjuta.
— d. blad och stjelk med bladslida af den randade varie-
teten — e. gräset med hopdragen blomvippa. Originalen
för båda figurerna till blomvippa, växte vildt.

JHP. 61

C. K. J.

AGARICUS MUSCARIUS.

FLUGSVAMP.

Foten (stammen) är tät, nedtill klubblik, hvit och försedd med ring (volva). *Hatten* är merendels kupig, röd med hvita fläckar och på undra sidan hvit med de flesta jemnstora och åtskilliga halfva ensamma skifvor.

Linn.-Fl. Su. p. 449. Cl. 24. CRYPTOGAM. Fungi. *Ejusd.* Skånska Resa s. 450. *Lilj.* Sv. Fl. s. 445. Kl. 16. LÖNNCIFTE. Svampar. *K. Vett. Ak. Handl.* T. 5. 1784. s. 240. *C. G. Wallen.* om förgift. växt. *Prus. GADD.* Åbo 1775. 4:to s. 24. *Murr.* App. Med. T. 5. p. 555.

Den suktiga årstiden, hösten, är för de flesta Svampar. Då träffas äfven Flugsvampen i skogar och på ängar allmän med mer och mindre röd, brun eller smutshvit hatt, som oftast är kupig, men äfven stundom platt och någon gång skålig. De vårtlika och åtskilda hvita fläckarnas antal varierar, men sällan saknas de alldeles. Ringen synes ej då Svampen nyss brutit genom jordskorpan, men sedan hattens bräddar skilt sig från foten, blir den synlig och sitter något öfver midten af foten, är vid, hängande och slarfvig. På äldre Svampar är den ofta bortfallen. Skifvorna, skilda från hattens köttiga del, genom en hinna, äro lansettlika, med spetsen vänd mot foten; de äro nästan alla lika stora, men hvar 3:dje, 4:de eller 5:te vid pass sitter ensam och är liksom half eller tvert afskuren; en eller annan mycket kort kan äfven träffas. Emellan dessa tros frömjölet eller fröen sjelfva finnas.

Dess rusgifvande egenskap är i synnerhet blifven bekant genom det bruk, som Nordasiatiska folkstammar ännu deraf göra; och Hr Teol. Dr. och Prof. ÖDMANNNS tanke, att de i gamla Svenska Historien rycktbara kämpar, *Berserkar* kallade, försatt sig i ett rysvärdt tillstånd af raseri och mordlystnad, genom Flugsvampens förtärande, synes nog sannolikt. De beskrivas under detta tillstånd, såsom alldeles utom sig, lika villdjur; de öfverföllu lefvande och döda ting, skydde intet slags fara och urskilde icke vänner från fiender. De troddes vara oöfvervinneliga, fruktades och hatades; och som de förmodligen i tysthet förtärde det rusgifvande medlet, så viste ingen rätta orsaken till deras yra; den blef likväl icke utan förklaring: man gick

AGARICUS MUSCARIUS.

dermed vanliga genvägen, och skref det på onda andarnas räkning. Af Flugsvampen förtära Ostiakerne 1 i sender eller dekokt på 3 stycken; andra folkslag tåla att äta 3—4 st., och skall blodens omlopp deraf ej ökas. Verkan deraf är först glädthet med sång, dans m. m.; sedan känna de krafterna ovanligen ökas, kroppen inbilla de sig bli större, de yra, rasa, få konvulsiva rörelser, afmattas slutligen och falla i sömn. I 12—16 timmar plär raseriet räckta; de uppvakna återställde till sina sinnen, men liksom förkrossade och utan minne af det nyss förbigångna. Kärleksnjutningar i detta tillstånd skola förfärligt öka följderna af svampens ätande. — Flugsvampen var således fordom för nordens inbyggare, det som opium är för orientens. Sjelfva urinen af den, som förtärt Svampen, skall, enligt STELLERS uppgift, bibehålla egenskapen att ge rus, hvarföre Tungusiska Schamaner, då de skola slå sin trolltrumma, dricka deraf. — Den delen af svampfoten som är i jorden, skall vara mindre giftig än svampens öfrige delar. I pulverform till $\frac{1}{2}$ —1 skrupel, gifven i vatten eller ätika, har man försökt svampen mot fallandesot och konvulsioner, stundom, som det berättas, med fördel. Men flera och varierade försök fordras visserligen ännu. Utvertes säges pulvret borttaga hårda kanter på sår och befordra läkning. — Får sägas utan skada äta unga friska flugsvampar, men mjölken hos kor, som ätit den, skall blifva osmaklig. Blandad med mjölk, dödar den flugor och sönderskuren eller stött, samt i täppt lerkärl förvarad, förvandlas den till en vällingslik massa, hvarmed vägglöss skola kunna utödas; den strykes i springor och på ställen der ohyran finnes; flera gånger måste påstrykningen ske och några veckor emellan hvar gång; lukten är vederstygglig.

Tab. — fig. a. en nyss genom jordskorpan frambruten svamp, hvars lökformiga rot omgifves i jordbrynet ofta med ett brunt svepe, som af somliga orätt fått namn af ring (volva). — b. en halvväxt vid pass, med sin ring, hvilken kan anses svarande mot blömfodret hos andra växter — c. en klufven fullväxt, som visar fotens täthet och skifvornas form. —

J.W.P. del.

C.V. sc.

RHAMNUS FRANGULA.

BRÄKVED. *Trüske. Toste. Brågon.* På Finska: *Paattama. Patan.*

Trädstammen och grenarne äro utan taggar. *Löfven* äro nästan äggrunda, släta och helbräddade. *Blommorna* äro 2:könade med en pistill. *Bären* hafva 2 frö hvardera.

Linn. Fl. Su. p. 72. Cl. 5. PENTANDRIA. 1:gyr. Lilj. Sv. Fl. s. 98. Kl. 5. FEMMÄNINGAR. K. Fett. Akad. Handl. 1742. s. 27. 1745. s. 248. Fischerstr. Ekon. Dikt. 3. s. 49. Murr. App. Med. T. 4. p. 5. Pharm. Frangæ Cortex.

Bräkved ell. språkved, så kallad derföre att den sprakar i eld, är en mycket grenig buskart, hvars största stammar kunna få 3—4 tums omkrets, och 3—4 alnars högd; den växer helst i fuktig jord, och blommar ifrån Maj till Aug. Som den saknar vinterknoppar, hvilket hos nordens trädslag är högst sällsynt, så trifves den endast i skugga, och skadas ofta af vinterkölden på fria fältet. Löfven, endast på de unga skotten, sitta midt emot hvarannan, på äldre grenar skiftevis, äro nästan omvänt äggformiga och ådriga. Blomstjelkarne äro enblommiga, utgå mest 2 och 2 ell. 3 och 3 från bladstjelkarnas fästen. Blommorna äro hvita med mörkt purpurfärgade ståndareknappar, som sitta midt emot och nästan döljde af de små fjäll-rika kupiga blombladen; märket är 2:klufvit. Bären äro först gröna, sedan röda och sist svarta, med 2 hårda oljaktiga hjertformiga frö ell. kärnor. Fortplantas med telningar ell. bär, och passar till häckar på lågländta ställen.

I stället för Rabarber kan *barken* i synnerhet färsk nyttjas för starka personer; då den är torr, laxerar den mindre häftigt. I form af dekokt till 2 drakm. ell. $\frac{1}{2}$ uns i dosis, ell. ock som Infusion, äfvensom i pulver till 1—2 drakme har man brukat den, mera förr än nu, mest emot vattensot. Äfven skall den hindra eller motstå röta. Mot förstoppning hos oxar och kor säges den vara ett säkert botmedel. Bären skola lindrigt laxera, och fröen drifva urin. — Till färgning användes barken, som är grön-gul, och bör samlas om våren vid saftiden, torkas och sönderbrytas. I dricka blötes den 2—3 dar, kokas sedan i samma vätska och under kokningen lägges ullgarnet deri

RHAMNUS FRANGULA.

att äfven koka något litet; färgen blir gul och vacker, men mörknar i solsken. Brandgul färg sättes på ylle, om barken först skrapas och renas från den yttre näfverlika ytan, sedan kokas i vatten med litet alun och godset slutligen doppas deri några gånger. Finnarne färga dermed mörkbrunt, sedan barken legat under bar himmel ett års tid, på ett tak ell. dylikt passande ställe. Den inre trådiga delen af barken, som kallas bast, är nästan så stark och seg, som den af Lind (N:o 40), att rep eller tåg kunna deraf göras. — *Veden* är hvitgul, med röd kärnved och skör. Till krutberedning värderas kolen deraf högt, och hafva i Frankrike, enligt en publik författning, varit förbudna till alla andra behof. Vedens låga skall färga tegel, som dermed brännes, blåaktigt i ytan. — *Bären* brukas på några orter i Tyskland, till mos för tjenstfolk, och hos oss mest till färgning. Sedan yllegodset först är kokadt med björklöf och gult, torkas det och kokas med bären, hvaraf det blir grönt. Andra bruka att stöta tillsammans både löf och bär, koka dem i vatten och lägga ullgarnet uti under kokningen; om detta efteråt lutas, blir färgen mera mörkbrun. I Frankrike färgas skinn gröna med omogna bär, och fågelfångare färga på lika sätt sina nät. — *Fröen* pressade, gifva en olja, som äfven till lampor kunde användas. — *Löfven* ätas af getter och får; åtskillige Författare påstå att korna förtära dem, och mjölka af dem ynnigare, hvilket dock andre neka. Som blomningstiden varar länge, och bien hämta häning af blommorna, så förtjenar busken äfven i detta afseende namn af nyttig.

Tab. — fig. a. en öppnad förstorad blomma med ståndare och pistill. — b. ett bär i naturlig storl. — c. ett dylikt afskurit.

H.P. del.

C.P. sc.

IRIS PSEUDACORUS.

SVÄRDILJA. *Bäcklilja. Svärdgräs. Sijjedlomna.*
Fläje. Gul Lilje.

Örtstjelken har 3 — 6 blommor. *Blombladen* äro 6, utan hår; de inre mindre än märkena, hvilkas 3 flikar likna blomblad. *Bladen* äro svärdlika.

Linn. Fl. Su. p. 15. Cl. 3. TRIANDRIA. Igyo. Lilj. Sv. Fl. s. 159.
Kl. 6. SEXMÄNNINGAR. Igyvinn. Muræ. App. Med. T. 5. p. 275. Pharm.
Acori palustr. l. Irid. pal. l. Gladioli lutei Radix.

Utom växternas allmänna indelning efter fröredningsdelarna, har man i deras yttre form, egenskaper och verkningar, sökt grunder för en annan uppställning och de klasser ell. *flockar*, som då uppkommit, hafva fått namn af *naturliga*. Den naturliga örtflock, hvartill denna, som icke egentligen är en Liljeart, kan räknas, utgöres af de *Svärdbladiga* (Ensattæ, LINN. les Iris, JUSSIEU), utmärkte genom bladig örtstjelm, merendels svärdlika blad, och antingen ensamma ell. flera inom sitt blomhölster (blomfoder) sittande blommor. Svärdliljans rot är liggande i jorden, nedtryckt, på undra sidan med trädrötter försedd; har ringar; är ini köttaktig och ljusröd, luktar intet, men smakar skarp, är laxerande och hyser mycket sammandragande ämne, hvarföre den svärtar jernvitriols upplösning, och tjenar till bläck, samt svart färgning. Örtstjelken är något hoptryckt eller nästan trind och slät. Blomman som är gul med svarta strek (äfven hvit enligt RAY's uppgift), sitter öfver fruktämnet, är delad i 6 flikar, som utgöra blombladen, af hvilka de 3 yttre äro större och nedböjde, de inre upprätte, nästan jembreda, trubbiga, vid basen smalare och rännlika (canalicul.). Stiftet delar sig upptill i tre nästan jembreda, mot slutet sågtandade, klufna, blombladlika flikar, hvilka under sin hvälfda sida dölja ståndarnes knappar: och hafva tilika der på tveren en liten öppning, betäckt med en fjäl-lik hinna, hvarifrån går en kanal genom stiftet ner till fruktämnet. Detta Slägtets arter hafva således en pistill ell. hona, hvars stift slutas med 3 åtskilda blombladlika märken. Växten hinner till 1½ alns höjd vid pass, är mångårig, växer i kärr och bäckar, men planteras för prydnads skull äfven på torra ställen i trädgårdar och blommor i Jun. ell. Juli.

IRIS PSEUDACORUS.

Det berättas att blombladen gifva gul färg. Utpressade rotsaften till 80 droppar, med litet sirap af Getappels bär (syr. Rhamn. cathart.) hvarannan timme, har botat svår vattensot; nämde dosis ökades småningom till en matsked med $\frac{1}{4}$ af sirapen, och kuren fullbordades med stärkande medel ut- och invertes. Om man försigtigt tuggar roten, ell. gnider tandköttet med den, skall ofta tandvärk derigenom lindras eller häfvas; och periodisk värk i hufvudet ell. tänderna har saften af roten, uppdragen i näsan, stundom botat. Den har då genom sin retning, orsakat sveda och slemmens ökade afsöndring, som varat par ell. flera timmar. Äfvenså har man funnit samma saft nyttig att 2 — 3 gånger om dagen stryka på nyss svällda och ännu ej inflammerade körtlar hos barn. Det är ock anmärkt, att roten med sin sammandragande kraft, visat sig nyttig i diarréer af slapphet, och i rödsot efter andra tjenliga medels bruk. Ju tjockare och äldre roten är, ju verksammare är den till läkmedel, men bör som ett häftigt laxermedel alltid användas med försigtighet. — Kreaturen äta sällan ell. aldrig svärdiljan. —

Tab. — fig. a. Pistillen, med fruktämne, och dess 3:ne märken. — b. öfre delen af ett märke med sitt fjäll vid f., — c. en ståndare. — d. fröhuset midtpå tvert afskurit för att visa fröen. — e. ett frö, som är tunt ell. hoptryckt. — f. märkets fjäll * * visar att stjelkändarne höra tillsammans,

J. W. P. del.

C. V. sc.

III.

TRIGLOCHIN PALUSTRE.

KÄRRSÄLTING. *Sälting.*

Fröhusen äro smala, nästan jemnbreda, med 3 rum för fröen. *Bladen* smalare och rännlika (*canaliculata*).

Linn. Fl. Su. p. 120. Cl. 6. HEXANDR. 5:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 147. Kl. 6. SEXMÄNN. *K. Wett. Ak.* Handl. 1742 T. 5. s. 146.

På mångårig trädig rot, blommor den i Juni eller Juli och växer, enligt namnets betydelse, i kärr och på våta ställen allmän, i synnerhet på vintervägar, som blifvit tagna öfver våta ängar. Bladen omfatta vid roten såsom slidor axstjelken, som har många blommor, med små korta blomstjelkar. Den kan bli $\frac{1}{2}$ aln hög, är mest trind med några få kanter och utan grenar. Fröhuset är jemnbredt, smalt, trubbigt och innesluter i 3 rum, smala jemnbreda frö. — MICHELIUS och RUDBECK nämna en artförändring med lökformig rot och v. LINNÉ tror sig hafva funnit den i Lappmarken, men är likväl osäker om den är egen art. Den arten, som kallas *Trigl. bulbosum* och finnes på Goda Hoppsudden i Afrika, är en särskilt art. Släktets kännemärke är att ha 3bladigt blomfoder och 3 blomblad, som likna blomfodrets; intet stift; fröhus, som öppnas vid basen och sitter öfver blombladens fäste.

För Oxar, Kor och Får skall i synnerhet detta gräs vara ibland de bästa; de äta det ganska gerna och blifva deraf feta; men äfven Hästar, Getter, Svin m. m. förtära det: och om slagt-kreatur betas der Sälting ymnigt växer några veckor förr än de slagtas, blir köttet deraf till smaken behagligare än af andra foderslag. På vattensjuka ängar, och mossar, som af så kallad Bergsyra för andra växter äro otjenliga, kan Sälting ganska väl odlas, och om den året efter den är sådd, fredas eller instänges, så fröar den sig sjelf och ökas tillräckligt.

Tab. — fig. a. blomma — b. ett blomblad med en ståndare, båda förstörade — c. ett stycke af axstjelken med mogna fröhus, i naturlig storlek — d. ett fröhus förstör. — e. ett rum i fröhuset, förstöradt. * * dessa axstjelnens ändar ha sutit tillsammans.

J. W. P. del

C. V. G. sc.

TRIGLOCHIN MARITIMUM.

HAFSÄLTING. *Saltgräs.*

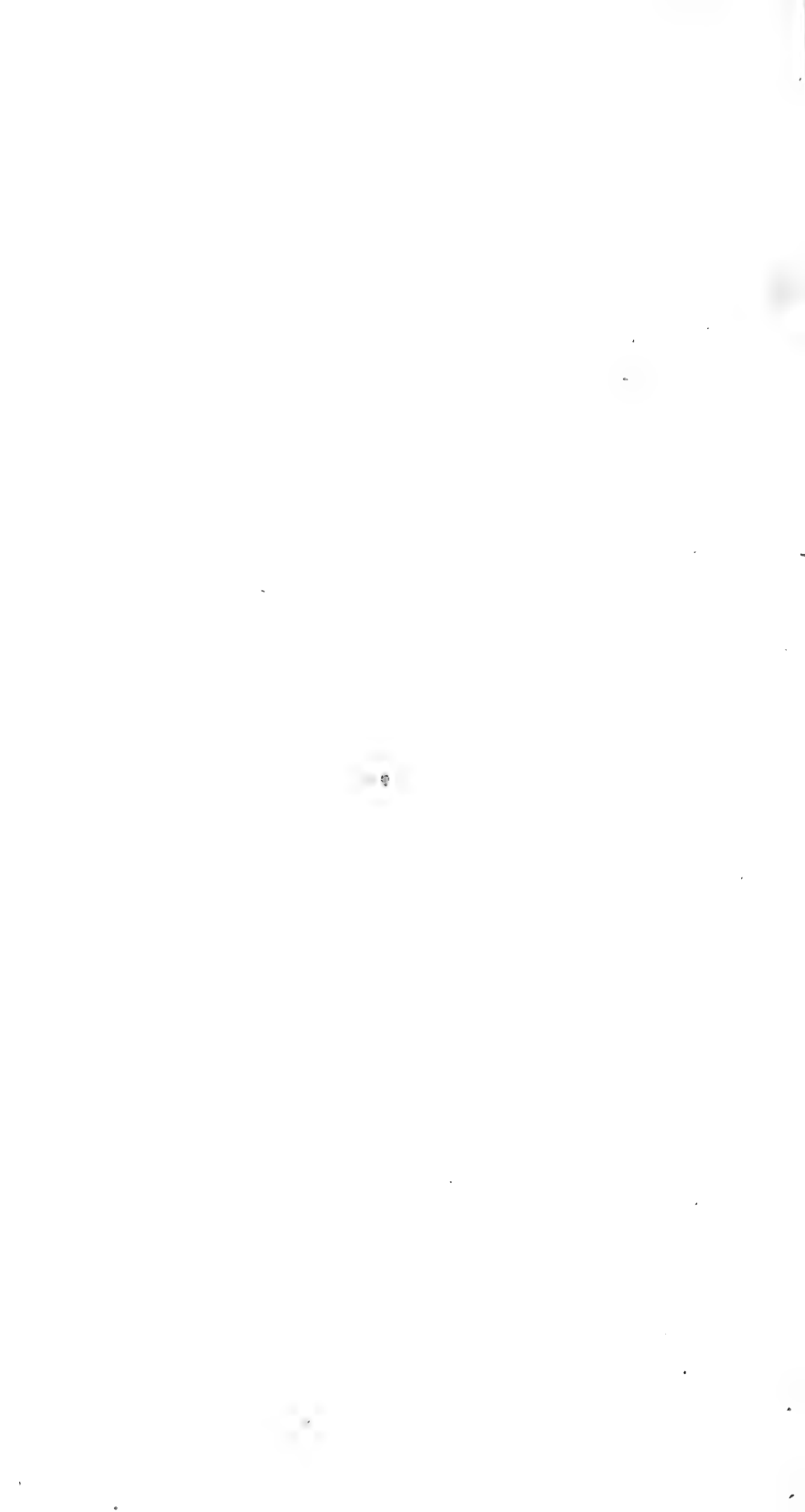
Fröhusen äro äggformiga, med 6 rum för fröen.
Bladen bredare och liksom köttfulla.

Linn. Fl. Su. p. 120. Cl. 6. HEXANDR. 3:gyn. Lilj. Sv. Fl. s. 147.
Kl. 6. SEXMÄNN. 3:quinn. K. Wett. Ak. Handl. 1742. p. 147.

Hafsältingen har många egenskaper och kännemärken lika med Kärrsältingen, men äfven tillräckliga för att utgöra en egen art. Sådana äro, utom de redan anförda, att bladen äro något bredare och liksom köttaktiga; blommorna sitta tätare på axet, som är långt, och hela växten är större. På hafstränderna, i synnerhet af Nordsjön, är dess egentliga hemvist; men den växer äfven anorstädes, såsom vid foten af Lappska Fjällbergen, vid Upsala, på ängar och fl. st. Roten är mångårig, och blommorna utspricka ifrån Juni till Augusti.

Hvad som anfördes om Kärrsältingens nytta i hushållningen, såsom boskapsfoder betraktad, kan äfven sägas om denna, och i fall denna är till smaken mera salt, så torde kreaturen äfven derföre lockas att begärligare äta den. Båda arterna smaka salt och utmärka sig såsom förträffliga foder, både begärliga och helsosamma för Boskapen, och får deras kött deraf en angenäm smak. — Det berättas att Sältingens frö skola i Österbotten nyttjas till brödämne i hungerstid; men det är icke bekent, om båda arterna dertill användas eller om endera har företrädet. På fuktiga ställen der nästan inte annat kan växa, borde Sälting, och med största förmån denna art, odlas. Den föröker sig hastigt, så väl om rötterna planteras, som med frö, endast plantorna fredas för kreaturen.

Tab. — fig. a. förstor. blomma — b. en dylik utan blomblad; med synliga ståndare, af hvilka de yttre som sitta nedanföre, äro något förtorkade, emedan de släppt frömjölet — c. axtoppen med mogen frukt, i naturlig storlek — d. ett förstor. fröhus — e. ett fröhusrum, förstoradt. * * förenade visa de axstjelnens längd. —

O. Swartz del.

C. Vénus sc.

SPHAGNUM CAPILLACEUM.

Bladen spetsiga; grenarne trådlike, mot ändarne hårfine.

SPHAGNUM CYMBIFOLIUM.

Bladen äggrunda, kupiga; grenarne svällde.

RÖDMOSSA. *Hvitmossa*. På Lappska: *Rypster-derphe*.
Manna-derphe (Barnmossa).

Svartz Dispos. Musc. Suec. p. 18—19. *Linn. Fl. Su.* p. 378. Cl. XXIV. *Cryptogamia musc.* (*Sphagnum palustre* b—a). *Lilj. Sv. Fl.* s. 595. Kl. 16. *Lönngifte, Mossor* (*Sph. palustre* A. C.) *K. Patr. Sällsk. Journ.* 1785. Sept. p. 21.

Detta slägte utmärker sig, i anledning af de vid *Rödmossan* (N:o 101) förut anförda grunder, genom sin Frökapsel som äger bar mynning, och en lufva som omger den samma nedantill och brister från toppen, då lufvan hos andra Moss-släkten är spetsad och lossas nedifrån. Hanarne sitta i bladens vinklar, klubbformige.

Aldrig fans en mera allmän växt än denna, ju längre mot Norden ju ymnigare, emedan de vidast utsträckta kärr äro dermed betäckta. LINNÉ sammanparade dessa tvenne arter under ett gemensamt namn, men de böra som särskilte anses, äfven som ett annat mindre allmänt, hvilket också befinnes inhemskt hos oss, neml. *Sphagnum Squarrosum*, åtskildt från de begge öfriga genom sina mera utspridda grenar och tillbakaböjda styfvare blad. *S. Capillaceum* förekommer aldri ymnigast, och urskiljes genast med sina trådlike grenar, vanligen mera tillbakaböjde än hos *S. Cymbifolium* på hvilken de äro tjockare, och liksom uppblåste och trubbigare. — Färgen är olika, än ljusgrön, än mer och mindre röd i topparne, och ibland alldeles vit. De af fröredningen synlige delar framkomma midt under sommaren och likna klotrunda mörkbruna kortstjeldade knappar, flere tillsammans sittande vid växtens topp.

Desse Mossarter äro de förste som infinna sig i stor mängd då träskan börja uttorka, och det är genom dem och Torfinossorna som desse efter hand igenväxa, medelst egenskapen att liksom hvarstals påökas, då de undra lagerna småningom multna och till gyttja förvandlas. Såle-

SPHAGNUM CAPILLACEUM & CYMBIFOLIUM.

des beredes ängsmarken der fordom otillgängliga kärr och djupaste dybotten varit. Detta befordras än vidare sedan kärren blifvit behörigt utdikade, genom Mossans hopkastande i högar att till mylla upplösas och genom gödselännens tillblandning bördig göras.

I Lappmarken finna dess åboer i den torra Rödmosan ett dem af naturen beredt medel till mjuk och len blöja för de späda barnen.

Loka Gyttja så väl känd för sin nytta vid vissa badningar, är till det mesta icke annat än denna Mossa förmultnad. Den lägges våt och kall på vattenaktiga svullnader i fötterna, som dock med varsamhet bör brukas. Gyttjan bör tagas på något djup, der icke spår af grenar och blad finnes. I nödfall kunna de upptorkade och tillhårdnade Mosstufvorna såsom bränsle användas.

Ännu ett begagnande af Mossan är icke mindre viktigt, neml. såsom hästfoder. Sedan nattfrosterne om hösten infallit, höpräfsas den i stackar som man låter sammanfrysa; stycketals hemföres sedermera dessa, då varmt vatten gjutes på de sönderdelade Mossklimparne, som beströs med några göpnar hackelse eller hafra. — Hästar sägas äta den gerna och bli feta deraf. — Dock rådes att tillse att icke en mängd af *Daggörten* (*Drosera*) finnes ibland Mossan, emedan denna anses för de flesta kreatur och i synnerhet hästar skadlig.

Tab. — fig. a. *Sph. capillaceum* i naturlig storlek — b. en del af stammen något förstorad — c. *Sph. cymbifolium* äfven i naturl. storl. — d. en gren större gjord — e. en hannknapp omgifven med sin safttråd — f. pistillens form — g. en kapsel — alla mer och mindre förstorade.

J. W.P. del.

C. V. Sc.

ARUNDO PHRAGMITES.

STRAND-RÖR. Rör. Bladvass. Vass. Kasa. Tackrör.
Skärvass. På Finska: Rucko. Kahilas.

Blomvippan är stor med många slaka hängande och hårlika grenar. *Småaxen* äggformiga och hvassa. *Blomfoderskalen* äro mest 5-blommiga.

Linn. Fl. Su. p. 56. Cl. 3. TRIANDRIA 2:gyn. Lilj. Sv. Fl. s. 37.
Kl. 5 TREMÄNNINGAR. K. Patr. Sällsk. Hush. Journ. 1777 — Nov. s. 568.
— 1778 Jan. s. 680. — 1781. Jul. s. 25. — 1785. Jan. s. 218. — 1793 Jan.
s. 20 — 1799. Jan. s. 15. Fischerstr. Ekon. Dikt. I. s. 191. Linders Sv.
Färgkonst 8:o. 1749 s. 102. M. Lundén Afhandl. om. Vassen. Pres. HELLE-
NIUS. Åbo 1795.

Såsom grässlåg betraktadt, är Strandröret det största svenska, växer allmänt i kärr, insjöar och åbräddar, har krypande mångårig rot, och blommor i Juli och Aug. Stråen växa blott en sommar, hinna ofta till 3 alnars längd och deröfver, äro trinda, knäfulla, utan grenar, bladiga, med lansettlika, platta, spetsiga blad, som i kanten äro sträfva, fint sågtandade och finnas stundom brokiga. Bladslidorna äro cylindriska, strekade och utan hår. Blomfoderskalen äro olika stora, lansettlika, spetsiga, kölförmiga; det större af dem 3:ädrikt. Småblomstren som de innesluta, äro 4 eller 6, utan borst, med spetsiga blomsterskal, af hvilka det yttre är 2—3 gånger längre än det inre som är hårigt i kanten, omgifna vid basen med silkeslik ull, lång som blomsterskalen, och uppkommen ifrån fruktfästet. Fröet är såsom moget täckt med de tillhårdnade blomsterskalen, och flyger ikring med tillhjälp af fjunet ellet ullen; om dessa komma i öronen kunna de örsaka döfhet. — En besynnerlig artförändring af strandröret förekommer med énblommiga blomfoderskal, stundom alldeles toma, klufna i toppen och längre än vanligt. Blomvippan är också mörkare. HOFFMAN, i Deutschl. ora, kallar den *Ar. pseudo-phragmites*. —

Lyckligtvis är detta stora grässlåg, hvaraf på flera orter och mest i Österbotten, finnes så ymnig tillgång, ett ibland de nyttigare. Om det tidigt aflås, före blomningen och innan det blir för groft, såsom i Juli, är fritt för bladlös sm. m., så är det i synnerhet för kor, både färskt och torkadt, ett godt och begärligt foder, hvaraf mjölken ö-

ARUNDO PHRAGMITES.

kas; den bästa växer i mjuk dyblandad jord; den som bergas bland klappur och på hård strandbotten, är mindre saftig och god till foder. Hästar och getter äta det äfven. Till taktäckning skola rör, då de riktigt uppläggas och efter det sätt, som med halmtak i Skåne är brukligt, öfverträffa halmen i varaktighet. Till papper tjena äfven Rör, liksom halm, och kunna nyttjas dertill ensamme, ell. i blandning med lumpor: och eluru papperet ej blir fint, så kan det dock vara passande till tapeter, omslag och dylikt. Elter Rörens vederbörliga rötning, stampning m. m. fås pappersmassa liksom af lumpor. Såsom mattor till drifbänkars betäckning, användas rör i stället för halm i trädgårdar, och under tak eller på väggar i rum fästas de, för att qvarhålla gips ell. murbruk. Med blomvippan (Rörtopp) färgas yliegods grönt. Godset betas först i alunvatten och kokas sedan i vatten med sönderhackade blomvippor, som böra vara i blomna och bruna, ty sedan de blifvit gråaktiga, tjena de éj till färgning. Om något af stråstjelkarne följer med, skall färgen bli mörkgrön. Vipporna brukas till stoppning och damqvastar, rören till spolpipor vid väfverier och brandrör i artilleriet. Det är på åkrar ett ogräs, som med mycken svårighet kan utrotas och är, som sådant, i Halland och Bohus län på sandiga åkrar och äfven i ängar, allmänt och visar merendels källsåg inunder. — Med fröen, som inknådas i lerbällar, hvilka nedsänkas eller kastas i stranden, der man vill hafva rören växande, fortplantas Strandröret. Detsamma kan ock med större fördel ske i gytjtiga hafsvikar, med rötter. Dessa som äro knäfulla, fingerstjocka, knöliga, flera famnar långa, stundom alns djupt i jorden, hindra flygsand, göra lugnvatten vid stränderna, fästa myllan och dana derigenom gräsvall, samt orsaka slutligen tilländningar. — Om de uppskjutande stråen tidigt om sommaren och hösten så djupt man kan afhuggas, skall växten på par år kunna utrotas. I åkrar sker detsamma genom täta diken och djup plöjning,

Tab, — fig. a. Ett af småaxen med 2 olikt långa blomfoderskal, inneslutande 5 småblomster. — b. fruktämne. — c. ett ensamt småblomster, med sitt yttre blomsterskal mycket längre än det inre; pensellika fjunet, kännetäcket för rörsläktet, synes äfven jemte ståndarne. — d. ett afskurit stycke af det pipiga strået ell. röret, med bladlida och en bit af bladet.

JWP. del.

C.V. sc.

CARUM CARVI.

KUMMIN. *Komjan. Kummel. Brödkummin.*På Finska: *Kumina.*

Bladen äro parbladiga, släta och inskurna: småbladen mångdelade, utan bladstjelkar och de nedersta sitta i kors mot hvarannan (decussat.).

Linn. Fl. Su. p. 95. Cl. 5. PENTANDRIA. 2:gyn. Umbellatæ. Lilj. 3v. Fl. s. 125. Kl. 5. FEMMÄNNINGAR. Murr. App. Med. T. 1. p. 292. K. Vett. Akad. Handl. T. 5. qv. 5. Pharm. C. Carvi sem. Rothofs bush. Magasin, r. s. 263.

I Juni, året efter sedan fröen äro sådda, blommar denna tvååriga växt och finnes vild på åkerrenar, vid husen och i ängar med fet jordmån, i synnerhet i norra provinserna. Roten är tapplik liksom Morotörtens. Stjelken blir stundom alnshög, är grenig, kantig och fårad, utan hår, med talrika parasollställningar i toppen, för hvita blommor med inböjda, hjertlika blomblad och aflånga strekade frö. Allmänna svepet, vid parasollgrenarnas utgång, är oftast enbladigt, stundom bestående af 2 ell. 3 hårlika småblad och ibland intet; småsvepen, vid småparasolls grenarnas fästen, saknas.

Fröen böra finnas på Apoteken; de äro hetsiga och väderdelande, af något bäske och aromatisk smak, samt innehålla så mycket af en väsendtlig olja, att 30 uns frö gifva 1 uns olja, hvilken genom destillation erhålles och nyttjas så väl invertes till några droppar jemte andra tjenliga medikamenter, som utvertes att stryka på magen mot väderplågor; den skall äfven kunna blandas i sås till rulltobak. Fröen kunna ock ätas ensamma, litet i sender, och brukas mycket af hypokondriska och hysteriska personer. Sönderstötta och blandade i mjukt bröd med renskt vin, nyttjas de till omslag på magen emot samma krämpor. Tartarerne mala dem till mjöl, som de blanda med stömjölk eller vatten och förtära på sina resor; de baka äfven deraf bröd. På brännvin öka de styrkan; blandas i grönkål, surkål, bröd, ost, m. m. I infusion eller med kokhett pågjutet vatten och tillsats af håning, skola fröen lösa slem i bröstet. De gifvas äfven mot frossor, och tros

CARUM CARVI.

Öka mjölken hos Ammor. Kummin bör såsom hettande, alltid undvikas vid feberaktiga tillfällen. Rötterna, som stundom syltas i socker eller håning, skola vara färska till mat nästan smakligare än palsternackrötter, och späda bladen nyttjas bland grönkåls växter. — I Skåne odlas växten, hvaraf fröen blifva större, oljrikare och mindre skarpa. Fröen sås i små inhägnader, på god jord, om våren; och följande året, om hösten, bergas de mogna fröen. I norra provinserna samlas fröen af vildtväxande kummin;

Tab. — fig. a. förstor. blomma. — b. rotblad, — c. och d. frö.

J.K.P. del.

G.F. sc.

VACCINIUM VITIS IDAEA.

LINGON-VÄXT. *Kröson. Tyffling. Linbär.* På Finska: *Puolama. Puolain.* På Lappska: *Jokno.*

Stjelken är något träaktig med lutande blomkassar i toppen. *Bladen* omvänt äggformiga med tillbakaböjda kanter, och inunder prickiga.

Linn. Fl. Su. p. 125 Cl. 8, OCTANDRIA 1: gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 164. Kl. 7. TIEMÄNNINGAR. *K. Patr. Sällsk. Hush. Journ.* 1779 Aug. 3. 21. *Murr.* App. Med. T. 2. p. 69. *Hülphers* Resa genom St. Kopparb. Län o. Dal. s. 311. *Rothofs* Hush. Magasin s. 298. *Pharm. Vit. Id. Dacææ, Folia.*

Lingonväxten är en grenig, ständigt grönskande, låg buske, föga träaktig till sin natur; den växer på berg, backar, sandiga ställen; i skogarne bland mossor allmän, och blommar i Juni. Bladen äro mest något trubbiga i ändan och ganska fint tandade. En aflång blomskärm, urhållad i kanten, och hårig, finnes vid eller under hvar blomma, som är enbladig, klocklik, 4klufven och nedåt lutande. Blomfodret är mest 4klufvet. Ståndarknapparne sitta på fruktfästet och hafva 2 horn, öppna i ändan för frönjöllet; växten räknas derföre till naturl. örtflock *pl:æ bicornes* (se N:o 12, 18, 53, 85.). Båret är moget, rödt eller hvitt, saftigt, sittande under blomfodret, har 4 rum för flera frö. Den vid Helsingbyen i Öfver-Torneå socken inom en liten krets på Oxberget växande artförändring, som har mogna hvita bär, är icke skild från den med röda bär, som växer äfven i samma trakt. Vid Hvita berget i samma socken, har v. LINNÉ anmärkt, att den funnits. Hvita lingon säljas stundom till 8 skill. kannan, då de röda kosta $\frac{1}{2}$ sk. kannan.

Bären äro förträffliga såsom läskande och kylande i febrar och rötaktiga sjukdomar, och såsom sallat till fet mat. De förvaras på flera sätt, dels syltade i socker eller håning, med eller utan kryddor, till mos eller klart sylt likt gelé; dels inlagda i vatten och satta i kallare öfver vintern; äfven beredes med tillsats af gäsande ämnen, t. ex. socker, godt vin af lingonbär. Sent om hösten samlade bär äro mognast och saftigast; de sitta ofta qvar öfver vintern under snön, och äro då, eller om våren tidigt, bäst. Till 1 kannan väl mogna bär, tages vid pass 1 kannan kallt

VACCINIUM VITIS IDAEA.

källvatten; bären krossas ell. stötas i stenfat samt slås, jemte saften, i rent kärl, t. ex. ankare. Efter 5—6 veckors tid, dagligen omrördt, aftappas det varsamt och utan skakning på buteljer, och kan då nyttjas så väl ensamt med socker, som till punsch, och blandadt med vin. Syltade utan kryddor, kunna de med påslagit vatten tjena till feberdryck. — Lingon och blåbär kokas med vatten, lemnas att svalna och knådas sedan deri mjöl, hvaraf slutligen bakas ett helsosamt, välsmakligt surt bröd; detta brukas i Finland och Dalarna. Fåglar af Orr- och Trastslägten äta, helst om våren, sedan snön afgått Lingon-bären, och svin blifva af dem vid godt hull. Genom misstag af denna i stället för Mjölonris (N:o 85.) har det blifvit utrönt, att Lingonblad hafva samma verkan vid stenplågor, som Mjölon. Blad och grenar hysa äfven garfämne, och äro således sammandragande.

Tab. — fig. a. en uppskuren utbredd blomma m. m.
 — b. en ståndare med sina 2 i ändarne öppna horn; båda figur. förstör. — c. ett Lingonbär. — d. ett dyl. afskuret; — e. en gren från Torneå trakten, med hvita Lingon.

J.W.P. del.

C.V. sc.

RANUNCULUS FLAMMULA.

ÄLTRANUNKEL. *Ältgräs. Iktegräs. Värkört.*

På Finska: *Fleiniruoho.*

Örtstjelken är slak och nedliggande. Bladen äggformigt lansettlika, och försedda med stjelkar.

Linn. Fl. Su. p. 195. Cl. 13. POLYANDR. polygyn. Lilj. Sv. Fl. s. 226, Kl. 9. MÅNGMÄNNINGAR. Murr. App. Med. T. 5. p. 86, Rothes Hush. Magasin. I. s. 705. Pharm. Flammulæ Herba.

Ältranunkeln äger slägtets alla kännemärken, nemligen 5:bladigt blomfoder, 5—8 blomblad, som vid basen på inra sidan hafva håningshus, liksom en liten klo, med ett hål för hånigen, och frö utan betäckning. Vi hafva redan anført af detta slägte en annan art (N:o 17), som saknade några af dessa karakterer. Ältranunkelns rot är mångårig, sammansatt af fina, ganska långa trådar. Stjelkarna äro något nedliggande, bladiga, greniga, trinda och släta. Bladen äro skiftevis sittande, släta, lansettlika, stundom något trubbiga, helbräddade, eller stundom litet sågtandade, med rännlika, vid basen utvidgade och längre stjelkar på de nedre än de öfre bladen. Blommorna äro ensamma, upprätta, guldgula, glänsande i toppen af stjelkarna, med trinda blomstjelkar. Blomfodret tillbakaböjdt. Fröen äro släta. — Blommar från Maj till Aug. och växer allmännast vid insjöar och strömdrag. *Krypranunk.* (Ran. reptans), som är mindre, träffas i synnerhet vid sjöstränderna i fjälltrakter och har krypande trådlig örtstjelk, som slår rötter, lär icke vara en förändring af denna, utan en egen art.

Den Frossa som första gången anfaller, och som derföre mest besvärar barn och är oordentlig i afseende på fritiderna och feberns återkomst, kallas *Ältan* ell. *Ältfrossa*. Ranunkelarten, som af sin föregifna kraft att bota denna sjukdom, har fått sitt namn, verkar härvid ganska enkelt såsom en senapsdeg eller spansk fluga, hvilken drar upp blåsa eller rodnar huden. Genom sitt enkla verkningssätt har det kommit nästan endast i så kallade kloka gummors händer, hvilka derföre förtjena namn af kloka, att de förstå insvepa det enkla, som i den goda allmänhetens ögon sällan vinner förtroende, i oräkneliga löjliga bisaker af mystiskt utseende. Växten med bladen bultas

RANUNCULUS FLAMMULA.

Färsk eller torkad, blötes i ättika och bindes på pulsarné vid handlofven, kort för feberns ankomst liksom Hvitsipp. (No 3), men bör ej ligga för länge, om den drar starkt, och högst ett dygn, emedan man har exempel att stället blifvit hvitt, känslolöst, värk har inställt sig i armen och slutligen kallbrand. I tiggarghopen föröfvas med denna ofta bedrägerier, liksom med flera af Ranunkelarterna, (scelerat. bulb. acris); de binda bladen på kroppen för att få sår, och stundom inblåsa de tillika luft emellan hull och skinn, hvaraf huden synes svullen. — Såsom skarp till sin natur äter Boskapen den icke; hästar sägas få lever-sjukdomar deraf, och för för är den äfven skadlig.

J.H.P. del.

C.T.G.

AQUILEGIA VULGARIS.

AKLEJA. *Akerleja*. Tyska klockor. På Finska: *Rupulinruoho*: Örtstjelken och Bladen äro släta och utan hår. Håningshusen inåt krökta, knappt af blombladens längd.

Linn. Fl. Su. p. 186. Cl. 13. POLYANDR. 5: gyn. Lilj. Sv. Fl. s. 227. Kl. 9. MÅNGMÄNNINGAR. 5—5: kvinn. *Fischestr.* Ekon. Dikt. I. s. 151. *Murr.* App. Med. T. 5. p. 1. *Pharm.* Aquil. æ Sem. Herba, Flores

Aklejan planteras så allmänt i rådgårdar för prydnad, att den knappast anses mera som en inhemsk växt; den finnes likväl vild i Skåne och VesterGötland. Blommorna variera mycket; äro mest blå, men äfven purpurröda, violetta, ljusröda och hvita; stundom utan håningshus och så dubbla att man räknar 6—8 strutformiga blomblad, stuckna liksom det ena i det andra. Roten är mångårig och knölig (tuberosa). Växten är upprätt, 1 ell. 1½ aln hög, något grenig och bladig. Rotbladen ha längsta bladstjelkarna, äro dubbelt 3delade (biternata), med nästan vigglika, hikiga småblad, som äfven ha bladstjelkar; de öfra bladen äro 3delade (ternata) och de öfversta ha hela småblad. Blommorna sitta i form af blomruska i toppen, hänga nedåt, äro utan blomfoder med 5 blomblad, emellan hvilka sitta 5 strutlika håningshus, som äro krokiga och trubbiga. Fröhusen likna skidor och äro 5 särskilda för många frö, hvarföre växten ibland naturl. örtflockarna räknas till den, som har många skidlika fröhus (*Multisiliquæ* LINN.), och som anses något giftiga. Den blommar i Juni.

Då nästan allting skulle försökas till läkmedel, blef ej heller Aklejan förgäten, och hon fick äfven ett rum ibland Apoteksväxterna. Fröen berömdes då mot utslag, koppor, mesling, elaka sår i hufvudet m. m., och gäfvos invertees såsom emulsion (se N:o 8) eller högst till 1 drakma i pulverform. Om fröen äga någon kraft att öka försvagade lifskrafter, så torde de väl på detta sätt kunna befordra utslaget och således kanske någon gång räddat en sådan sjuk ifrån döden. — Fleravittnesbörd, bland hvilka v. LINNÉ'S är nog att anföra, bestyrka likväl, att förstor dosis af fröen, har dödat ett barn. — Blå färg torde af denna

AQUILEGIA VULGARIS.

blå blommor liksom af Blåklint (N:o 52) och Ridderporre (N. 58) kunna tillredas. Att blommorna färga sirap blå och att Violsirap dermed förfalskas, är redan vid N:o 8 nämndt. Till upptäckande af syror och lutsalter i upplösningar, skall denna blå växtsaften vara bättre än den af Luktviolier (N:o 8). — Bien hämta hånig af blommorna, och bita hål på håningshusen, liksom Getingar (Vespæ), för att utifrån kunna komma in, då huset är för långt och smalt dertill.

Tab. — fig. a. Pistiller med derpå sittande fjäll vid basen. — b. en ståndare. — c. ett strutformigt, krökt och trubbigt håningshus. — d. ett rotblad.

LYCOPODIUM SELAGO.

LYSLUMMER. *Luslummer. Loppgräs.* På Finska:
Riisiruoho.

Stjelken är 2delad (dichotomus), upprätt, med jemnhöga grenar. *Bladen* sitta i 8 rader längs- efter kring stjelken. *Frökapslerna* finnas på bladen vid deras fästen.

Litn. Fl. Su. p. 376. Cl. 24. CRYPTOGRAM. Musci, *Lilj.* Sv. Fl. s. 397. Kl. 16. LÖNNGIFTE. Mossor. *Murr.* App. Med. T. 5. p. 492. Transact. of the *Linnean Soc.* Vol. 2. p. 315. *Dillen.* Hist. musc. p. 435. 400. *OXON.* 1741. *Pharm.* Musci erecti Herba.

Hvad Lummerslägtet i allmänhet angår, hänvises Läsaren till N:na 59 och 95. Den art vi här anföra, växer i bergsrefvor och gamla mossslupna barrskogar, är ständigt grön och lysande, hvarföre den kallas *Lyslummer* (Selago, α σελαγέω, splendeo). Dess mångåriga rot är trådlig och underhåller en växt af $\frac{1}{4}$ alns högd vid pass, mer och mindre upprätt växande, med stjelkar, som dela sig i 2 grenar, och dessa åter i 2, o. s. v. (dichotomia), likväl så, att alla grenarna formera en någorlunda jemnhög topp (caulis fastigiatus). Bladen äro lansettlika, spetsiga, något urhålkade, öfverallt tätt sittande och ikring stjelkarne fördelade i 8 snedlöpande rader, hvilka bäst upptäckas då stjelken ses uppifrån nedåt. Emellan bladen sitta njurförmiga frökapsler, vettande med sin urrundade sida åt stjelken. De äro i synnerhet mogna i Juli ell. Aug., öppna sig med 2 skal, såsom en ostronmussla, och bestå af ett enkelt rum för många pulverlika fina gulaktiga fröer. Hr. Fox's i Norwich försök att så dem, och deraf upptraga verkliga plantor till Lyslummern, tyckas bevisa att de äro växtens riktiga frö, och icke svarande mot frömjölet (pollen) på ståndare-knapparne hos andra växter. Blomningen synes ske närmare mot toppen, och de tömda frökapslerna blifva bruna, qvarsittande samt finnas derföre nedåt hela stjelken; de som sitta mot toppen äro gula. I öfversta stjelkspetsen, så väl som stundom längre ned emellan bladen, finnas små utskott, sammansatta af 6 olika flikar, fästade på en liten stjelk: inom dessa, nästan som blomblad inom ett blomfoder, utmärka sig i

LYCOPODIUM SELAGO.

synnerhet 3 trubbiga mörkgröna blad. — Efter vissa års förlopp, då roten blir för gammal, gulnar växten och dör ut.

Lyslummern har vidrig, men hvarken bisk eller skarp smak. Invertes nytjad orsakar den kräkning och laxerar häftigt; är således ett farligt medel och, utom i husmedicin, knappt nu mera bruklig. Den troddes kunna orsaka missfall, och var därför en tid förbuden att säljas till misstänkta personer. Bönderne på åtskilliga orter, nyttja den i form af dekokt eller som té, såsom afförande; men i dosis, som icke väl är bekant, bör man vara försiktig. Åtskillige inbyggare af fjälltrakter skola bruka dekokten, förmodligen till kräkmedel, då de frukta sig hafva fått gift invertes. — Emot ohyra hos Boskap, Hästar, Svin m. m. skall dekokten till tvättning vara ett godt och säkert medel, och kokas af somliga tillsammans med hartsfulla (kåddiga) furustickor. Men att i samma afsigt nyttja den för människor, är farligt, emedan hufvudet skall deraf lida. På blånader efter fall och stötar, är dekokten till omslag, eller att tvätta med; ett berömdt fördelande medel.

Tab. fig. a. ett blad med sin frökapsel. — b. detsamma förstör. — c. och d. visa på olika sidor ett af de mest i toppen sittande utskott. — e. ett dylikt som börjat slå rötter; alla i naturl. storlek.

J.W.P. del.

C.F. sc.

FESTUCA GIGANTEA.

*(Bromus giganteus. Linn.)*STOR-SVINGEL. *Långhåsta.*

Blomvippan är lutande åt en sida med slaka grenar. *Småaxen* sitta skiftevis, äro 4—6-blommiga och borstförande. *Bladen* äro nästan svärdlika och ådriga.

Linn. Fl. Sv. p. 54 Cl. 5, TRIANDR. 2:gyn. (Bromus gigant.) Lilj. Sv. Fl. s. 51 Kl. 5. TREMÄNN. (Brom. gig.). Bergii Tal om Sv. Ångsköts. 8:o 1769 p. 57.

Detta gräs är icke ibland de allmännaste hos oss, men växer dock vildt i Skåne, Vestergötland, Roslagen o. fl. st. helst på fuktig jord och i skugga. Slägterna *Bromus* och *Festuca* hafva såsom karakterer det gemensamt, att blomfodren äro zskaliga och småaxen aflånga, vettande åt båda sidor (distichæ); men som *Bromus* har dessutom inre blomfoderskalet kamformigt och hårigt i kanten, samt borsten fästad längre nedom spetsen på blomfoderskalet, (hvilket hos denna gräsart icke finnes, utan sitter borsten vid spetsen), så har det synts billigt att i ändringen af slägtnamnet, liksom SMITH, följa VILLARS och kalla den *Festuca*. Alla arter af *Bromus* hafva dessutom årig rot, men dennas rot är mångårig såsom *Festuk*-arternas och trådig. Den blommar i Juli ell. Aug. Strået är trindt, uppriktväxande till par alnars längd. Bladen äro spetsiga, breda, platta med stråfva kanter. Bladskärmarne korta, ojemna i kanten (erosæ), stråomfattande och rökaktiga. *Blomvippans* grenar och blomfästen äro kantiga och stråfva. Blomfoderskålen äro spetsiga, kölförmiga och olika stora: det inre är bredast och 3ådrigt, i kanten nästan slätt; (med synglas ser man kanten stråf, såsom hos de flesta *Festuk*arter, men icke hårig ell. kamformig, såsom hos *Bromus*). *Borsten* är 2—3 gånger längre än småblomstret, stråf och fästad vid ell. litet nedom spetsen af blomfoderskalet.

Försöken, som väl icke ännu äro många, att för sig sjelf odla Storsvingeln, hafva slagit väl ut. Den växer och triffes förträffligen väl på god och något fuktig jord. Ehu-

FESTUCA GIGANTEA.

En gräset icke växer fort, och kan således icke odlas i afsigt att tidigt nyttjas, räcker det likväl så mycket längre på hösten. Boskapen äter det gerna, och dess längd samt bladrikhet och bladens bredd gifva det företräde för många andra grässlåg. Tvenne gånger om sommaren kan det med fördel afslås, om det växer på tjenlig jord. Första sommarn sedan fröen blifvit sådda, har det vid ett försök, knappt varit synligt för nässlor och ogräs, men likväl året efteråt temligen frodigt. Ängar härmed sådda skola få ovanligt vackert utseende, emedan gräset är högt, stundom nära 3 alnar, bladrikt och har en vacker rik blomvippa. Dess frö, som utan svårighet släppa skalén, kunna lätt samlas och rensas; de mogna äfven tidigt.

Tab. — fig. a. pistiller, ståndare och håningshus. — b. blomfoderskal med borst. — c. blomsterskal. * * en del af blomvippans topp, har här blifvit afskuren.

PRUNUS PADUS.

HÄGG. På Finska: *Tuomi*.

Löfven äro äggformiga, spetsiga och sågtandade, med 2 små körtlar inunder vid basen. *Blommorna* sitta i klase (racemus), och äro nedhängande.

Linn. Fl. Su. p. 165. Cl. 12. Icosandra. 1: gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 195. Kl. 8. TJUGUMÄNNINGAR. 1: quin. *Murr.* App. Med. T. 6. p. 124. *Rot-hoff's* Hush. Magasin s. 199. *K. Patr. Sällsk.* Hush. Journ. 1789. Dec. 172. — 1791. *Leche*, om vilda träns och buskars plant. 8:vo. 1791. s. 51. *Pharm.* Padi Cort. Baccæ.

Trädet är icke att räkna bland stora trädslag, men har likväl icke natur af buske, ehuru det i häckar ofta med buskarter planteras. Det blommår i Maj med utslagna löf, och växer helst vid byar, på fuktiga ställen och i god jord. Dess grenar äro trinda och släta. Löfven äro ådriga, släta, med fina inböjda sågtänder; de blekna ej, utan rodna af höstkylan. Lös-skärmarne sitta inom löfstjelnarnas fästen, äro zne, smala och jemnbreda. Blomklasarne, som äro enkla och ensamma, utgå från nya grenarnas fästen och föra löf vid basen. Blombladen äro fint tandade. Frukten utgöres af svartblå äckliga bär med sten- eller kärnfrukt.

Dess tidiga löf och rika blommor, göra det prydligt till häckar och alléer, som vårtiden äro ganska vackra; men som en obehaglig sinnbild af skönhetens förgänglighet, slutas häggens vackra utseende med dess blomnings-tid; under fruktens tillväxt infinna sig bladlös och andra insekter med deras larver af många slag, hvilka smutsa, fläcka eller söndergnaga löfven. Åtskilliga djur, t. ex. hästar, getter, råttor, mullvador, sorkar m. m. sky trädets. Hästen skall ej äta hö ur en stege eller häck, gjord af häggpinnar; ett visst slags hushållare skall derföre i sina stall, stundom nyttja sådana öfver spiltor, ämnade åt främmande hästar. Hägg planterad kring en trädgård, eller i stället pinnar nedstuckne i jorden till i alns afstånd ifrån hvarannan, sägas afbålla mullvador och sorkar; likväl torde detta ej vara så alldeles afgjordt, emedan mullsorkar stundom uppskjuta mullhögar i grannskapet af Häggens rötter. Hägglöf och qvistar läggas i lador under säden för att bortjaga små möss. — *Barhens* bäska smak

PRUNUS PADUS.

liknar något den af bittermandel; den yttre såsom mest hartsaktig, är bäst. Dekokt på bark, samlad vintertiden, är redaktig, och mera sammandragande; på sommarbark är den blekgul och bäske. Den har ofta botat frossor, och ges i pulver liksom kina, ibland i förening med salmiak, eller ock drickes af dekokten på barken, efteråt. Till 6 — 8 uns af torkade barken, tages en kanna vatten, som inkokas till hälften, silas och förtäres till ett kvarter om dagen, i 4 portioner. Detta medel skall ock kunna brukas mot skörbjugg. Af ovana gör det i början stundom äckel. Med dekokt sägas äfven vissa lindliga veneriska åkommor i Finland vara botade, men qvicksilfver medel torde tillika dertill vara nödiga. Dr. LUNDMARK har dock med förmån använt dekokten i bad, till lindring af plågorna, förr än merkuriemedlen hunnit fullkomligen bota det onda. *Bären* ätas af barn, stundom begärligt med litet salt, men äro syrliga och något äckliga. I Finland användas de mot rödsot af bönderna; men böra brukas med försigtighet. Lagda på vin torra eller färska med sönderstötta kärnor, fås Häggbärs-vin, likt körsbärs-vin och af många mycket omtyckt: och destillerade med bränvin fås en dryck, som har lukt och smak af Persiko bränvin, hvilket dock, kanhända, ej bör nyttjas för ofta eller i stor dosis. Få de undergå gäsning gifva de af 36 kannor, vid pass 9 kvarter bränvin, och brukas dertill mycket i Ryssland. Åtskilliga djur sägas må illa af bären. Sådda då de äro väl mogna, som sker i September eller Oktober, fortplantas trädet lätt med dem. I upp- och nedvända grästorfvor nedstickas kärnorna i mullen 1 — 2 tum djupt, då de sedan om våren uppkomma. De kunna ock sås på trädgårdssängar och sedan utflyttas. Skola kärnorna eller stenfrukten förvaras öfver vintern, måste det ske i torr sand, och kallt, ej fuktigt rum, annars gro de ej första året. Genom rottelningar, som tagas vid gamla stubbar och träd, fortplantas Häggen äfven. Veden är hvit och böjlig.

Tab. — fig. a. ett förstoradt blomblad. — b. förstorad pistill. — c. förstorad ståndare. — d. en förstorad blomma med afplockade blomblad. — e. kärnfrukten eller nöten hel. — f. f. nötenz:ne halfva skal. — g. kärnan som legat i nöten. — h. fruktklase; dessa i naturlig storlek.

J.W. Palmstruch del.

Akerlund sc.

GALIMUM BOREALE.

NORDISK GALIE. *Måra. Hvit J. Marias sänghalm.*
Hvit Måra. På Finska: Mattara.

Örtsjelken är sträf och upprättväxande. *Bladen* sitta 4 tillsamman midt emot hvarannan, äro lansettlika, 5ådriga och utan hår. *Frukten* är styfhårig (*hispidus*).

Linn. Fl. Su. p. 44. Cl. 4. TETRANDRIA. 1: gyn. Lilj. Sv. Fl. s. 61. Kl. 4. FYRMÄNNINGAR. 1: quin. K. Vet. Akad. Handl. 1745. s. 244. Pallas Reise d. d. Russ. R. T. I. s. 62 — 64.

Detta talrika slögte kännes igen med sin enbladiga, 4delade, platta blomkrona, fästad öfver fruktämnet, som sedermera utgöres af två tätt sammansittande frö. Arten som vi här upptaga är allmän, kan blifva mest alns hög, men ibland ganska låg på dålig jord och har mångårig, krypande, grenig, smal och mörkröd rot. Bladen sitta liksom i kors 4 st. tillhopa ikring stjelken, äro olika stora och i kanten sträfva. Blomvippans grenar dela sig i 3:ne, hvilka åter 3grena sig, o. s. v. (*trichotomia*). Blomstjelkarne bära hvardera liksom en liten blomqvast (*corymbus*), med merendels 2 äggrunda blomskärmar. Dess livita blommor utspricka i Juli eller Augusti, och växten träffas temligen allmän på ängar och torra ställen och räknas för bladens skull, som sitta i stjernform, till nat. Örtfloeken *pl:a Stellatae*.

Som foderväxt rekommenderar sig icke nordiska Galien, emedan hästar äta den icke, och hornboskapen ogera. Ej heller äger den ännu rum ibland de medicinska. Endast såsom färgväxt har den synts förtjena sin plats ibland Sv. Botanikens i första Afdelningen förekommande örter. I åtskilliga landsorter nyttjas roten till röd färg på ylle, och på somliga ställen förhöjes färgen derigenom, att godset, antingen förut eller efteråt, färgas gult med björklöf (N:o 80). Rötterna samlas tidigt om våren eller sent på hösten, rensas, torkas och stötas eller malas till mjöl. Detta blandas med mjöl af malt, eller ock kan i stället för maltet, brukas svagdricka vid kokningen. I grytan lägges godset och pulveriserade roten med sädesmjölet, hvaritals i mån af godsets myckenhet. Vatten tillslås (eller svagdricka) och kokas en stund; sedan upptages godset, sköljes och torkas. — Ryska inbyggare bruka en annan Galie-art

GALIUM BOREALE.

(Gal. mollugo), funnen vid Stäke, på K. Djurgård. i Upland, Roslagen m. m., jemte roten af Färgmadra (Asper. tinct.) till röd färgning, och som förmodligen nord. Galien kan på lika sätt nyttjas, anför vi äfven deras sätt att handtera den arten, som hos dem är bruklig. Torkad och pulveriserad, antingen i trämortel eller qvarn, göres af rötternas mjöl med vatten, en tjock deg, som öfver natten sättes i varm ugn. Följande dagen tillslås mera vatten, omröres och kokas ganska väl. I vattnet som nyttjas till utspädning, koka somliga förut litet ung Ek- eller Björkbark, andra litet aska i stället, hvaraf färgen skall blifva klarare. När färgsoppan synes nog röd, doppas yllegodset 2 — 4 ell. 6 gånger, först i soppan ljum, men sista gången kokande; emellan hvar gång bör godset torka. Slutligen sköljes det i strömvatten och torkas. Egentliga färgämnet finnes i rotens bark eller yta, och därför ger det svartröda pulvret, som vid lindrig stötning först erhålles, den vackraste färgen.

Tab. — fig. a. Fruktämnet med märket. — b. blommorna; båda förstorade.

J. W. Palmstruch del.

Åkerland sc.

ANAGALLIS ARVENSIS.

ÅKER-ARF. *Arfve.*

Örtsjelken är nedliggande med hela äggformiga och under mörkprickiga blad.

Linn. Fl. Sv. p. 65. Cl. 5, PENTANDR. UGYN. Lilj. Sv. Fl. s. 87. Kl. 5. FEMMÄNN. I:quin. Patr. Sällsk. Hush. Journ. 1785. Jan. 227. Fischerstr. Ek. Dikt. I. s. 101. Murr. App. Med. T. 2. p. 1, Pharm. Anagallid. Herba.

I synnerhet på trädesåkrar i Skånska slättbygden, och äfven på Gottland samt i Vestergötland, växer på torr och hård jord, denna i Sverige annars sällsynta åriga växt, hvars blomningstid infaller i Juni eller Juli månader. Stjelken är vid roten ganska grenig, 2kantig och utan hår. Bladen sitta mest 2:ne midt emot hvarann, dock händer att de på fet jord växa 4 i kors, äro helbräddade och utan bladstjelkar. Blomstjelkarne äro enblommiga, ensamma, längre än bladen, ifrån hvilkas fästen de utgå. Blomfodrets flikar äro 5 och lansettlika. Blomkronan är 5delad och mest skarlakansröd: stundom blå, eller hvit. Ståndarne hafva glest strödda ledfulla hår, äro violetta med gula knappår. Märket är trubbigt och ojemt. Fröhuset är klotrundt, och då det är moget, liksom rundt ikring tversföre afskurit (*caps. circumscissa*) med många kantiga frön. I våt och kall väderlek drager blomman sig tillsammans, men öppnar sig annars förmiddagen kl. 8 vid pass, och slutar hop sig strax efter middagen. Af blommans likhet med ett hjul, kallas naturliga Örtfloeken, dit hon af v. LINNÉ föres, plæ rotaceæ.

På ansedda mäns uppgifter, skulle vi kunna fylla rummet med många till useendet förträffliga rön i medicinskt afseende, rörande denna växt. Men efter all sannolikhet har den i början ägt myndiga förespråkare, och dertfore har det händt såsom vanligt, att örten öfver sin förtjenst blifvit utskriken och berömd. — Färsk smakar den först lik kålväxter i allmänhet, men sedan något bask med ringa skärpa, hvaraf kan slutas, att den kanske har någon lösande och fördelande kraft. Utan att ingå i någon granskning af Auktorernas berättelser om örtens nytta, hvilken endast genom riktiga ytterligare försök kan bestämmas, torde det tillåtas att anföra hvaremot den blifvit an-

ANAGALLIS ARVENSIS.

vänd. Man uppger isynnerhet mjeltsjuka, galenskap, ögons plågor och rasande djurs bett, mot hvilka växten ingafs såsom pulver, antingen i infusion eller dekokt på densamma. Visst är enedlertid att om den skall samlas till medicinskt behof, bör den tagas, ej under blomningen såsom man tillstyrker, utan förut, ty annars är den ännu krafvlösare. Fåglar af Sparfslägtet äta gerna dess frön.

Tab. — fig. a. förstorad pistill. — b. dylik ståndare. — c. ett förstoradt hår af dem, som sitta på ståndarnes strängar, liksom ledfullt. — d. blomfoder. — e. fröhus, öppnadt.

124.

J. W. Palmstruch del.

Åkerland sc.

CHAEROPHYLLUM SYLVESTER.

HUNDLOKA. *Hundkax. Hundkäxa. Spåker. Hundkummin. Vildkummit.* På Finska: *Koiranputki.*

Örtstjelken är långsefter strimmig och räfflad, med något liksom uppsvällda knä.

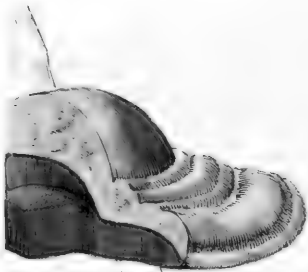
Linn. Fl. Su. p. 95. Cl. 5. PENTANDRIA. 2gyn. (Umbellatræ.) *Ejusd.* Skånska Resa, s. 267. *Lilj.* Sv. Fl. s. 125. Kl. 5. FEMMÄNNINGAR. (Parasollblommor). *K. Vett. Akad. Handl.* 1742. s. 37. — 1747. s. 78. *Roth.* Hush. Mag. s. 484. — *Murr.* App. Med. T. 1. p. 285. *Pharm.* Cicutarie Herba.

Hundlokan är en allmän växt i trädgårdar, på åkerrennar, vid byar och hus, på bördig och god jord. Dess tapprika rot, som af Auktorerna kallas troligen rättast mångårig, anses äfven att vara 2årig eller ock årig. Örtstjelken kan bli 1—2 alnar hög, är grenig, bladig, nedtill fint luden och liksom svullen nedanför de korta och utvidgade bladstjelnarnas fästen. Bladen kallas 5faldigt penntaggade (tripinnata), med spetsigt inskurna småblad. Parasollställningarna sitta i toppen med hvita blommor och aflångt elliptiska, otydligt strekade, trinda, släta och hårfria frö. Småsvepen (involucella) äro äggformiga, hinnaktiga, 5bladiga, nedböjda och håriga i kanten. Juni och Juli månader är dess blomningstid i Sverige.

För sin likhet, i synnerhet med Konieörten (*Con. macul.*) och obehagliga lukt, har denna äfven blifvit misstänkt, men inga kända försök hafva hittills bevisat dess skadlighet. Såsom foder bergas Hundlokan och ätes af boskapen både färsk och torkad, kan hända mindre gerna, men dock utan att må illa deraf. Egentligen såsom färgväxt, får den här ett rum. Förrän blommorna hunnit slå ut, afplockas de med parasollställningen och torkas, samt brukas att dermed fästa gul färg på ylle. Godset betas först i alunvatten och kokas sedan med Hundloksblommorna, samt sköljes slutligen i kall lut; ju starkare lut man nyttjar, och ju oftare godset deri sköljes, desto vackrare blir färgen; men för hvar gång måste tagas ny lut. — I stort kan hela växten användas och ger äfven grön färg. — Med kalk i afkoket på växten betas flera trädslag vackert gula.

Tab. — fig. a. förstorad blomma, — b. frö i naturligt stölek. — c. rotblad.

a

b

BOLETUS IGNIARIUS.

FNÖSK-TICKA. På Finska: *Taula-käüpä*.
Koirankuono.

Har ingen *Svampfot*, liknar en kudde eller dyna, är slät, fast med något vågig yta, och har inunder fina pipiga perpendikulära hål.

Linn. Fl. Su. p. 454. Cl. 24. CRYPTOGAM. Fungi. *Lilj.* Sv. Fl. s. 252. Kl. 16. LÖNNGIFTE. Svampar. *Murr.* App. Med. T. 5. p. 561. *Pharm.* Agar. quera. l. Ag. chirurgor.

På åtskilliga slags trädstammar, förnämligast och kanske endast då de af röta äro angripna, växer Fnösktickan nog allmän, men har hvarken fot, såsom en del andra svampar, ej heller rot. Den träffas på åtskilliga trädslag, men mest på Bok och Björk och sitter på sjelfva stammen, eller på stubbar, som stå qvar efter fällda träd, samt tränger ofta teml. djupt in genom barken i vedaktiga fibrösa delen af trädet; den varar flera år och kan växa till storlek af nära $\frac{1}{2}$ alns diameter. Färgen är på gamla ofvanpå gråbrun med mörkare eller ljusare bälten, och inunder hvitgrå. De unga äro nästan klotformiga och utan tydliga pipor i undra ytan. Svampen liknar en hästhof, emedan den är rundad i form af en halfcirkel och fästad vid trädet med sin raka sida, hvilken är tjockast. Hvert år visar sig nya tillväxten, som sker nedåt, liksom med ett nytt lager, inunder, hvarvid det understa alltid är bredast och utgör på rundade kanten den tunnaste delen af svampen. Den omgifves på sin öfra sida med en hård barklik skorpa, under hvilken ett mjukt svampaktigt väsende ligger, och underst finnes ett lager af rätt uppstående pipor, hvilka i tickans jemna yta öppna sig och ha der ingen bark. Dessa pipiga hål utgöra kännemärket för *Pipsvamparna* till skillnad från dem, som ha skifvor, ådror, piggar, nätförmig yta o. s. v. Inom piporna, fredade för regn genom sitt läge, förvaras fröen, likasom emellan lamellerna hos skifsvamparna (N:o 28. 108.).

Om varmt vatten slås på färska svampen svartnar det ej af tillblandad jernvitriol, och visar således intet spår på sammandragande ämne. För lång tid tillbaka har denna svamp nyttjats emot blodflöden och till sådant be-

BOLETUS IGNIARIUS.

huf fränskiljes det hårda och pipipa, men det svampaktiga, som är öfrigt, torkas, bultas och göres mjukt: en bit deraf, något större än det blödande såret, lägges derpå med luddiga sidan inåt, och sedan ett något större stycke deröfver; slutligen göres öfver alltsamman ett stadigt förband, med kompresser och binda. På detta sätt har den hämmat blodflöden till och med ur pulsådorr vid åtskilliga kirurgiska operationer; dock bör efterses att pulsådern ligger emot ett fast och stadigt ben, så att tryckningen på ådern må kunna ske emot detsamma; ty i annat fall är medlet icke säkert, och således då pulsådorr, som ligga bland mjuka delar, blifvit skadade, icke synnerligen att påräkna. Det verkar medelst sin mjukhet och jemna tryckning, liksom linneskaf, grått papper och dylikt. Den så kallade fönstersvampen (Spong. offic.), sväller sedan den blifvit lagd på det blödande såret och trycker samt tilltapper såmedelst kärlets öppning. Emot stark näsblod, pläga bitar af fnösktickan instoppas med fördel i näsborrarne. Lapparne nyttja den, liksom Kinesarne sin Moxa, att i små bitar afbränna på huden, der värken, i synnerhet den af reumatisk orsak, kännes. Man har sett Munnlås eller krampdrag i nedra käken (Thrimos max.) åtkilliga gånger hos samma patient, häfven genom en eller flera fnöskbitars afbrännande på sidan af halsen, nära käkens fäste. — Att den med stål och flintsten nyttjas att slå eld uti, är allmänt bekant. Dertill väljes det mjukaste, som kokas i lut, sköljes, torkas och bultas väl; detta kokas sedan å nyo i salpeterupplösning, torkas och göres mjukt. Vill man slutligen svärta det med finmalet krut, som gnides in i torra fnösket, blir det än mera eldfängdt; det brinner likväl, i vanlig luft, icke med låga, utan endast glödande.

Tab. fig. a. en nyss utväxt fnöskticka. — b. en liten bit af svampens understa lager, föreställande piporna, sedda genom förstoringsglas.

J.W. Palmstruch del.

Åkerland sc.

POA ANNUA.

HVIIGRÖ. *Ärigt ängsgräs.*

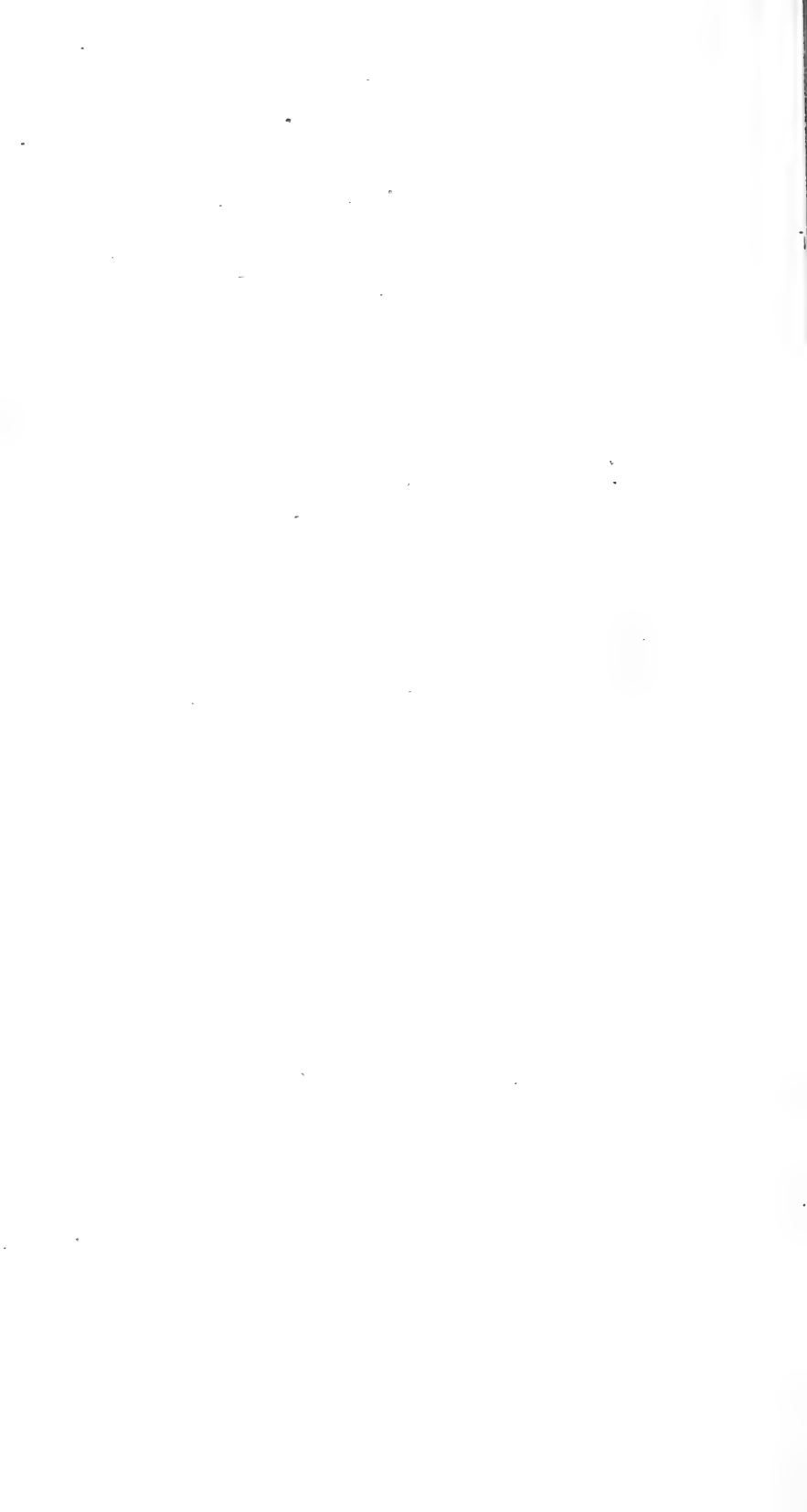
Stråen äro mest upprätta, hoptryckta och vid roten greniga. *Blomvippan* med nästan vinkelrätt utgående grenar, äggformiga *småax* och åtskilda, frisittande, 5ådriga *småblomster*.

Linn. Fl. Su. p. 28. Cl. 5. TRIANDR. 2:gyn. Lilj. Sv. Fl. s. 45. Kl. 3, TREMÄNNINGAR. 2:quinn. Berg. Tal om Sv. Ängskötsel. s. 67.

I bland de 4 arter (N:o 30. 88. 102. 107) af *Grö-* slägtet, hvilka redan fått en plats i detta verk, finnes vid N:o 102 släktkarakteren till en del upptagen. Det kan här tilläggas att båda blomfoderskalen äro mångblommiga och småaxen vid basen rundade. — Ifrån dess mångtrådiga åriga rot, uppskjuta många något nedliggande strå, som vid lederna slå nya rötter, ej långt från de gamla. Bladen äro smala, jemnbreda, platta, här och der på tverren krusiga, slankiga, och i kanten sträfva. *Blomvippans* grenar utgå mest 2 och 2 åt sidorna; småaxen äro släta, gröna och hvita. Blomfoderskalen äro olika stora, kölformiga och spetsiga. Småblomstren sitta åtskilda, äro något trubbiga, hinnaktiga i kanten och icke med hår fästade vid hvarann och således frisittande (liberi). Den blommar nästan hela året, stundom under snön, växer allmän, i synnerhet vid byar, hus och på ängar, samt är i trädgårdar ett förtretligt ogräs. — I fjälltrakter skall den ur blomvippan skjuta skott, liksom till nya stånd (vivipara), i likhet med *Fårsvingeln* (N:o 78).

Såsom foderslag med årig rot är detta gräs, för de med konst tillredda ängar, icke synnerligen att rekommendera, och då dertill kommer att gräset är lågväxt och fyller icke stort i ladan, skulle det snart synas som det ej förtjente mycket afseende. Likväl skall det vara för kor ovanligt mjölkökande och gifva smöret förträfflig god smak. Det bästa smör, som fås i London, kommer ifrån öfra delen af *Suffolk*, hvarest detta gräs växer i ymighet, och täcker der betesfälten öfverallt, hvarföre det också kallas *Suffolk grass*. Hr. STILLINGFLEET ökar denna anmärkning med ännu en annan, att som gräset ej är ömtåligt och lider ej, utan frodas bättre om det trampas, så kan till dess ymnigare växt bidraga, att lindrigt låta med en vält nedtrycka det i början af sommarn eller våren. Dess egenskap att ifrån stråen slå nya rötter i jorden, kan vara orsaken att det växer frodigare sedan det blifvit nedtryckt.

Tab. — fig. a. Pistiller, ståndare och håringshus förstorade. — b. ett af småaxen, med sina blomster, sedt genom förstoringsglas.

117 P. 27

117 P.

VERONICA BECCABUNGA.

BÄCKBUNGA. Källportlak.

Örtstjelen är krypande. *Bladen* aflångt ägg-runda, platta, saftfulla, släta och glänsande. *Blommorna* sitta i spirlik klase (corymboso-racemosæ).

Linn. Fl. Su. p. 5. Cl. 2. DIANDR. 1: gyn. Lilj. Sv. Fl. s. 9. Kl 2. TVÅMÄNNINGAR. 1: qvidn. Murr. App. Med. T. 2. p. 208. Pharm. Beccab:æ Herba.

Bäckbungan är en vattenväxt med mångårig rot, allmän i små rännilar, i synnerhet i källvatten, som antingen alldeles icke eller svårigen om vintern fryser. Blomningstiden är i Juni eller Juli. Stjelkarne äro trinda, och ligga i vattnet. Bladen ha korta bladsjelen, äro trubbiga, mer och mindre tydligt sågtandade, mörkgröna och något köttaktiga eller saftiga. Blomklasarnas (racemi) stjelkar utgå parvis, midtemot hvarann från bladfästen. Blomskärmarne äro smala, lansettlika och kortare än de små blomstjelkarne. Blomfodrets flikar äro spetsiga. Fröhusen sitta mest 2 och 2 tillsammans. — Ibland de konstiga Örtklasserna är *Tråmänningsarnas*, icke talrik; men släktet till hvilken denna räknas, har många arter, som alla hafva 4klufven, platt (rotata) blomkrona, hvars nedersta flik af de 4, är smalare än de öfriga; och fröhuset, som har 2 rum, sitter öfver blommans fäste. — v. LINNÉ kallade naturliga Örtflocken, till hvilken Bäckbungan och de öfriga Veronikarterna räknas, *pl:æ Personatæ*, af den likhet han trodde sig linna emellan blommans utseende och en mask eller mennisko-ansigte.

Färska örten smakar vattenaktig, något bask, men knappt sammandragande, och blandas derföre vårtiden bland andra tjenliga växter till sallat. Äfven kan den förenas med verksammare skörbjuggsörter, såsom med Kokleari (N:o 87) och andra dylika, samt i sådant afseende förätas. För öfrigt är intet synnerligt märkligt att i medicinskt afseende anföra om denna växt. — Som den träffas grön i källor, äfven under snön, kan den vintertiden hämtas och brukas till sallat. — Mest alla hemtamda kreatur äta den, utom fåren, och som det är en vattenväxt, skulle den ej heller för dem, som så lätt få flera slags vattensot, vara nyttig.

Tab. — fig. a. Pistill och fruktämne. — b. en blomma. — c. blomfoder. — d. fröhus och e frön; allt förstoradt.

W. P. del.

C. V. f.

BETULA ALNUS.

Al. Alle. Alder. Ultra. På Finska: *Lappä.*

På Lappska: *Leipe.*

Löfven äro nästan runda, något trubbiga emot ändan och i kanten naggade. *Blomhängens* stjelkar äro greniga.

Linn. Flora Sv. p. 556. Cl. 21. MONOECIA 4:ändr. Lij. Sv. Fl. s. 290. Kl. 15. SAMKULLE med åtskilda han- och honblom. på samma träd (Diclinia). K. Vett. Ak. Handl. 1742. s. 28. 1745 s. 246. 1747, s. 154. Murr. App. Med. T. 1. p. 72. Kalm Disp. om Cajaneb. Län s. 55. Linderh. prakt. hand-Lexic. &c. s. 15. Pharm. Alni Folia.

Alträdet växer helst på sidländ jordmån, men äfven på torrare ställen; är skild ifrån *Arren* (*Bet. incana*), som har spetsigare, ljusgrå och klibbiga löf. Alens kända artförändringar äro: en lågstammig med löf som likna både Oxelns (N:o 48) och Alens; en annan med nästan penntaggade, spetsiga och mycket klibbiga löf, som likna Eklöf (N:o 73). Dess blomhängen äro för han- och honblomster, likasom Björkens (N:o 80), åtskilda. Alen blommar i Apr. ell. Maj, fastän dess han- och honhängen synas redan hösten förut. *Hannarnas* hängen bestå liksom af många skilda små blomklasar (fig. a.), af hvilka hvardera har ett gemensamt blomfoderfjäll, som innesluter 3 blomster: dessa bestå af 3 små fjäll, 4 ståndare, lika många blomblad (fig. b.), dock äger medlersta blomstret blott 2 fjäll, 3 ståndare och 5 blomblad. Hanknapparne äro enkla. *Honhängen* utgöra, då de äro mogna, riktiga kottar, som under blomningen inom hvar stort fjäll, hysa 2 fruktämnen, hvardera med 2 pistiller och 2 små fjäll (fig. c.). I stället för det tunna släta fjället (fig. c.), får mogna kotten, liksom Tallen (N:o 91), ett helt och hållit förändradt (fig. e.), och frukten blir en liten nätt med kärna (fig. f. och g.), som mognar i Sept. ell. Ökt. Således är Alen i anseende till blommorna skild ifrån Björken, genom enkla hanknappar, nötfukt och kvar sittande kottar, hvarföre den som behagar, skulle deraf kunna göra ett eget slägte.

Hofråd. MURRAY berömmar mycket Allöf till omslag, att dermed fördrifva mjölken hos mödrar, som ej vilja ge di. De sönderskurna löfven värmas på en tallrik och påläggas ljumma; i början kan litet körvel tillblandas. Det berättas att de skola gagna mot inflammationerade bulnader och frätsår, om de bultas och läggas på sjuka stället. Fianarne pläga tugga Albark och litet Videbark, samt blanda detta med rågmjöl till omslag mot Rosen; och Lapparne sägas tvätta barnen i Albarkdekot, då de besväras af klåda i huden. — *Barken* lyser mycket sammandragande ämne. Kokad med jernvitriol och bresilja svärter den skinn, och med jernhaltig gyttja ell. kärnjord, yk-

BETULA ALNUS.

legods. Somlige blanda i Albarksdekokten något af den jernblandade sand (slipgår), som vid äggjerns slipning samlas i slip-hoen, då blandningen kokad svartar både ylle och linne. Utan tillsats af jern fås brun färg, som blir mörkare om godset mellanåt upptages och torkas, samt flera gånger blötes i den omkokade barkdekokten. Fisknät kokas ock i dekokt på barken. Med tuggad Albark färgas träd och läder brunt. Hårda trädslag få ebenholz-svarta om de först kokas flera gånger i barkdekokten och torkas mellanåt, sedan tillsättes litet jernvitriol (grön vitriol) och trädet kokas dermed vid pass $\frac{1}{2}$ timme; slutligen lemnas det att långsamt torka, arbetas, poleras och öfverstrykes med något fett, olja eller fernissa; är trädet förut betsadt med skedvatten blir det svartare. Barken nyttjas äfven att svarta hattar, och Boktryckarsvärta kan äfven deraf tillredas. — *Löfven* ges åt får, att förekomma vattensot; de samlas i slutet af Juli, och brytas då eller helst strykas af grenarna. Blandade med agnar och mäsik, tjena de till föda åt svin. Åt kräftor, som hållas lefvande i sumpar, ges äfven Allöf. Strödda på golfvet i rum der loppor finnas, fastna dessa på de klibbiga löfven och kunna således fördrifvas. Till läderberedning skola så väl löfven som barken kunna användas. — *Veden* är mjuk, lätt och vacker, men skör; spricker ogera under torkning och är till bränsle näst björken i godhet; ger stark värme, god aska, och kol, som tjena till krutberedning. Under vatten och fredadt för luftens åtkomst, är Alträdet ganska varaktigt. Husen i Venedig och Ravenna äro till största delen byggda på Alpålar. Snickare och svarfvere nyttja mycket Al. Alpinnar lagde om sommaren i dricka, bibehålla det länge friskt och osurt; och om de stickas i färskt smör, skall det icke lätt härskna. Unga Alrötter, i stället för kork, tjena till buteljproppar. Med friska Alqvistar som läggas bland kälplantor, fördrifvas jordloppor. — Hjerpar och småläglar äta Alfrö. Så kallad Alknopp eller kottarne, kunna i stället för galläplen brukas till svart bläck. — *Trädet* hindrar ej gräsvaxten, bibehåller stränderna vid rinnande vatten, men vid fiskdammar anses det mindre tjenligt. Så kallade Alkärr hysa nästan alltid god och till odling tjenlig jord. Det växer ej långsamt, och hinner till 40 alnars höjd och 3 quarterns diameter. Till häckar och alléer passar det rätt väl. — Säs bäst med qvistar, hvarpå finnas mogna honkottar; dessa läggas om hösten i färor, som uppköras i tjenlig jordmån. Inom ett år uppkomma fröen. Om ett tjenligt land delas i 7 lika delar och en del säs hvart år, så kan den först sådda delen huggas, när den sista är sådd, och den sista när den första å nyo af de kvarlemnade rötterna tillvuxit. Med rotteiningar fortplantas Alen hastigare, och äfven med störor, som planteras tidigt om våren, innan knopparne utspricka.

Tab. — fig. a. en hanblomklase med 3 blomster. — b. ett enskilt hanblomster med 4 ståndare. — c. honfjäll med 2 honor; något förstorade. — d. en hona, mycket förstorad. — e. ett moget honfjäll i naturlig storlek. — f. frukten, som är en nöt. — g. kärnan, bada förstorade.

JWP del

CRK

TRIFOLIUM HYBRIDUM.

OÄKTA KLÖFVER. *Alsike- Väpling eller -Klöfver.*

Örtstjelken växer nästan rätt upp. *Bladen* äro 3delade, småbladen äggrunda, spetsiga och fint sågtandade. *Blommorna* utgöra liksom ett klot. *Fröhusen* hysa hvardera 4 frö.

Linn. Fl. Su. p. 258. Cl. 17. DIADELPH. 10:andr. Lilj. Sv. Fl. s. 589. Kl. 14. TVÅKULLE med ärtbaljor. K. Patr. Sällsk. Hush. Jurn. 1780. s. 11. 1782. Apr. s. 360. Jörlin om höslag. 8:o 1783. Bergii Tal om Sv. Ängsköts. s. 51.

Detta mycket berömda foderslag växer på mångårig, temligen tjock och inunder trådig rot, som varar 6 — 7 år och trifves bäst i svartmylla eller bördig lera; är allmänt i Upland, kring Stockholm, i Roslagen, vid Åbo o. fl. ställ.; finnes frodigast vid diken och på åkerrenar; har i Juli eller Augusti ljusröda eller hvitaktiga blommor. Örtstjelken är vid roten nedliggande, men växer sedan rak till 1 alns höjd och stundom deröfver: den är fårad, grenig och bladrik. Bladskärmarne, som sitta vid bladstjelkarnas utgång, äro lansettlika och spetsiga. Blomstjelkarne äro långa och hafva blommorna fästade vid ändan i parasollställning, utgörande ett klotformigt blomhufvud; dessa sitta temligen rätt opp till dess de äro mogna, då de böja sig nedåt, blifva bruna, och äro qvarsittande. Blomfästet är äggformigt och något urhålkadt; hårlika fjällen (paleæ) äro smala och spetsiga. De små ärtbaljorna hysa mest 4 små frö, som i Oktob. eller Sept. äro mogna och då blåaktiga eller olivegröna; de gula äro ej fullmogna. Den allmänna röda klöfvern (*Trifol. pratense*) har ensama frö i ärtbaljorna, och är således lätt skild från denna, som har 4.

Oäkta klöfvern ätes begärligt af boskapen, och som dess rot varar längre än den till odling allmänt brukliga röda klöfvern och är högre till växten samt bladrik, så förtjenar den visserligen vid ängsodling mycken uppmärksamhet. Likväl lär det vara rådligast, att, i anseende till klöfverarternas hettande egenskap, gifva denna foderväxt åt boskapen blandad med halm. I Flandern läggas vid inbergningen klöfver och halm hvarfals på höskullen, hvar af händer att boskapen äter båda slagen nästan lika gerna,

TRIFOLIUM HYBRIDUM.

ty klöfvern meddelar halmen sin angenäma lukt, och det starkt födande eller så kallade feta fodret bekommer kreaturen då ej illa. Man brukar att så fröen om våren med korn, hafre eller knylhafre (N:o 48); säden sås och nedharvas först, och sedermera klöfverfröet. Knylhafran som har mångårig rot och temmeligen styfva strå, hvilka kunna stöda de späda och veka klöfverstjelkarne, torde vara bäst till blandning. En månads tid efter sådden är det gemenligen uppe ur jorden, men blommar ej och kan ej skördas första året; derföre bergas då knylhafran eller de tillblandade sädesslagen. Man undviker att så oäkta klöfver på torr, sandig, högländ mark och i skugga eller på alltför lågländta ställen. — Frösamlingen sker lättast, om det mogna och afskurna klöfvergräset varsamt införes och torkas på en loge eller tätt golf, då fröen med de torra fröhusen affalla och kunna lindrigt tröskas. Gräset skakas och fränskiljes: det kvarblifna slås genom ett groft såll, rensas någorlunda och kan nyttjas som sådant att sås, och åtgår en kappe till ett kappland. — Den sådda åkern fredas för kreatur, och ger året efter första sådden skörd; men på 3:dje året är det i sin fulla styrka, och har i Skåne hunnit till 8 — 10 qvarters höjd. Det lider, likasom röda klöfvern, af för stark torka, men sår och förökar sig der det en gång är infördt, lättare än röd klöfver.

Tab. — fig. a. en öppnad blomma förstorad. — b. blomfodret förstoradt. — c. en blomma i naturligt skick, förstorad. — d. fröhus. — e. frö i naturlig storlek. — f. ett förstoradt fröhus eller ärtbalja.

EPILOBIUM ANGUSTIFOLIUM.

MJÖLKÖRT. Råmjölksgräs. Himmelsgräs. På Finska:
Jesuxen-Kukka.

Bladen sitta spridda, äro smala, lansettlika och ådriga. Blombladen äro olikformiga, och Ståndarne lutande.

Linn. Fl. Sv. p. 123. Cl. 8. OCTANDR. 1: gyn. Lilj. Sv. Fl. s. 154.
Kl. 7. TIOMÄNNINGAR. 1: qvinn. Sepp. & Kops. Fl. Bat.

I synnerhet i Norrlands skogar och Lappmarken på torra högländta och sandiga ställen, växer Mjölkörtens allmän; den finnes äfven i andra Rikets landsorter. Roten är mångårig och krypande. De trinda örtstjelkarne äro upptill greniga, och bli ofta 1½ aln höga. Bladen äro nästan utan stjelkar, spetsiga, i kanten något ojemna och vågiga, inunder nästan isgrå. Blomklasarne sitta i toppen eller mot slutet af grenarne och dana en blomspira. Blommorna sitta skiftevis, hafva stjelkar och röda blomfoder, samt vackra ljusröda, stundom hvita blomblad. Ståndarknapparne äro röda, med blått frömjöl. Blomningstiden är i Juli eller Augusti.

Mjölkörtens anses som ett ogräs och låter svårligen utrota sig; den inflyttas dock för sina vackra blommors skull i trädgårdar. Atskilliga fördelar kunna dragas af denna växt. Dess första rotskott om våren, äro hvita, temmeligen tjocka och kunna ätas såsom Sparris; de afskäras under jordytan liksom sparris-skotten, och tillagas på samma sätt; äfven torde bröd af dem kunna beredas. Om fröhusen äro fullt mogna (ty då spritta de fjäderspänstiga skaln vid minsta tryckning sönder), och förvaras tills de blifvit torra, så kan ljunet, fästadt vid de små fröen, nyttjas till stoppning i stället för bomull: och garn till ljusvekar eller dylika behof kan spinnas deraf. Af fröen skall ock genom pressning kunna vinnas en olja; och enligt *Dambourney's* uppgift skall växten gifva en rödbrun färg. Flere arter af hemtamda Boskapen, såsom får och getter, äta gerna mjölkörtens, och skall den hos kor i synnerhet vara mjölkökande, hvaraf den förmodligen fått sitt namn. Man har förr nekat att hästar äta den, men *Gunners* erfarenhet bestrider detta; han föreslår ock växten till odling på ängarne, dock med föga skäl. Att björnen äter mjölkörtens, har v. LINNÉ anmärkt.

Tab. fig. a. ett fröhus, hvars spänstiga skal öppnat sig, så att fröen och ljunet synas. — b. ett frö med sitt ljun (pappus); båda i naturlig storlek.

JWP col

CV. B.

ASPLENIUM TRICHOMANES.

TRIKOMAN. *Berglånke. Mjältört. Bergspring.*
Stambladen äro parbladiga; småbladen nästan
 runda och i kanten naggade.

Linn. Fl. Su. p. 572. Cl. 24. CRYPTOGAM. Filices. Lilj. Sv. Fl. s. 589. Kl. 16. LÖNNGIFTE. Ormbunk. Murr. App. Med. T. 5. p. 481. Fischerstr. Ekon. Dikt. 1. 246. Pharm. Adiantum rubri Herba.

När hvart slags jordmån och belägenhet fick likasom anvisning på sina egna växter, så tilldelades denna åt bergsrefvor, remnor och sprickor, der regnvatten framsilas. Roten är mångårig, och växten icke sällsynt. Dess slägtkännemärke är att ha fröredningen på småbladens undra sida (disk), fästad i linier, som gå sinsemellan nästan parallelt, dock något snedt uppåt och utåt ifrån bladets medlersta nerv. Dessa fröredningslinier äro täckta med en hinna, som öppnar sig inåt (se fig. a). Hos ett annat slägte (Coenopteri) öppnar den sig utåt. Denna till ormbunksflocken hörande växt hinner sällan öfver ett kvarters längd; stjelen eller stammen, vid hvilken småbladen fästas, är brun eller svart, slät och glänsande.

Sedan man hunnit i Läkarekonsten att göra sig fri från den förmodan, att ju besynnerligare, eller ju mera afvikande från växters allmänna utseende, en ört vore, ju mera oväntad måste dess verkan som botmedel blifva: så har denna och många andra blifvit ur apoteken utmönstrade. Den har en sötaktig sträf smak, och röjer tillika något slemaktigt. Fordom brukades den i heshet eller hosta af samladt slem, liksom *Adiantum capillus Veneris*, och skulle kan hända i dess ställe kunna nyttjas. Ehuru öfverflödig den lär vara, finnes den likväl bibehållen i åtskilliga Apoteksböcker (Ph. Edinb. a:o 1783. p. 63. Ph. Lond. Spec. 2. p. 15).

Tab. — fig. a. ett småblad med frörednings-linier; förstoradt. — b. en frökapsel, mycket förstoradt.

J. H. P. del.

C. V. sc.

AIRA CAESPITOSA.

TUFTÅTEL. *Tükt-tätel. Tätel. Jäger. Hargräs.*

Bladen äro platta, något syllika. *Blomvippan* är utbredd och vidlyftig. *Småblomstren* vid basen håriga, med kort och rak borst.

Linn. Fl. Su. p. 24. Cl. 5. TRIANDRIA. 2:gyn. Lilj. Sv. Fl. s. 39, Kl. 5. TREMÄNNINGAR. 2:qvinn. K. Vett. Akad. Handl. 1742. s. 20. Il. Gahn Fundam. Agrostograph. 1767. Præs. v. LINNÉ v. Linnæi Amœn. Ac. Vol. 7, p. 167, Fischerstr. Ekon. Dikt. I. s. 28. Bergii Tal om Sv. Ängsköts. s. 59.

Tuftäteln, hvars mångåriga och trådiga rot, som grenar sig, slår nya talrika skott, och derigenom danar tufvor på ängarne, är allmän och växer i synnerhet frodigt till par almars höjd i fet och något fuktig jord. Tätelslägget har 2 blomfoderskal, som innesluta 2:ne tvåskaliga blomster, och hafva intet ämne till något 3:dje dem emellan, hvilket finnes hos Slokgräsen eller släktet *Melica*. Af tätelarterna har en del borst, andra icke; till de förra hör Tuftäteln, Stråen växa upprätt och hafva 2—3 knä. Bladen äro smala, strimmiga, upprätta, inunder släta, ofvanttill och i kanten sträfva; rotbladen äro ofta mer än kvarterlånga, men stråbladen äro kortare. — Bladskärmen spetsig och zklufven. Blomvippan, som i Juli eller Aug. är utslagen, blir ofta $\frac{1}{2}$ ådn lång; på skuggrika ställen är den mest hvit, men annars mörkgrå eller gulaktig och glänsande. Blomstjelkarne sitta kring halfva strået (semiverticillati), äro ganska greniga, hårfina och sträfva. Blomfoderskalen äro mest lika långa, och af de inom dem sittande blomsterna är det ena fastsittande och bart, det andra försedt med stjelk och nedtill finludet. Af blomsterskalen är det yttre bredare, i spetsen ojemt (erosa), eller 3—5 klufvit med borst, som går från basen och på yttre sidan, samt är sällan längre än blomsterskalen. Ibland finnes på våta ställen 3—4 blommor inom båda blomfoderskalen, och v. LINNÉ fann den i Lappmarken med frö, som grodde i blomvippan (vivipara).

Till odling på ängar är detta gräs berömdt och ganska tjenligt; om det det sås på god och väl gödd jord, är det visserligen lönande. Kring Falun är detta grässlåg på deras så kallade Lindor (igenlagd eller trådes-Åker), det

AIRA CAESPITOSA.

allmännaste, och ger det ymnigaste och bästa hö. Till artificiela ängar, sedan åkern eller landet är väl gödt, passar Tuftåteln ganska väl, och skall ett spannländ jord kunna ge nära en parm hö af detta grässlåg. Boskapen af alla slag äta det färskt och torrt rätt gerna, i synnerhet om det icke för länge lemnas på roten, förr än det bergas. Det växer rätt väl på torr, sandig jordmån, endast den blifvit väl gödd. Dess frö samlas om hösten, då de äro mogna, rensas och förvaras på kallt samt torrt ställe öfver vintern, i fall de ej sås genast om hösten. Man bör icke alltför länge uppskjuta att afslå det, emedan stråen annars styfna, och höet blir mindre begärligt och födande för kreaturen.

Tab. — fig. a. ett af småaxen, innehållande 2:ne blomfoderskal, inom hvilka sitta 2:ne blomster, försedda med hvar sina 2 blomsterskal, en borst, pistiller och ståndare. — b. roten med stråen och tillhörande blad.

JWP del

CV sc

RIBES GROSSULARIA.

KRUSBÄRSBUSKE. *Stickelbär.*

Grenarne äro taggiga. *Blomstjekarne* enblommiga och liksom bladstjekarne stundom håriga. *Blomskärmarne* 1 — 2 stundom vid basen hopväxta. *Frukten* är med eller utan hår.

Linn. Spec. Plantar. Edit. Willden: Berol. 1797. Svo T. I. p. 1158. Cl. 5. PENTANDRIA. 1: gyn. Lilj. Sv. Fl. s. 100. Kl. 5. FEMMÄNNINGAR. Hqvinn. Roth. Hushålls Magazin s. 258.

Krusbärsbuskens artförändringar hafva Örtkännare än betraktat som skilda arter, än som varieteter. Trädgårdsmästare gifva också olika, men ombytliga och osäkra namn, åt särskilda krusbärsorter, som kunna vara släta, ludna, små, gulaktiga, gröna, stora, tunnskaliga, röda m. m. Ehuru det kan vara likgilltigt om man kallar ett föremål, som mycket liknar ett annat, dess förändring eller egen art, blott man riktigt åtskiljer dem och icke säger om det ena hvad som angår det andra: så blifva vi dock här vid Hr. Prof. Dr. SWARZ's tanka, och anse såsom särskilt art, den Krusbärsbusken, som ger röda bär (*Rib. reclinat.*), hvars beskrifning derföre sparas till ett annat tillfälle. Och på samma gällande auktoritet, förena vi till förändringar af samma art, den med släta, hårfria bär (*Rib. uva crispa Linn. Fl. Su. p. 75.*), som växer vild på Öland, Gottland, i Östergötl. m. m. och den med luden frukt, (*R. Grossul.*), som planteras allmänt i trädgårdar. Busken är grenig med enkla, 2- eller 3dubbla taggar under knopparna. Bladen äro 3flikiga, inskurna och något litet håriga; håren slutas ofta med en liten knapp. Bladstjekarne äro längre än bladen. Blomskärmarne äro 1 eller 2, små, ensamme eller sittande mot hyavann, äggformiga och i kanten håriga, stundom vid basen strutformigt hopväxta. Blomfodret är 5klufvit med tillbakaböjda flikar, sittande öfver fruktämnet och blombladen äro 5; fästade jemte ståndarne på blomfodret: stylen är 3klufven och bären hafva många frö. Dessa sistnämnda kännetecken utmärka *Ribes*släktet, som blifvit fördt till en naturlig Örtflock, hvilken fått namn af *pl:æ Pomaceæ*. Den här beskrifna och röda Krusbärsbusken blommar i April eller Maj, då blö-

RIBES GROSSULARIA.

den börja utspricka, och får mot hösten mogen frukt, ett saftfullt, grönt, slätt eller hårigt nedhängande bär, som innesluter många frö i en slemaktig saftig massa.

Genom odling och omplantering vinnas större, safrigare och mera tunnskaliga krusbär. Bäst är att hvar 5:te eller 6:te år genom afläggningar göra denna omplantering. De grenar, som ligga nära till jorden, slå snart egna rötter, och sedan de äro skilda från gamla stambusken, kunna de planteras; om unga grenar med konst nedtryckas, fås äfven dylika med rötter försedda qvistar. En gammal buske kan ock sönderdelas, det gamla förkastas och de yngre grenarne med sina rötter planteras, dock anses det örutnämnda sättet vara förmånligare. De älska god, lös jord, solsken och icke alltför torrt läge; ehuru de vil da träffas mest på backar. — Krusbär nyttjas allmänt i hushållen omogna och mogna, torkade, syltade m. m., och hafva syrliga frukters egenskap, att emotstå röta, hindra skörbjugg, vara kylande, läskande m. m. Om bären läg gas i rena och torra buteljer, som nedsättas i kokande vatten och snart upptagas samt väl korkas, hartsas, och förvaras i god källare eller i djup brunn, så bibehålla de sig brukbara öfver vintern. — Vin beredes af dem krossade med påslagit källvatten och lemnade i öppet kärl, hvarefter saften sedan pressas genom linne; till en kanna sådan saft tages ett $\frac{1}{2}$ socker, och fylles sedan på buteljer eller ankarē, och efter 3—4 veckors förlopp, korkas och hartsas kärlet. — Ättika fås af pressade saften slagen i trädkärl, med tillsats af litet surdeg och rostade ärter. Kärlet täp pes någorlunds och ställes 8—10 dygn i solvärma; sedan det slutat gäsa, förvaras kärlet i källare och saften nyttjas som ättika.

Tab. — fig. a. öppnad blomma. — b. pistillen med sin 2klufna styl, förstora d. — c. ett förstora dt hår af dem som finnas på fruktämnet. — d. ett hårfritt bär. — e. ett ludet, båda i naturlig storlek.

HP ed

CV 6

CICUTA VIROSA.

SPRÄNGÖRT. Näckaört. Bungarot. Vattenpalsternack.

På Finska: *Kejsanputki. Myrkiputki. Isajuuri.*

Bladen äro mest 3delade; småbladen lansettlika och sågtandade. *Bladskärmarne* trubbiga och fastväxta vid *Bladstjelkarne*, som äro kantiga, stundom greniga och ofta sittande midt emot parasollställningarne.

Linn. Fl. Su. p. 92. Cl. 5. PENTANDRIA. 2gyn. (Umbellatæ) *Lili. Sv. Fl.* s. 124. Kl. 5. FEMMÄNNINGAR. 2qvinn. (Parasollblommor). *K. Vet. Akad. Handl.* 1774. s. 255. *Murr. App. Med. T. I.* p. 271. *Halle Deutsche Giftpflanz.* 8:vo 1792. s. 79. *Plenck Toxicologia.* 8:vo Wien, 1785. p. 128. *Rossi de non. plant. quæ pro venenat. hab:r.* Pisis 1762, 8:vo. *Rafin Bibl. för Phys. Med. och Ekon.* 17 Bind 4:de häft. *Pharm. Cic. aquaticæ Herba.*

Sprängörten har mångårig rot, och växer i vatten, i diken och vid stränderna af strömmar, kring Stockholm temmeligen allmän, samt blommor i Juli eller Augusti; luktar något lik Dill, och smakar nästan som Persilja; har utseende af Palsternackor, och blad som Kärr-Selin (*Selin. palustre*). Roten är om våren nästan klotformig, men om hösten och vintern mera aflång; har fina rottrådar, liksom skägg: om den långselter klyfves, synas tomma mellanrum, liksom med konst gjorda, och i synnerhet vårtiden utläskar den en mjölkaktig gul saft. Flera stjelkar uppskjuta från en och samma rot. Växten hinner till 1½ alns höjd och har fårad, bladig, ihålig stjelk, med temmeligen upprättväxande, ihåliga eller pipiga grenar. Blommorna äro hvita, små och likformiga, med inåt vikna blomblad. Blomfodret är 5klufvit. — Slägtet igenkännes med nästan klotrund och fårad frukt, samt likstora blomblad.

Huru angeläget det är att känna växter, och ej endast de nyttiga utan äfven de skadliga, bevisa de nästan orakneliga misstag, hvilkas vådliga följder hos Auktorerne berättas. Af de Ryska fångar, som arbetade vid Haga år 1790, tillsatte en lifvet af *Sprängörts* rötter, som han till föda samlat och förtärt. En man nära Köpenhamn åt vid pass $\frac{1}{4}$ lod af roten i April månad, och dog deraf inom $\frac{2}{3}$ timma; hans mage och tarmar befunnos i högsta grad inflammerade. En hustru smakade af samma rot, som de båda

CICUTA VIROSA.

trodde vara Kålrabi; hon mädde illa deraf, men räddades med kräkmedel. Om våren är roten mest giftig, men torkad mindre skadlig; bladen äro äfven farliga. Yrsel, hufvudvärk, hjertklappning, kramp på många sätt, bränad i magen, plågsam äckel med eller utan kräkning, underlivets svällande, licka, törst, konvulsioner, kallbrand och döden äro följder af rotens förtärande. Kräkmedel är det bästa motgift, hvarmed åtskillige olycklige blifvit räddade. — Om Sprängörten är gammal och har länge växt i stillastående vatten, skall det deraf förgiftas och döda kreatur, som dricka deraf. Oxar, hästar, vargar och hundar kunna ej tåla växten eller roten; men getter, svin och kåniner plågas mindre deraf, eller ock äta den utan fara; äfvensom sparfvar, hvilka förtära dess frö. — I Sibirien, Kamtschatka och Norrige brukas roten rå att gnida med, eller kokad till gröt, eller blott sönderstött och såsom omslag emot veneriska reformar och reumatisk giktvärk. I Finland ges torra roten med salt utan fara åt sjuka boskapskreatur. I Danmark beredes, enligt v. LINNÉs föreskrift, Cicutplåstret af denna i stället för af Conium.

Tab. — fig. a. blomma, förstorad. — b. blomfoder, fruktämne och pistill, förstorade. — c. en liten parasollställning med frö i naturlig storlek.

JWP del

CV R

PULMONARIA OFFICINALIS.

LUNGÖRT.

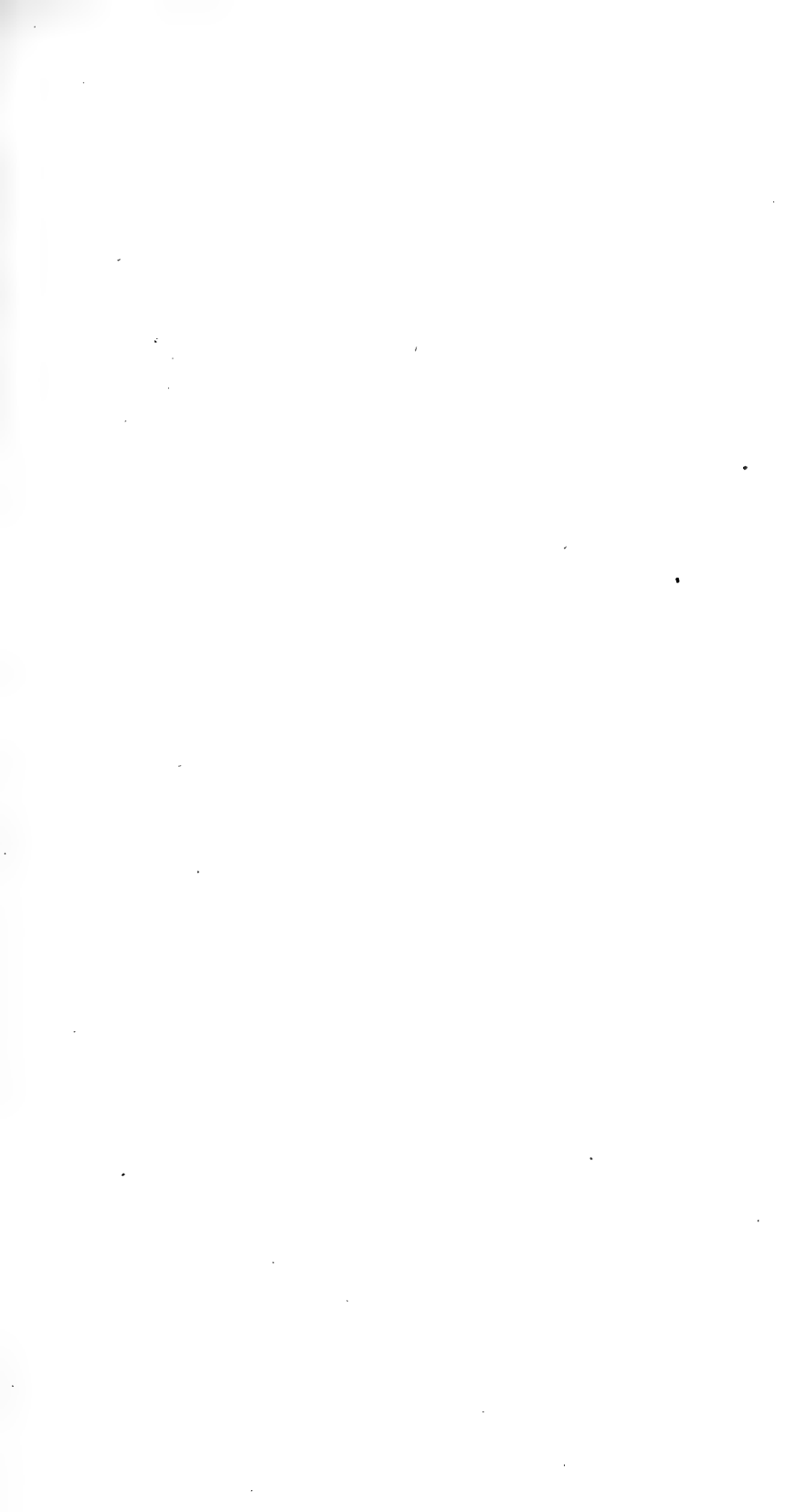
Bladen äro äggformiga, strälludna (hirsuta). *Blomfodret* är nästan lika långt som blompipen.

Linn. Flora Sv. p. 58. Cl. 5. PENTANDRIA. I. gyn. Lilj. Sv. Fl. s. 85. Kl. 5. FEMMÄNNINGAR. I. qvinn. Marr. App. Med. T. 2. p. 97. Pharm. Pulm. maculosæ Herba.

I lundar växer Lungörten mindre allmän, och blommar om våren i Maj månad. Dess rot är mångårig, och rotbladen, som hafva bladstjelkar, äro äggformiga eller nästan hjertlika. De bladen, som sitta på örtstjelken, högst $\frac{1}{2}$ aln lång, äro äggformiga, spetsiga, stundom vågiga i kanten, utan bladstjelkar och omfattande örtstjelken. Bladen variera stundom med hvita fläckar. Blommorna, som nyss utslagna äro köttfärgade eller röda, bli sedan blå, utgöra liksom en blomqvast och sitta mest 2 och 2 tillsammans vid ändan af stjelken. Blomfodret är strävt och ludet liksom bladen af små styfva vid basen knöliga hår. Släktet igenkännes med sin trattlika blomma, hvars myrning är öppen: blomfodret är något prismatiskt och 5kantigt. Den räknas till de *Sträffbladiga växterna* (pl:æ *Asperifoliæ*), som ibland de naturliga utgöra en egen flock.

Man gissar lätt af växtens namn, att den varit såsom gagnelig ansedd i lungans sjukdomar; men som det icke är en ovillkorlig nödvändighet, att ett lofvande namn och en verklig förtjenst skola åtföljas, så bör man icke i anledning af blotta namnet utgifva växten såsom nyttig i dessa krämpor. Den smakar endast något slemaktig, och ger således icke derigenom anledning att vänta någon medicinsk kraft; och som denna dess egenskap är mycket svagare än hos andra i denna naturliga örtflock, så kan den ibland medicinska växter utan afsaknad uteslutas. I England nyttjas den bland grönkålväxter. Torkad och bränd ger den mycken aska.

Tab. fig. — a. en öppnad blomma i nat. storlek. — b. en förstorad ståndare. — c. ett öppnadt blomfoder, utan blompip, med 4 fruktämnen och pistill, i naturlig storlek. —

130

J. W. P. del.

C.V.R.

VICIA SYLVATICA.

SKOGSVICKER.

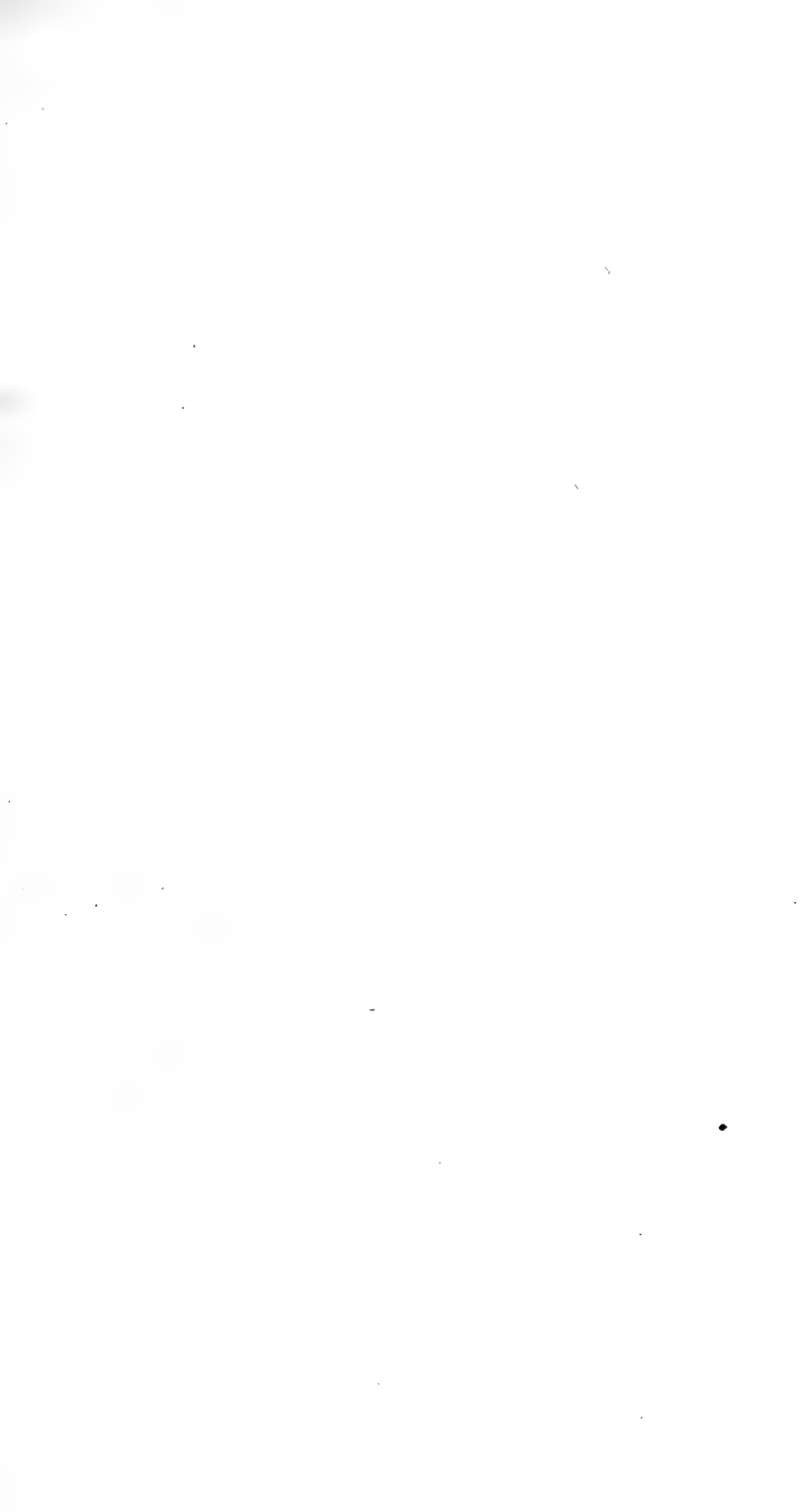
Bladen äro parbladiga med många aflånga och rundade småblad. *Bladskärmarne* mänlika och tandade. *Blomstjelkarne* mångblommige.

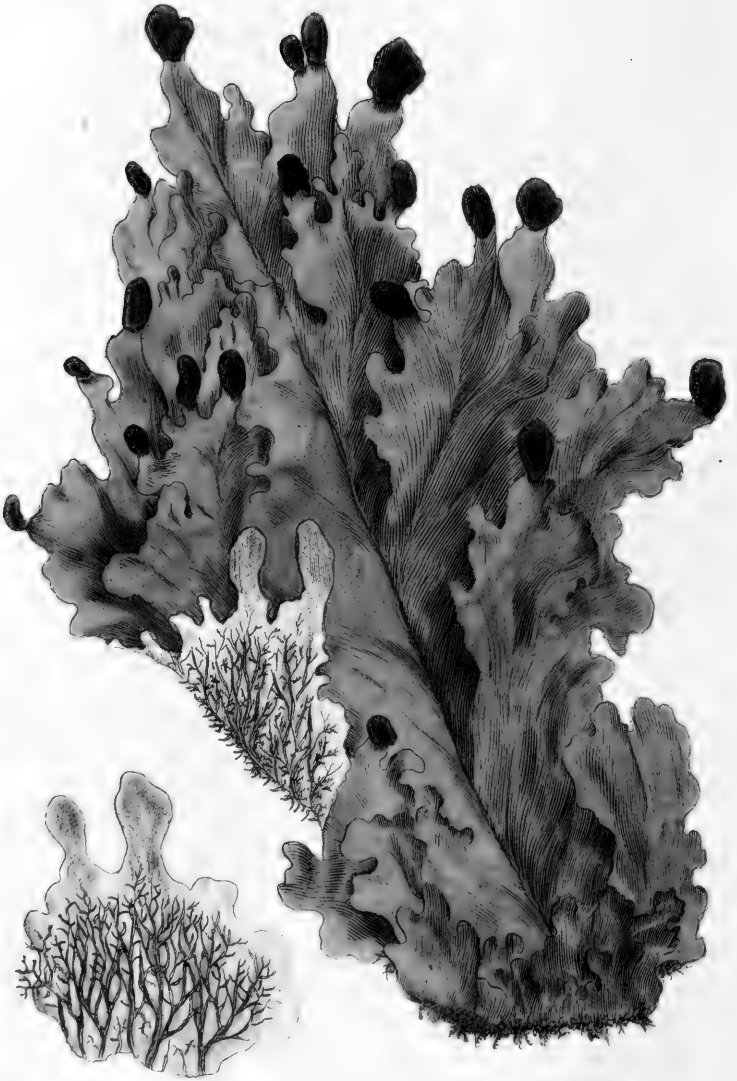
Linn. Fl. Su. p. 255. Cl. 17. DIADELPH. 10:and. Lilj. Sv. Fl. s. 519. Kl. 14. TYÄKULLE, med ärtbaljor.

Ärtklassens kännemärken äro vid N:o 15, 42, 49, och 69 förklarade. — Vickerna hafva det gemensamt, att märket är på undra sidan tversföre skäggigt eller hårigt (se fig. a), hvarigenom släktet igenkännes. Denna arten har mångårig grenig rot; den växer mindre allmän i lundar, och blommar i Juli och Augusti månader. Örtstjelkarne äro ganska greniga, revfiga, bladiga och fårade, med greniga klängen, som slingra sig omkring vidstående buskar eller andra stöd. Blomstjelkarne utgå från bladens fästen, växa upprätte, äro längre än bladen, 4kantiga, fårade och i toppen utgörande blomklasar. Blommorna äro strödda, lutande åt en sida, med små blomstjelkar försedda, strimmiga, hvita, röda eller blå. Fröbaljan är lansettlik, slät, och hyser oftast 4 ärter eller frö. *Pl.æ papilionacea*, eller Fjärils-blommor, kallade v. LINNÉ den naturliga örtlocken till hvilken denna räknas.

Alla Vicker kunna till boskapsfoder med fördel användas, och nästan alla växter af Diadelfist-klassen ätas begärligt af Boskapen (se N:o 49). Företrädet ibland dem tillhör dock de bladrikaste, varaktiga och som fylla bäst i ladan, utan att vara grofva, saftlösa och sträfva. Skogsvickerna hafva flera af de till godt foder nödvändiga egenskaper och förtjenar således sitt rum ibland foderväxterna. Vid bergningen bör den torkas helst upphängd på häsjor, emedan torkningen sker långsamt, i synnerhet om den tidigt afslås. Fröen eller ärterna ätas af fåglar t. ex. höns, och kunna äfven tjena till bröd, ehuru det måste blifva kärft och torrt till smaken. Som växten i synnerhet triffes i skuggan ibland buskar, i lundar och på dylika ställen, så skulle den väl, på sådana trakter, der andra och bättre foderslag ej växa, kunna med fördel odlas.

Tab. — fig. a. Blomfodret, fruktämnet med dess lundna eller skäggiga märke, och ständarne. — b. mogen fruktbalja. — c. frö eller ärt; alltsamman i naturlig storlek.

6

PELTIDEA CANINA.

(Lichen caninus. Linn.)

HUNDLAF.

Är skinnlik, grågrön, utbredd och platt, med trubbiga flikar; inunder ådrig och trådig. *Frörednings-sköldarne* sitta i ändan och kanten af flikarna, äro aflånga och på öfre sidan bruna.

Linn. Fl. Su. p. 418. Cl. 24. CRYPTOGAM. Algæ (Lich. can) Acharii Prodrum. Lichenogr. Svec. p. 160. 8:vo 1798. *Ejusd. Method. Lichen. Sect. 2. p. 285. 8:vo 1803. Lilj. Sv. Fl. s. 431. Kl. 16. LÖNNGIFTE. Alger. (Lich. canin.) K. Vett. Akad. Handl. 1795 s. 48. Murr. App. Med. T. 5. p. 524. Pharm. Musci canini Herba. l. Lich. ciner. terrestris.*

Hundlafven, så kallad för sin föregifna kraft att bota den sjukdom, som kommer af rasande hundars bett; växer allmän, helst i barrskogar på fuktiga ställen bland mossarter och stundom vid trädrötter. Under hundlafvens tillväxt formeras flikarne mer och mer, och synas de unga lafvarne endast här och der i kanten inskurne. Stundom växa flera tillsamman, men också träffas den ensam, utbredande sig från ett smalare rotfäste och nedliggande med bredare eller smalare och olika långa flikar; somliga af dessa äro ganska breda och dela sig i 3—4 smärre: de som bära fröredningen, lik en platt aflång sköld, äro smalare, vid sköldens fäste, hvilken på ena sidan är mörkröd och på den undra hvitgrå, såsom det öfriga; både på unga och gamla finnas sådana sköldar. De yngre äro på undra sidan fint ludna, men i alla åldrar försedda med nätformiga mörka ådror, ifrån hvilka fina lösa trådar gå ned att liksom rötter fästa sig i jorden. Stundom finnes öfra sidan dels färad, dels öfverdragen med en fin luden hinna, som, om den stycketals affaller, lemnar fläckar efter sig. Torr är Hundlafven grå; våt och växande grönaktig på öfra sidan. Hr Prof. ACHARIUS har delat de talrika Lafarterna i flera släppter, och uppger som kännetecken för *Peltideä*, att skölden är tunn, hinnaktig, aflång, sittande liksom fastlimmad och utan stielk, merendels vid lafvens kant.

Lafven smakar oangenämt, något slemaktig och lindrigt skarp; ägde fordom i England stort anseende mot rasan-

PELTIDEA CANINA.

De djurs bett och deraf uppkommen vattenskräck. Dr MEAD kungjorde detta medel såsom osvikligt, och lät blanda till ett halft uns af pulveriserade lafven, 2 drakmer svart peppar; blandningen delade han i fyra lika delar eller pulver, och ingaf ett sådant hvar morgon i varm mjölk. Tillika föreskref han åderlätning förut och kalla bad hela månaden efteråt dagligen. Pulvret fick genast ett lärdt namn, som i sin mån ej litet bidrog att skaffa det förtroende, och *Pulvis antilyssus* måste den tiden för hvar Läkare vara bekant. Det troddes verka genom en urindrivande kraft. Då MEAD jemte pulvrets bruk, tillika höll såret efter rasande djurets bett öppet med rödt precipitat (merc. præcip. rub.) och basiliksalva, så kunde deraf kanhända vara något att vänta; men han iakttog icke alltid denna försigtighet. Emedlertid hafva många andra funnit det overksamt, och man kan säga att det Antilyssiska pulvret nu mera är urmodigt och i sjelfva England ur Apoteksböckerna utslutit. — K. Lif-Med. WESTRING har under sina patriotiska försök, att till färgning använda våra inhemska lafarter, funnit att denna innehåller sammandragande ämne, samt mycket af ett brunt färgämne, som dock långsamt genom maceration utvecklas. Om ylle med Hundlafven i vatten digereras 3 veckors tid, blir det brunt; Kalk och Salmiak kunna tillsättas; men om koksalt och salpeter brukas i stället, blir bruna färgen mörk svartbrun. Blandad med Tuschlafven (N:o 65.) fås med tillsats af kalk och salmiak, vacker violet färg, som med koksalt och salpeter kan fästas såsom äkta. När silke på samma sätt behandlas, vinnes derpå ljusare eller mörkare violet färg. —

Tab. — fig. a. en flik, som visar ådriga och trådiga sidan, hvilken vetter mot jorden, då lafven växer.

W. G. v. l.

C. V. K.

ARUNDO ARENARIA.

SANDRÖR. *Margräs.*

Bladens kanter äro inåt hoprullade, och slutas sig med en hvass styf spets. *Blomvippan* är hoptryckt och axformig med enblommiga blomfoderskal, som äro längre än blomskalen.

Linn. Fl. Sv. p. 57. Cl. 3. TRIANDR. 2:gyn. Lilj. Sv. Fl. s. 58. Kl. 5. TREMÄNNINGAR. 2:qvinn. K. Vet. Akad. Handl. 1759. s. 133. Fischerstr. Ekon. Dikt. I. s. 195.

Sandröret växer vid hafstränderna i sanden vildt på Gottlands Fårön och på Öland, samt är sådd i Skåne vid Engelholm. Blommar i Juni eller Juli, med hvit blomvippa, som liknar ett stort rågax. Roten är mångårig, vidt krypande och ledfull. Strået är stundom 1—2 alnar högt, trindt, slätt, bladigt och har knä. Bladen äro styfva, hvassa och stickande, ofvantill färade, inunder släta, ljusblå (glauca). Bladslidorna äro släta, strimmiga (nervosæ). Bladskärmarne äro spetsigt 2:delade. Blomfoderskalen äro nästan lika långa, och innesluta ett ensamt blomster, föga kortare än blomfoderskalen. Ullen (N:o 107.) är 3—4 gånger kortare än blomstret, som det omgifver. — Gräset liknar i anseende till blomningssättet *Phalaris*, och kommer nära *Bandröret* (N:o 107.), men vippans korta och små blomgrenar sitta tätt invid axfästet, liksom blomstren voro omedelbarligen fästade på detsamma.

Der hafvet uppkastar till stränderna sin hvit sand i någon mängd, blir den snart af vindarne kringförd, och hotar att i sina ständigt tillväxande sanddrifvor begrava både åkerfält och hus; dessutom hindras alla växter att rota sig i flygsanden, som nästan aldrig är stilla: ingen svartmylla får tilldanas sig för att täcka den ofruktbärande sanden, och dessa stora fält blifva onyttiga ödemarker, som årligen utvidga sig mer och mer på närliggande bördiga traktens bekostnad. Till förekommande af sådana ganska betydande olägenheter, ger sandröret en ypperlig utväg, bekräftad genom inhemsk och utländsk mångårig erfarenhet. Många af de ödsliga flygsandfälten i Skåne, som för vid pass 60 år sedan började besås med detta gräs och Strandråg (N:o 60.), hafva redan antagit utseende af bördiga fält,

ARUNDO ARENARIA.

hvarest nu växa barrträd, löfskog och gräs; efter längre tids förlopp, när svartmyllan hunnit nog tilltaga, kunna dessa fält förvandlas till åkrar och ängar. Sker planteringen med ax, såsom i Skåne, så måste med kostsamme gärdesgårdar, vid hvilka sand-drifvor lägga sig, åsar formeras, på hvilka axen läggas i gropar, som täckas med våt Tång (*Fucus*). Mindre kostsamt är det att, såsom i Holland brukas, nedlägga rötterna i sanden, och med en liten halmkärfve, som nära intill nedstickes i sanden, skaffa lugn, så att roten icke blottas, utan får fästa sig och uppskjuta strån, hvilka då få dubbel kraft att växa, när en sandtufva samlat sig kring dem. Hvem inser icke, huru angeläget det vore att genom tjenliga planteringar förbättra Skånska flygsandsfälten? — Efter 3 års tid plår Sandrågen kunna afslås. I Aug. mogna merendels fröen. Ehuru detta gräs är ett af de sämsta foderslag, kan det dock ibland bättre sorter tjena till utblandning, och kunna både oxar och hästar vänjas att äta det.

Tab. — fig. a. Ett utslagit blomster med blomfoderskalen. — b. ett blomster som börjar utspricka, utan blomfoderskal; båda något förstorade. c. en liten blomvippa i naturlig storlek, af den stora axformiga, hvaraf ses att dessa med en liten stielk verkligen fästas vid axfästet, och sitta ej, såsom på riktiga ax omedelbarligen fast vid dessamma.

J. W. P. del

CV. sc

CORYLUS AVELLANA.

HASSEL. Nötbuske. På Finska: *Palkinäpuu*. *Sarapuus*. *Löfven* äro nästan runda, något spetsiga och i brädden sågtandade. *Bladskärmarne* ägg-runda och trubbiga.

Linn. Fl. Su. p. 342. Cl. 21. MONOECIA. monadelph. Lilj. Sv. Fl. s. 295. Kl. 15. SAMKULLE med åtskilda han- och hon-blomster på samma träd. K. Patr. Sällsk. Hush. Journ. 1789. Dec. s. 172. Murr. App. Med. T. 1. p. 66. *Rahse* Disp. öm Sv. Hassel. Præs. KALM Åbo 1759. 4:te Pharm. Coryli Nuces, Lignum.

Hasseln hör till de större buskarterna; kan bli 8 — 10 alnar hög, vid pass 8 tum tjock, och hinner till 50 års ålder. Norr om Ångermanland och Österbotten lär den knappast träffas vild; men växer annars allmän i Sverige och Finland, helst i mossslupen, fet och stenbunden mark; kärr och mycket våt jordmån är nästan den enda der den ej trivas. Tidigt om våren och förr än bladen utspricka, synas båda slagen af blommor utvecklade. Hanhängen sitta på de öfre grenarne, och släppa det fruktgifvande hannjålet på honblomstren, som sitta nedanför och likna små röda silkes tofsar, som utskjuto i spetsen af somliga knoppar. Hanblomstren, som i hängen sitta tillsammans, hafva 8 ståndare, 3klufna fjäll och äro utan blomkrona. Honblomstren utgöra inga hängen, äro dock flera tillsammans (hvarföre ock nötterna komma att sitta i klase, och stundom växa ihop, emedan det blir en nöt af hvart befrödad honblomster), och hafva vardera ett 2-deladt blomfoder och 2:ne stift, som utgöra lilla tofsen. Frukten är en zskalig nöt. — Artförändringar i synnerhet i anseende till frukten fås genom odling. Stundom äro nötterna runda, stundom aflånga, tunna; stundom öppnas de ganska lätt i spetsen. Lambertska nötbusken blir nästan dubbelt högre än vår vanliga; skall hafva kommit först ifrån Levanten; planteras i Skåne; bär kägelformiga stora och ofvantill platta nötter; anses af somliga för egen art (*Corylus arborescens. Münch.*).

Kärnorna gifva enligt *Spülm* och flera nära hälften mot sin egen vikt, af en olja, som i godhet liknar mandelolja. Den är utan lukt, och således skicklig att emottaga den af andra luktande ämnen, hvarföre den missbrukas till förfalskningar. Till målningar, och i synnerhet af porträttmålare, nyttjas den allmänt. Till öfverflöd ätna äro kärnorna skadliga, svärsmälta och orsaka oftast hufvudvärk; barn hafva stundom blifvit mycket sjuka deraf. Den bruna fnasiga hinnan, som omger kärnan, förorsakar genom sin retning i svalget, hosta och skadar derigenom bröstet. Gamla härskna nötkärnor äro än mer ohelsamma. Kokade och afskalade kärnor ätas sockrade eller utan tillsats, så-

CORYLUS AVELLANA.

som desert. En kylande mjölkfärgad dryck beredes af kärnorna, och skola de äfven kunna nyttjas som chokolad. Man har ock försökt dem i stället för Kaffe. Omogna ännu mjuka nötter, förvällas i vatten, affnasas eller rensas från fruktodren, och inläggas hela i saltlaka eller vinättika med lagerblad, liksom gurkor, för att till sallat, likna oliver. Nötskalen, som ge god aska, nyttjas i Holland vid färgerierna, och Dr. *Handel* i Mayntz har funnit fruktodren (fnaset) tjenliga i stället för Sumach, vid garfning. — Nötter förvaras bäst öfver vintern i djupa sandgropar, med torr massa under och öfver, täckta med näfver, sand och grästorfvor. Sådana som ikornar, råttor eller fåglar samlat, äro vanligen de bästa, mest mogna och kärnfulla, så väl att äta, som att så eller plantera. — *Veden* är hvit, lätt, böjlig och seg, samt temmeligen fast och tät; användes till många behof i hushållningen. Roten är stundom masuraktig. Spånor i vin, som börjar skämmas, sägas återställa det. Hasselpinnar inlagde i en bösspipa, som väl med lera tilltäppes och glödgas, tjena målare till goda ritkol. Af veden brännes olja i slutna kärl, liksom enträdsolja, björkolja m. m., då oljan ifrån det öfre kärlet, på hvilket elden verkar, nedrinner i ett annat som sättes derunder. Att med så kallad Slagruta, söka skatter i jorden, var en ibland forntidens flera osäkra vägar till rikedom. Den skulle vara växt i form af en gaffel, bäras på ett eget sätt i händerna och med en lutning eller dragning nedåt, visa skattens läge i jorden. I Österbotten skola bönderne bruka slagrutor af Rönn, Hägg och Björk, äfven så väl som af Hassel; men de tro att en sådan gren ej bibehåller sin förmenta kraft mera än en dag, helst om den varit varm. — *Löfven* tjena till godt foder, och busken lider icke betydligt af löfbrott. Affallna löf, som i högar få ruttna, gifva god gödsel. — Hassel fortplantas med nötter, som om våren tidigt säs i trädgårdssängar, då plantorna kunna sedan utflyttas; säs de på svedjeland, får man snart en vacker hasselskog om den fredas. Med afläggningar och rottelningar försäkras man sig dock bäst om en känd artförändring med god frukt. Rotskott flyttas antingen tidigt om våren eller om hösten sedan löfven affallit. Utomlands mera än hos oss planteras hassel på jordvallar med diken på ömse sidor, till häckar och stängsel. Löfven förbättra väl jorden då de ruttna; men för tät växande hasselbuskar hindra dock gräsväxten. Skola de utrotas, böra de afluggas minst en aln öfver jorden, ty lägre stubbar slå ut nya skott.

Tab. — fig. a. Ett af hanhängens fjäll, 3klufvet med 8 ståndare. — b. honorna, som sitta tillsammans och utgöra en tofs. — c. ett fruktämne med sina 2 pistiller. — d. gren med han- och honblomster. — e. dylik med löf och frukt. De 3 första figurerna äro förstorade.

J.W.P. del

C.V. sc

LONICERA PERICLYMENUM.

ROSEN-BENVED. Try. Matledsträd. Svensk *Caprifolium*. Buskens *stjelkar* äro slaka, träaktiga, med löf som hafva små bladstjelkar och äro affallande. *Blommorna* äro gapande (ringentes), sitta i qvistarnas ändar och formera der liksom ett rundaktigt blomhufvud.

Linn. Fl. Su. p. 68. Cl. 5. PENTANDRIA. I: gyn. Lilj. Sv. Fl. s. 97. Kl. 5. FEMMÄNNINGAR. I: qvinn. Murr. App. Med. T. I. p. 584. Pharm. Caprifolii Herba, Flores, Stipites.

Benedssläktet är i Sverige icke rikt på arter; vi äga der af blott 3 — 4, bland hvilka den egentliga Benveden (*Lonic. Xylosteum*), har med sin nästan behårda ved gifvit anledning till namnet. Släktet kännes med en olikformig blomkrona och ett mångfröigt bär under blomfodret. En utländsk art, kallad *Caprifolium*, planteras äfven i trädgårdar, och har, liksom denna, midt emot hvarannan sittande löf, men i synnerhet de öfversta äro liksom hopväxta, så att stjelken synes genomborra dem. — Rosenbenveden växer hos oss vild på små backar i Bohus län, vid Trollhätte slussverk m. m.; har mjuka, trinda och nästan jemnmala stjelkar, som ligga på jorden eller hämta stöd af närstående buskar och träd. Grenarne sitta midt emot hvarannan liksom löfven, hvilka äro elliptiska, helbräddade oftast fint ludna och inunder ljusst blåaktiga, stundom något inskurva eller sliktiga. Blommorna äro utslagna i Juli och utgå nästan strålvis från qvistens öfre ända. Bären äro röda, bäskt sötaktiga och hafva det qvarsittande 5-klufna blomfodret på sig, liksom en liten krona. Planteras i trädgårdar helst med rotskott eller afläggningar.

Elhuru räknad bland Apoteksväxterna, skall Läsaren dock icke länge uppehållas med beskrifning på dess nytta i medicin. Men om det skulle frågas: hvarföre har den då fått ett rum ibland dem? så böra vi tillägga, att stjelkar och blommor troddes fordom vara blodrenande och gagneliga såsom té i trångbröstighet och lindriga utslagsjukdomar, och dekokten brukades till gurgling i halsfluss. — Hornboskapen äta busken, men hästar och svin icke. — Rotens saft förändrar färgen på blått papper till högröd (Fl. der Wetterau). För sina vackra och väluktande blommors skull plan-

LONICERA PERICLYMENUM.

teras den i trädgårdar, och de som äga den växande i löfsalar eller berçeaues, få dem i synnerhet under blomningstiden sköna och uppfriskande. En sådan löfsal hvori Rosenbenved finnes inblandad, om den är väl tät och denna buske i blomma, har ett förträffligt utseende, meddelar den angenäma- ste svalka, och ger i synnerhet om aftnarna en behaglig lukt; de rödletta blommorna framhånga emellan löfven och pryda den gröna tapeten på berçeaues både yttre och inre väggar. För att gifva vädervexling och frisk luft inuti en så tät löfsal, plär man på väggarne uppskära öppningar i form af fönster, ty annars gulna löfven, och busken dör ut.

Tab. — fig. a. En bärklase. — b. en öppnad blomma med ståndare; — c. blomfoder och pisill.

ANEMONE HEPATICA.

BLÅSIPPA. *Blåveror. Killingblomma.*

Bladen äro hjertformiga och 3flikiga: flikarna mest likstora, rundade och helbräddade. *Blomfodret* (Svepet) består af 3 likstora blad och sitter något skildt ifrån blomman.

Linn. Fl. Su. p. 187. Cl. 13. POLYANDR. polygyn. Lilj. Sv. Fl. s. 223. Kl. 9. MÅNGMÄNNINGAR. mångvin. Murr. App. Med. T. 3. p. 102. Pharm. Hepaticæ nob. Herba.

Botanisterne hafva gifvit Anemonslägtet det kännemärke, att dess samtliga arter skulle sakna blomfoder; således skulle Blåsippan med sitt 3bladiga blomfoder icke få räknas ibland dem. För att hjälpa saken kallade man dess blomfoder *Svepe*, hvilket skildes från blomfoder derigenom att Svepet skulle vara på något afstånd nedanföre blombladen; men likväl hafva åtskillige nyare Örtkännare skilt Blåsippan från Hvitsippans och de öfriga Anemonernas slägte, under namn af *Hepatica nobilis* (se Flora d. Wetter.); Vi finna icke dertill nog skäl, och tro att hvar och en, utan att bekymra sig om dess blomfoder, skall lättligen upptäcka nog likhet emellan denna och Hvitsippan (N:o 3), för att kunna stå tillsamman i ett slägte. Blåsippan har mångårig trådig rot; dess knopp, som öfver hela vintern döljer blad och blommor, har merendels 4 yttre och 3 inre äggformiga hinnaktiga fjäll. Bladstjelnarna äro långa, trinda och håriga; bladflikarne utåt kanten, som är inböjd, håriga, icke djupt inskurne, trubbiga, släta och inunder nätformigt ådriga. Bladen sedan föregående år sitta kvar och äro mest bruna. Växer bland buskar af En och Löfträd icke synnerligen rar, och blommor i första vårdagarne.

Denna har icke såsom de andra Anemonerna, någon betydlig skärpa, utan blott en lindrigt sammandragande natur, hvarföre den tillförene varit ansedd såsom stärkande och nyttig i lefvens och njurarnas krämpor samt vid blodflöden. Latinska namnet tillkännager dess förmenta nytta mot lefversjukdomar. Nu för tiden brukas den icke, ehuru sjelfva *Boerhaave* berömde den i gammal gonorré af slapphet; kan hända likväl att dekokten eller infusion någon gång ännu föreskrifves till gurgelvatten; men på Apo-

ANEMONE HEPATICA.

teken är den öfverflödigt och af andra tjenligare växter med skäl utträngd. — Mera nöje tillskyndar oss blomman, som färdig bildad inom sin knopp, utspricker vid första solvarmen om våren, då ännu knappt snön hunnit i grannskapet bortsmälta. På god jord i trädgårdar blir blomman dubbel och varierar med ljusare eller mörkare i blått ell. rött fallande färger. Ibland skogsblommor är denna en af de första och utbjudes därför ofta till salu i städerna, såsom en glad budbärerska för den behagligaste bland årstiderna.

J. W. P. del.

G. V. sc.

MALVA ROTUNDIFOLIA.

RUNDBLADIG MALVA. *Kattost.*

Örtstjelen är nedliggande. Bladen hjertformigt rundade, sågtandade och otydligt 5- eller 7-flikiga. Blomstjelkarne luta nedåt med frukten.

Linn. Fl. Sv. p. 245. Cl. 16. MONADELPH. polyandria. *Lilj.* Sv. Fl. s. 287. Kl. 15. SANKULLE. samsittande (neml. han- och hon - blomster). *Murr.* App. Med. T. 3. p. 564. *Engl. Bot.* T. 4. No 241. (*Malva pusilla*). *Pharm.* Malvæ vulg. Herba, Flores.

Vid hus och vägar träffas denna växt allmän; har årig, hvit och grenig rot, samt utåt jorden liggande stjelkar och blekröda, hvita eller köttfärgade blommor i Juli eller Augusti månader. Från samma rot uppskjuta flera stjelkar, som merendels äro enkla med stundom 7flikiga blad. När frukten mognar, börja blomstjelkarne att kröka sig nedåt. Den träffas äfven större, med blomblad som äro något längre än blomfodret, men troligen icke skild art, ehuru somlige Auktorer under eget namn af *M. pusilla* upptagit den mindre här ritade förändringen, som förmodligen är v. LINNÉ'S *M. rotundifolia*. Slägtet, som räknas till naturliga Örtfloeken *plæ Malvaceæ*, igenkännes med dubbel blomfoder, nemligen ett yttre nästan 3bladigt och ett annat inre eller närmare blombladen. Fröhusen äro flera på hvar blomstjeln, utgörande en ring eller krans och innehålla hvardera ett frö.

Denna så väl som Skogsmalvan (*M. sylvestris*), hafva af läkare tillförene ofta blifvit föreskrifna, och äga lika medicinska egenskaper. Den sednare skiljer sig dock från den här beskrifna, med upprättväxande stjeln, spetsigt 7-flikiga blad och ludna stjelkar för blommor och blad. Rundbladiga Malvans rot är söt, nästan som lakrisrot, men håller mindre slemämne än bladen, som därför nu för tiden i synnerhet användas i form af té eller dekokt, till gurgling, lavementer och omslag, vid tillfällen då sår eller skarpa retande ämnen, som skola involveras, besväras. Invertes har man gifvit detta medel vid grus- eller stenplågor och då tarmskanalen under långvarig diarré eller rödsot förlorat för mycket af sitt naturliga slem. *Janin* har nyttjat stark dekokt ljun att dermed bada ögon, och tror

MALVA ROTUNDIFOLIA.

han att det bidragit till fördelande eller absorption af utgjutit var under hornhinnan i ögat, då likväl tillika andra medel såsom kylande, afförande och mjölkvassla invertes blifvit brukade. — Hos Egyptierne och Romarne voro flere af denna naturliga örtflock i stort anseende såsom grönsaker på de förnämares bord, i stället för spenat och dylika rätter. *Cicero* säger sig hos *Lentullus* vid en aftonmåltid hafva föredragit en af Malva tillredd rätt, framför Ål och andra läckerheter. Åtskillige Romerske Författare omtala Malvarter såsom nyttjade till mat; och Kinesarne bruka dem dertill ännu. Utan tvifvel hör vår rundbladiga Malva kunna äfven dertill användas. Boskapen äter den gerna, och i synnerhet förtäres den begärligt af harar och kaniner. Stjelkar och grenar, torkade och rötta i vatten liksom lin, dela sig i fina trådar, som blifva hvita, kunna torkas och spinnas; de torde ock kunna nyttjas till tåg. Goda tandborstar beredas af rötterna, om de i ändan utspritas eller göras trådiga.

Tab. — fig. a. fruktämne med pistiller. — b. en öppnad blomma med de till en cylinder hopväxta strängarne; — c. frö; ganska litet förstorade.

J.W.P. del.

C.V. sc.

SCOLOPENDRIUM LINGUA.

*(Asplenium Scolopendrium. Linn.)*TUNGLIK SKOLOPENDER. *Tunglänke.*

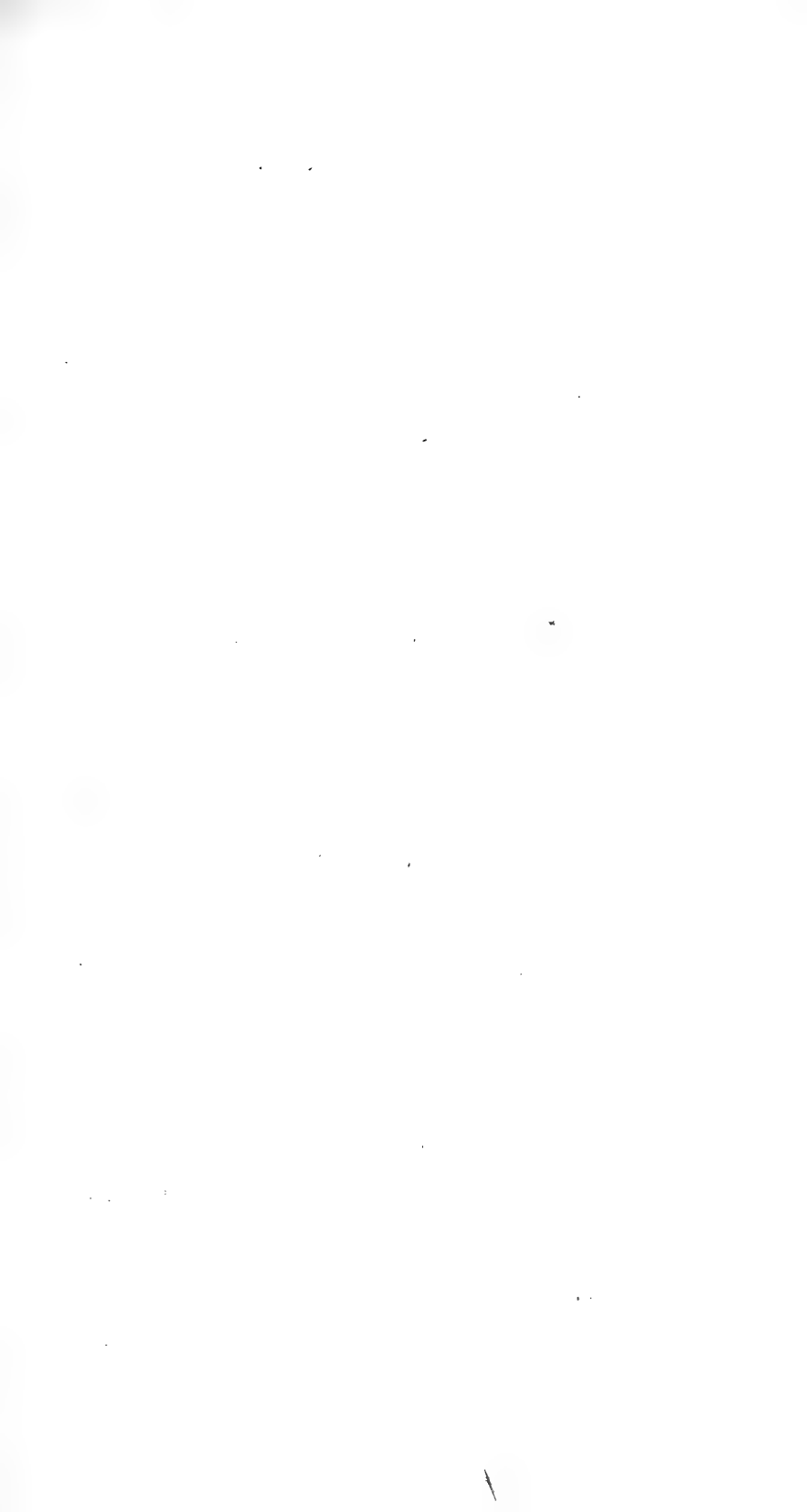
Stambladen äro enkla, helbräddade, något vågiga i kanten, aflångt tunglika, vid basen hjertformiga, med fnasig eller hårig bladstam (stjolk).

Linn. Fl. Su. p. 372. Cl. 24. CRYPTOGAM. Filices (Asplen. scolop.) — *Lilj. Sv. Fl. s. 389. Kl. 16. LÖNNIGSTE. Ormbunk. (Aspl. scol.) Murr. App. Med. T. 5. p. 478. Flora der Wetterau (Scolopendr. phyllitis Roth.)* — *Pharm. Scolopendrii l. Linguae Cervinae Herba.*

Första påseendet, då man jemför denna och Trikomanen (Ν:οιρι.), hvilka voro tillsamman i ett slägte, visar för stor olikhet dem emellan, hvarföre Hr. Prof. Dr. SWARTZ och äfven Dr. SMITH m. fl. delat dem i 2 släkten. Trikomanens släktkarakter finnes redan anförd. Skolopenderarterne hafva frökapslerna på stambladets undra sida, i nästan parallela eller parvis gående linier, emellan bladets ådror, omgifna med en ledfull elastisk ring, samt öppna sig långs efter med sina hinnaktiga täckens kanter, hvilka ligga i början öfver hvarandra.

Roten är mångårig, och af något sammandragande egenskap; växer på skuggrika ställen i skogar, bland stenar, och är funnen först i Skåne, sedan annorstädes i Sverige, ehuru ej allmän. Växten träffas med fröredning omkring Juli månad. Den varierar stundom med i kanten krusiga stamblad; stundom äro de i toppen ferdelade eller oordentligt flikiga. Den infördes fordom på Apoteken i sällskap med några af sina samslägtingar för att utgöra en af de 5 så kallade Capillair växterna, och af detta skäl, har denna till naturliga örtflocken *Ormbunkar* hörande Kryptogamist, blifvit här upptagen. Om den ännu någonstades förvaras på Apoteken, ligger den der med skäl bortglömd och obrukad, sedan vi äga andra kraftigare att i dess ställe tillgå.

Tab. — fig. a. ett stycke af stambladets ena hälft och undra sida, som visar fröredningens läge emellan bladets ådror, till skillnad från Trikomanen, som har dem uppå bladådrorna; förstordt. — b. artförändring med oordentligt inskurna bräddar på stambladet.

AVENA FATUA.

LANDHAFRE. *Vildhafre. Flyghafre.*

Blomvippan är något utbredd med få blomster.

Blomfoderskalen hysa mest 3 blomster, som äro ludna vid basen och hafva lång borst.

Linn. Fl. Sv. p. 55. Cl. 3. TRIANDR. 2:gyu. Lilj. Sv. Fl. s. 45. Kl. 5. TREMÄNNINGAR. 2:qvinn. K. Patr. Sällsk. Hush. Journ. 1787, Aug. s. 55r, 56g. — Sept. s. 3. — Okt. s. 53.

Landhafre är ett ganska besvärligt ogräs, i synnerhet i bland vårsäd. Dess rot varar blott ett år. Strået är enkelt, bladigt slätt och blir 1 till 1½ afn högt. Bladen äro smala, jembreda och sträfva; bladslidorna smalare och släta; bladskärmarne trubbiga och ojemua kanten. Vippan är ganska grenig, upprät, med greniga, hårfina, sträfva och nedlutande blomstjelkar, som sitta i halfkrans kring stjelken. Blomfoderskalen äro liksom lansettlika, släta och längre än småblomstren, som äro något åtskilda, trindaktiga med talrika styfva glänsande hår vid basen och midt på ryggen försedda med borst, som är dubbelt längre än blomfoderskalen, sträf med knä och torkad skrufligt vriden nedanför knäet. Fröen äro silkesglänsande, och mogna tidigare än korn och hafre, hvarföre de förr utfalla och så sig innan säden bergas. Hafreslägget, som hör till den lätt igenkännliga naturliga Örtflocken, *Gräsen*, har zskaligt och mångblommigt blomfoder, samt en vriden borst på ryggen af det yttre blomsterskalet. — Förr än vippan blir synlig och utbredt sig, kan landhafren ej skiljas från annan hafra. I Juli är dess vanliga blomningstid.

Med spannmål ifrån Italien tros detta svåra ogräs hafva kommit till Tyskland och derifrån till oss. Dess frö ätas gerna, älvensom gräset medan det är grönt, af hornboskap och hästar, samt föres ofta med gödseln på åkrarna; stundom händer att fröen vid åkerns tillredning nedmyllas för djupt, då de kunna oskadade ligga flera år i jorden; de komma ofta ifrån närliggande åkrar, och uppväxa året derefter: fåglar, som äta dem, bidraga äfven till deras kringspidande. Af dessa omständigheter förklaras huru en annars väl tillredd åker, och besädd med ren säd, kan få detta ogräs, utan någon bekant orsak. Man har försökt många sätt till dess utrotande, hvilket ej bör vara så svårt, endast man påminner sig att grässlaget är årigt; således om det före eller under blomningen afslås och aldrig får släppa mogna frö, så försvinner det året derpå, ty roten varar ej längre. En med landhafre smit-

AVENA FATUA.

ted åker kan läggas till äng på par år, då gräset afslås så tidigt att landhafren ej får fröa sig; när ogräset försvunnit, upptages ängen till åker igen. Hr. *Volborth* har i *Ökonomisch. Helt.* (1799. Juni s. 502.) granskat Hr *P. Kylanders* med 10 Dukater belönte svar på prisfrågan om Landhafrens utrotande, och tror ändamålet bäst vinnas då åkern säs t. ex. först med vicker; hösten derpå med vintersäd; sedan med potates, kål, lin eller morötter; året derefter med rofvor; sedan med vintersäd och derpå klöfver o. s. v. Höstsäde, tidigt sådt i väl tillredd jord, så att det kan växa frodigt innan vintern kommer, plär förqväfva detta ogräs. Andra lägga åkern i träde och plöja den djupt för att hindra fröens rotande. v. *LINNÉ* anmärker, att om den så kallade stubben, som på åkern efter sädesbergningen är kvar, antändes, så utrotas äfven dermed ogräset, hvilket dock ej lär vara pålitligt. Det växer nästan i allt slags jord, utom i mycket mager sand. I *Dalarna* brukas fröen i brist på bättre till mjöl och bröd. En tunna költorkad landhafre och 9 kannor malt, hafva gifvit 9 kannor godt bränvin. — Borsten som sitter vid skalen eller agnarna, är mycket retlig för omskiften af fuktig och torr luft; den kröker sig, raknar och böjer sig fram och tillbaka, hvartill dess skrufflika figur äfven ger anledning. Derföre uppfann *Magnan* sättet att använda borsten till ett Hygroskop; och *Leopold* (*theat. stat. p. 292. t. 15. f. 1. 2.*) ger den företräde framför många andra: Han fästade den hel och hållen, lodrätt på ett bräde och observerade dess olika ställningar. — Om borsten sitter kvar vid fröen då de ensamma eller bland annan säd ligga i hög, pläga dess förändrade ställningar, förorsakade af luftens mer eller mindre torka, göra att kornen liksom krypa och högen utbreder sig.

Tab. — fig. a. fruktämne, 3 ståndare, 2 pistiller, samt 2 håningshus. — b. ett af de inre blombladen. — c. ett af de ytre med borst, som har knä och liknar nedanföre en skruf. — d. den 3:dje blomman inom blomfoderskalen utan borst, hoptryckt. — e. frö; allt i naturlig storlek.

TILLÄGG

Hörande till Första och Andra Tomen af Svensk Botanik.

Nr. 6. TROLLBÄRSÖRT. Flora der Wetterau v. Gärtner, Meyer u. Scherbius. 1802 -- 3. 8:vo. 4 del. Öribladen samlade före blomningstiden, torkade och sedan kokade i vatten, sätta gul färg på linne, som förut är betadt i Alunvatten. Omogna bär ge grön färg åt Miniaturmålare. Men roten så väl som bären förorsaka, invertes tagne, kräkning och kolik: de döda åtskilliga djur, t. ex. höns.

Nr. 7. KÄLLERHALSEBUSKE. *Fl. d. Wett.* Enligt Beckman skall svagt dricka stundom förfalskas och göras till smaken liksom starkare, med källerhalsbusken, hvars bär Målare nyttja till röd färg, och af hvars grenar samt blad, gul eller brun färg kan sättas på beredda (betade) tyger; rotbarken tjenar till papper.

Nr. 11. VÅRBRODD. *Rafus* Bibliot. f. Fysik, Medic. och Ekon. 17. Bind. 4 Heft. s. 357. Då gräset, som har mångårig rot, bergas till frösamling, bör det skiljas från andra grässlåg, emedan dess agnar häfta vid nästan allt hvad de vidröra. Ehuru det ej är nödigt att för utsädet skall skillja agnarna från fröen, hvilket sker med svårighet: så låter det sig dock göra, om det tröskade fuktas litet och sedan gnuggas emellan händerna.

Nr. 13. ALM. *Fl. d. Wett.* Trädet skall kunna växa tills det hunnit 80 års ålder och få 30 alnars höjd eller deröfver. Löfven, som efter längsta dagen, vända undra sidan mera uppåt, skola äfven tjena till föda åt silkesmaskar. Barken användes till färgning.

Nr. 14. ÄNGKAFLE. *Rafus* Bibl. anf. st. s. 358. Fröen mogna i axet uppifrån nedåt, och när de sjelfmant börja utfalla i toppen, samlas (afklippas) axen, torkas på luftigt ställe, fröen utgnuggas och förvaras till utsäde.

Nr. 16. SMULTRONÖRT. *Journ. der Erfind.* 22. st. Meyer bekräftar att stycken af *Binnikemasken* bortgått efter förtärda Smultron, och tillägger att detsamma händer stundom efter ätna Moröter, hvartill han förmodar att luftsyran (kolsyregasen), som utvecklas, är orsaken.

Nr. 21. BOLMÖRT. I *Schles. Provinzialbl.* för 1799, och December berättas att lika delar af Bolmörtsblad och

Backtimjan (Thym. Serpyll.), t. ex. 2 händer fulla af hvardera, kokade i 2 kvarter vatten $\frac{1}{2}$ timme, skola gagna emot förkylda lemmar. Flere aftnar å rad bör den af köld skadade delen hållas $\frac{1}{4}$ timme, utan att efteråt aftorkas, i afkoket, som bör vara väl varmt. — *Hufelands Journ. d. prakt. Heilkunde. 9. B. 2 st. Dr. Harles* i Erlangen berömmar mot blodhosning af för mycken rellighet, Bolmörts olja (Ol. coct. fol. hyosc.), som beredes af 2 uns friska stötta blad och 8 uns ren Bomolja, hvaraf dosis var 3 — 4 téskedar par gånger om dagen. — *Fl. d. Wett.* Kor, Getter och Hundar sägas tåla växten, men svin förklamas deraf. — Gäss dö af Bolmörtsfrö, enligt L:s-Kam. *Ljunglus* erfarenhet.

Nr. 23. ÄNGKAMPE. *Rafns* B. anf. st. Som axen kvarhålla sina frö bättre än Ängkafflen, så behöfva de ej särskilt samlas, utan kunna afskäras på en gång då de flesta äro mogna.

Nr. 24. BERBERIS. *K. Vett. Akad. Handl. 1745. s. 251.* Med färsk rotbark och äfven med den af grenarne, färgas ylle gult, om barken sköljes och kokas i vatten, hvori gödset sedan lägges. — *Fl. d. Wett.* Förträfflig punsch tillagas af saften, t. ex. 1 del saft af mogna pressade bär, 2 delar socker, 3 delar arrack och 6 delar kokhett vatten. Om bockskinn gnides med en yllelapp, doppad i berberissaft, får det en skön glans. Samma slags saft ger med alun högrödt bläck. Bären kunna äfven användas till ättika och vid bränvins destillering. I Holland nyttjas bladen såsom sallat och äfven kokade att ätas till kötträtter. — Boskapen försmår den ej heller. Busken planterad i häckar, tål ej att klippas eller skäras.

Nr. 25. APTEKS-VALERIAN. *Arch. v. Rosenstein* rekommenderade mot svag syn, snus af tobak och pulvret af växten, samt ett ögonvatten, hvori aqua rad. Valer. ingick. *Plenck (Morbi ocul.)* ansåg äfven Valer. nyttig i ögonsjukdomar. — *Hufelands Journ. 2 B. 2. st. s. 32.* I barnsängsfebrar anses den som ett förträffligt retningsmedel. — *Finnarne*, säger Prof. *Hellenius* i en Disputation, skola koka växten i svagdricka och bruka afkoket såsom laxermedel, hvaraf de ofta betjena sig i rötfebrar.

Nr. 27. RYLÖRT. *Chyden. Disp. om. G. Carleby, Resp. Fabrell.* Med Rylörten och humla bruka *Finnarne* på åtskilliga ställen, badda svullna och värkande leder.

Nr. 28. CHANTERELL. I *Magaz. Encycl.* An 8. N:o 21. p. 96. uppgifver *Boucher* att han funnit i denna svamp, äfven torkad och 6 månader gammal, mycket oljämne. Oljan erhöles genom destillation, var vidbränd och lätt antändelig.

Nr. 29. NYPONBUSKE. *Fl. d. Wett. Mitsching* torkar och bränner frukten, för att ensam eller med tillsats af kaffebönor, nyttjas såsom kaffé. Genom gäsning kan af Nypon fås vin. Bladen kunna nyttjas till garfning; barken till mörkbrun färg på ylle och roten samt veden gifva smutsgul färg.

Nr. 30. JÄTTEGRÖ. *Rafns B.* anf. st. s. 361. Detta grässlåg ger mycket frö, men ibland dem äro många gallrö, som vid kastningen ej gå fram och äro odugliga till utsäde. När blomvipporna hysa mogna frö, afklippas eller repas de, torkas och tröskas; det tröskade kastas och harpas. Fröen äro svarta då de äro rena, men för att sås behöfva de ej rensas från agnar eller skal. Likväl om man så vill, så kunna skalen genom kastning mot vinden, rensas från fröen, om det tröskade förut fuktas, omröres och gnuggas.

Nr. 33. FLÄDER. Blommorna inbakade i så kallad pannkakssmet blifva välsmakande och brukas såsom en begärlig rätt i åtskilliga hushåll. — Om höns skola dö af fläderbär, så torde det fordras att de förtära många, emedan man sett dem utan olägenhet, ehuru ogera, nedsvälja några stycken. — *Fl. d. Wett.* Bärsaften skall sätta blå färg på läder och garn. Svaga gäsande viner skola enligt *Allioni* med bären kunna förbättras. Med blad och grenar fördrifvas råttor, dufvors ohyra ifrån dufslagen, och vägglöss ur sängarne.

Nr. 34. ISLANDSLAF. Slås kall lut på lafven och det är stå öfver natten samt afsilas om morgonen, så förgår bäska smaken; står luten för länge på eller dermed kokas, så upplöses lafven och förloras förmycket af dess födande ämne då luten afsilas. Afkoket med vatten, afredt med äggegula, i stället att koka lafven i mjölk, är smakligt, födande och tjenligt för dem, som ej tåla mjölk. Åtskillige hafva med mycken fördel dagligen par år nyttjat detta till frukost, — *Fl. d. Wett.* Sönderskuren och kokad i jernkittel, sätter den mörkgul färg på ylle och med tillsats af tennsolution och Salmiak, ljusare och mörkare brunt. Hästar, hornboskap och svin äta lafven, som äf-

ven skall kunna brukas till garfning. — *Das neueste aus Engl.* 2:s Heft. s. 22. 1801. 8:vo. Lord *Dundonald* har funnit ett sätt att af de flesta lafarter (*Lichenes*) erhålla ett Gummi, som fullkomligen skall likna Senegal-Gummi, och kunna brukas vid kattunstryckerier, pappersbruk, sidenstyfningar, till skrifbläck, m. m. Dessa växter hysa, utom gummi, äfven harts och ett ämne, som liknar djuriska substanser, jemte något ringa fiberartadt ämne. Genom flera gånger pågjutit kokhet vatten sväller lafven, ytan och det derunder liggande hartsämnet afsöndrar sig och afsköljes; sedan lägges lafven i en kopparkittel med tillräckligt vatten, kokas litet och tillägges derpå 3 uns soda till 3 $\frac{1}{2}$ laf, och kokas sedan 4 — 5 timmar eller till dess afkoket synes innehålla nog gummösa delar: då silas det, och det som ej går igenom, slås i en påse och pressas. Det kvarblifna i påsen kokas 3 gånger, och det sista afkoket nyttjas att deri koka en ny portion laf; de öfriga afkoken slås tillsamman och afdunstas i tennkärl mycket långsamt till dess gummi fås deraf. Om intet soda eller lutsalt tillsättes, måste inkökningen längre fortsättas, och gummi blir då nästan färglöst. Af det ämnet som efter pressningen är kvar, tillredes en art såpa. — *Archiv d. prakt. Heilk. f. Schles. u. Süd-Preus. v. Zadick u. Friese.* 2 B. 3 st. 1801. Utvertes har Hr. Chir. *Heinze* emot sår funnit lafven nyttig.

Nr. 35. VEIDE. *D. G. Schrebers* histor. phys. u. ekon. Beschreib. des Waidtes &c. Halle 1752. 4:to. — *Fl. d. Wett.* Af fröen fås olja.

Nr. 37. STENSÖTA. *Fl. d. Wett.* Roten förtäres af svin. Svärter exkrementerna. Kor och getter äta bladen.

Nr. 38. QVICKHVETE. *Murr. App. Med. T.* 5. p. 338. Roten är mångårig och tjänar sönderskuren, stött och kokad samt med tillsats af gäst, vid bränvins destillering. Den kan äfven i stället för malt användas till dricka, emedan den innehåller mycket sockerämne. Stark dekokt brukas mest, men bör beredas i väl glaserade kärl och ej i koppar. — På bördig jord skall gräset kunna afslås till hö, 2 gånger om sommaren. *Recens.* i Åbo Litt. Tidn. N:o 63. år 1803, anser roten, betraktad såsom nödbrödsämne, i det afseende otjenligare än många andra, att den icke växer nog atlmänt. — På Apoteken finnes ofta roten af *Renrepet* (N:o 71) eller af *Panicum dactylon*, ett gräs från Italien och Frankrike, i stället för den af qvickhvete, och *Schreber* säger att i södra Europa tages *Rad. graminis* endast af *Panic. dactylon*.

Nr. 39 MISSNE. *Bergius* föreslår roten till medicinskt bruk i stället för Rad. Ari, derföre att den tros vara starkare och skall längre tid kunna hel förvaras. — *Chydenius* i sin Disp. om G. Carleby, berättar att bönderne deromkring allmänt bruka att om hösten uppdraga växten ur vattnet, lägga den i högar och låta frysa tillsamman. Om vintern hemsläpa de lösbrutna stycken och gifva dem åt svinen, hvilka då, så väl som sommartiden, äta dem gerne och bli deraf feta.

Nr. 40. LIND. *Mém. de l'Institut. Nat. &c. Sc. Math. & Phys. Paris an. 11. 4:to. Ventenat* delar *Tilia europæa* i 2:ne arter och kallar den ena *platyphyllos* (*grandifolia Erlh. & Görtner.*), samt den andra *microphyllos* (*parvifolia Erlh. & G.*). Den förra blir ej så hög som den sednare, men har större, mjukare eller mer finludna löf, blommor tidigare och har hårdare frukt. — *Fl. d. Wett.* Trädet skall kunna bli par 100 år gammalt och hinna till 10 — 12 alnar i omkrets vid roten. Om våren ger Lind liksom Björk, en söt saft eller laka. Veden betsad svart, liknar Ebenholz. Af inre barken kan göras brunt och grått papper. — *Fischerströms Ekon. Dict.* Bast beredes af grenarnas bark, som några veckor före midsommar afskalas, bindes i knippor, nedsänkes på botten i någon sjö eller dam till hösten och uptages då mjuk som hampa, torkas och användes till rep, mattor, m. m.

Nr. 41. KANTIG KONVALL. *Recens. i Åbo Lit. Tidn. 1803. Nr. 63.* Af ett kvarter mjöl, tillredt af växtens rot, har man i Finland, genom kokning fått flera kannor tjock gröt. Till stärkelse tjänar roten äfven. Blommorna sägas stundom bli dubbla och kunde derföre förtjena ett rum på blomsterparterren. Bären, förtärda till 14 — 15 på en gång, skola väcka kräkning. Bladen äro äggformigt lansettlika.

Nr. 42. APTEKS-FUMAR. *Recens. i Åbo L. Tidn. ånf. Nr.* Af utpressade och klarade saften har *Wiegleb* erhållit salpeterkrystaller. Färsk och torkad, ger växten vacker gul färg, och med Indigo beständig grön. — *Prof. Hellenius* i en Disp. om Finska Medic. Växter, säger att örten lindrigt kokad och lagd varm i påse, som fästes kring nosen och öfver hufvudet på en af qvarka sjuk häst, skall vara ett godt medel mot denna sjukdom; när hästen börjar frusta kan påsen borttagas.

Nr. 45. SPIKKLUBBÖRT. *Rec.* i Åbo L. Tidn. och nämde Nr, anför ur *Hufelands* Jurnal, att Tinktur på fröen skall vara ett godt värkstillande medel: den beredes af 2 uns frö, som digereras i 8 uns Spanskt vin och i uns spiritus vini; dosis är 6 till och med 20 droppar. *Rec.* säger sig hafva botat Chorea St. Viti med Extraktet, och förmodar, efter *Hahnemans* dertill gifna anledning, att Kaffé torde som motgift gagna, då någon oförsigtigt förtärt örten. — Om fröen säljas och förtäras i stället för svartkummin (sem. *Nigellæ sat.*), hvarmed käringar tro sig kunna verka på mjölken hos digilvande personer, är misstaget farligt, men lätt upptäckt, då man vet att svartkummin är ett litet allångt och ökantigt frö, något hoptryckt och har en tversföre skroflig och barklik yta. Ryssarne skola bruka att med frö af Spikklubbörten öka ölets rusgifvande kraft, hvilket är skadligt. Svin, som äta fröen, dö deraf, men hundar tros kunna förtära dem utan skada. *Gärtner* säger att bi, som suga dess blommor, dö deraf.

Nr. 44. TREFÄRGAD VIOL. På Finska: Kolmikukkainen. Kallas på somliga Apotek: *Herba Jaceræ*. *Rec.* i Å. L. Tidn. anmärker att den 2färgade förändringen finnes på gödd jord, men den 3färgade på berg och magra ställen, hvilket väl händer, men ej alltid; också sky de dem.

Nr. 45. OXEL. På Finska: *Härkäuu*. Den rätta Oxeln finnes knappast i Finland; men väl Oxelrönnen (Sorb. *hybrida*). Svin kunna gödas med frukten. Veden är hård.

Nr. 48. KNYLHAFRE. *Ökonomische Hefte*. 1799. Juli s. 88. Gräset rekommenderas mycket af Hr. *Nehard* i Berlin, enligt hans 7-åriga erfarenhet. Han kallar det Franskt Raygräs, och tillägger att det triffes väl på dålig jordmån. — I *Flora d. Wett.* anses det för ypperligt, till artificiela ängar och säges växa bäst i $\frac{2}{3}$ lös svartmylla och $\frac{1}{3}$ sand; men efter flera Svenska Landhushållares erfarenhet, förtjenar grässlaget icke så mycket beröm. Som svin gerna äta rötterna, böra ängar der gräs växer, fredas för dem. — *Rafns* Bibl. ånf. st. s. 558. Fröen mogna ojemt, först i toppen och sedan nedåt och måste därför samlas allt efter som de mogna. De afskurna vipporna böra i stora knippor tröskas, ty annars skadas fröen af slagan; sedan kastas, harpas och rensas de, samt säas om hösten eller våren. Grässets rot är mångårig. — *Rec.* i Åbo L. T. anför att Engelska Ekonomer kalla gräset Franskt Raygrass, och att ibland småblomstren äro en del ökonade, och de öfriga

hanblomster; för hvilken skull gräsarten af somliga Botanister blifvit förd till *Holcus*-släktet; också sakna de ökända blomsterna icke alltid agnborst. Af fröen beredas förträffliga gryn.

Nr. 49. ÄNGSLATYR. På Finska: Nätkin. *Rec.* i Åbo L. Tidn. underrättar oss att fröen eller ärterna kunna malas och brukas till bröd; kycklingar och småfåglar äta dem gerna.

Nr. 50. KAMILLÖRT. *Fl. d. Wett.* Skall kunna användas till gul färgning. Svin äta växten gerna.

Nr. 51. TREJON. På Finska: Kotkansijpi. *Åbo L. T.*
Nr. 63. Med stambladen färgas grönt, och hela växten tjenar till lädergarfning. Unga rotskott skola kunna användas till bröd, som dock blir föga smakligt.

Nr. 53. LJUNG. *Å. L. T.* anf. st. — Af rötter och stjelkar brännas goda kol, och af Ljungtopparne tillredes genom kokning gul färg. Råttor sägas sky lukten af Ljung.

Nr. 54. ÄNGSSVINGEL. *Rafus Bibl.* anf. st. Vid insamlandet af fröen bör iakttagas, att om alla fröen få mogna i blomvippan, så affalla och förloras de bästa, som sitta i toppen och mogna först. Derföre skäres gräset när fröen i toppen äro inemot fullmogna; sedan tröskas och rensas de utan svårighet.

Nr. 57. ÅLANSROT. *Knäkstedts Anat. Med. u. Chir.* Beobacht. 1797. 8:vo. Författaren brukar mot Reformar, att koka $\frac{1}{2}$ ℥ af roten, skalad, torkad och finskuren, i en ny stenkruka med rent strömvatten 3 — 4 timmar, eller till dess roten kännes lös och mör emellan fingerna; under kokningen påspädes kokhett vatten, för det som bortdunstar. Afkoket fränsilas och rötterna stötas i mortel med litet nytt vatten och färskt, osaltadt svinfett till en salva, som morgnar och aftnar vid värme ingnides på reformen. Afkoket förtäres i stället för vanlig dryck. — *Å. L. T.* anf. st. Blå färg skall fås af roten stött tillsammans med blåbär och pottaska.

Nr. 58. RIDDERSPORRE. *Å. L. T.* anf. st. Utpressade blomsaften ger kokad med alun blått bläck och nyttjas af Sockerbagare utan tillsats, till grön färg.

Nr. 59. MATTELUMMER. *Hufel. Journ.* 8tc. 3:de B. 4:e st. I Gallizien bruka bönderne mot rasande djurs bett att invertes och utvertes använda dekokten på Mattelum-

mer tillika med ett träd som tros vara Idgran (*Tax. bacc.*); och har *Hillebrandt* i anledning deraf gjort åtskilliga försök, som lyckats.

Nr. 61. SVART SOLAN. *A. L. T.* anf. st. Bladen (troligen af en annan art, ehuru lik denna), brukas på Otaheiti såsom sårläkandö, och Araberne stryka bladsaften på brännsår. *Gataker*, som uppgifvit bladens nytta i kräftskador, har sedan återkallat sin uppgift. Bären sägas döda höns, gäss och flera hemtamda djur, samt hafva hos barn orsakat konvulsioner. I Dalmatien inbakas de stundom i bröd, för att befordra sömn. Blommorna öppna sig i klart väder vid pass kl. 7. f. m. och sluta ihop sig vid samma klockslag om aftonen.

Nr. 63. KARDBORRAR. *A. L. T.* anf. st. I Tyskland ges rötterna fint sönderskurna åt lungsjuktiga får. Af blad och stjelkar fås aska, hvaraf $\frac{1}{3}$ skall kunna bli pottaska.

Nr. 64. VILD PERSILJA. anf. st. Bladen kokade i vatten färga gult.

Nr. 66. KAMEXING. *Rafus* Bibl. &c. anf. st. När fröen äro mogna och torra, kunna de repas eller strykas af axen; dessa kunna ock afskäras, torkas och fröen sedan gnuggas derur. — Ehuru förträffligt foder för får, tror *Stillingfleet* dock att ullen deraf försämras.

Nr. 67. ALLMÄN KELIDON. *A. L. T.* anf. Nr. Blommorna besökas flitigt af bien, och vaxet får deraf citrongul färg. Med dekokt på roten tvättas rötsår hos hästar, då mask, om den finnes i såret, tillika dödas.

Nr. 68. BRÄNNÄSLA. *Busch*. Fortschr. in Wissensch. &c. 8:vo. 1805. I Moskau har *Kalugin* funnit ett sätt att färga mörkgrönt med näslor, hvarföre han i belöning fått 500 Rubler m. m. — Af 4 t näslor skall fås 1 t pottaska. — Se mera: Om Nässlors planter. o. bergning; en i Stockh. tryckt Afhandling i 4:to 1776.

Nr. 69. MELOTEŃKLÖFVER. *K. Vett. Akad. Handl.* 1764. T. 22. s. 521. Af stjelkarne skall kunna beredas garn, och blommorna brukas i Tyskland ibland snus.

Nr. 70. ALLMÄN EUFORB. I *Fl. d. Vett.* påminnes om sannolikheten deraf, att växten torde kunna tjena till färgning, emedan den under torkuingen antar blågrön färg (jmf. Nr. 35. Veide). Saften blandad med mjölk,

skall gifva den rosenröd färg. På ylle sätter den grön och under längre kokning aurora färg.

Nr. 71. RENREPE. *Schrank* anser gräset som ett osundt och dåligt foderslag, men *Rec.* i Å. L. T. anf. st., anmärker att det berömmes och lastas ömsom. Hästar äta det gerna, och vid Helsingborg har det kunnat bergas flera gånger om året. — Hos oss är Renrepet ett mångårigt grässlåg, men i södra Europa varar dess rot blott ett år, en omständighet, som man anmärkt vid flera hos oss mångåriga växter. Troligen bidrar den starkare värmen till en hastigare växt och salternas skyndsammare bortdunstning, hvaraf händer att växten förr dör ut i de varma än i de kallare luftstrecken.

Nr. 75. EK. *Fl. d. Wett.* Löfven förtärda af större boskapen, orsaka blodig urin; men Får äta dem färskta utan skada. Nämde olägenhet hjälpes dermed att det sjuka kreaturet får mjölk eller tjernmjölk att dricka, samt fint gräs, Sallat, *Thlaspi B. past.* o. dyl., hvarjemte det bör vara stilla. I torra Eklöf förvaras jordfrukter länge. — Ollon samlas om hösten väl mogna och kunna efter 8 dars tid planteras, eller ock förvaras de öfver vintern i torr sand och god källare, eller i sandgropar, som väl täckas.

Nr. 75. PRICKIG HYPERIK. *K. Vett. Akad. Handl.* 1745. s. 250. Till färgning tagas knopparne och en del af stjelkarne nyss förr än de blommat, och torkas. Ylle-godset, som man vill färga gult, betas först i alunvatten och torkas efteråt. Sedan lägges jemte godset, Hyperiken i samma alunvatten och kokas till dess det blir gult.

Nr. 78. FÅRSVINGEL. *Rafn.* anf. st. Gräset växer bäst på högländta ställen, och har mångårig rot. Som fröen sitta temmeligen fast i vippan, behöfver gräset till frösamling ej skäras förr än alla fröen äro mogna. Vip-porna torkas, gnuggas och fröen rensas såsom vanligt.

Nr. 79. KUNGSLJUS. *Fl. d. Wett.* Man brukade förr att doppa hela växten torkad, i tjära eller smält beck, för att nyttjas såsom fackla, och deraf har växten fått sitt namn. Blommorna fästa en obeständig blekgul färg på ufl och bomull, samt förhöja blå färg. Boskapen äter den icke. Roten stött och blandad med mjölk skall göda höns och kapuner.

Nr. BJÖRK. *K. Vett. Akad. Handl.* T. 4. s. 165. — 10. s. 49. 13. s. 45. v. *Seckendorf* über d. höchste Be-

nutz. d. Birke. Leipz. 1800. — Om Björkens egenskaper och nytta. Pres. *Kalm*, Resp. *Grandberg*. 4:to 1759. — Huru Björkbark bör aftagas, torkas och tillredas 4:o 1774. — Om detta nyttiga trädslag är mycket skrifvit. På Björk hämta bien sitt bruna så kallade förvax, hvarmed de igensmeta springor och öfverflödiga draghål. Björkolja kan erhållas på samma sätt som bönderne bränna olja af *En*, *Hassel*, m. m., (hvilket sätt kallas *destillatio per descensum*). Af flera brukliga utvägar att skaffa olja af vissa trädslag, kan vara tillräckligt att här exempelvis anföra ett: I en jerngryta, som har ett hål midt i botten, inpackas barken eller veden; grytan täckes med jernlock, tillsmetas med lera, så att ingen luft slipper ut; i en grop i jorden ställes grytan och under hålet i grytbotten sättes ett kärle; jorden packas tätt ikring grytans kanter och på locket göres småningom eld, så att barken eller veden in må förvandlas till kol; oljan som derunder utsvettas, samlas till botten och uttrinner genom hålet i det undersatta kärlet. Den renaste och klara björkoljan brännes i Siberien af ren hvit björkbark, som tages på gamla träd, hvilka i de stora fuktiga skogarna ruttna dels på rotén, dels kullfallna. — Af *Björklaka* tillredes vin, t. ex. till 7 — 8 kannor laka tagas 7 # pudersocker eller håning, som kokas, skummas litigt, och när 2 kannor bortdunstat slås det i trädskäl med tapp vid botten. Sedan det något svalnat tillslås $2\frac{1}{2}$ stop franskt vin, och när det ytterligare lått afvalna, tillägges några sönderskurna citroner, hvilkas kärnor äro uttagna, samt $1\frac{1}{2}$ lod kanel, 1 lod kardemummor och ett skedblad frisk gäst. Kärlet öfvertäckes och tillbindes, samt lemnas att gäsa ett dygn. Sedan aftappas det på halfankare, hvari nyss förut varit franskt vin, tillsprundas väl, och förvaras 3 — 4 veckor i kallare och slutligen fylles det på buteljer med något tomt rum vid korken, hvilka hartsas väl, samt förvaras upp- och nedvända i fuktig sand och god kallare. — I *Leonhardis* Forst- u. Jagd-Kal. 1799, s. 174. visas att Björk trifves bäst på sådan jordmån som är mera torr än fuktig, och som består mest af sand; men växer dock äfven i blandad jord. — Fältbjörkens ved är hårdare och tyngre än ved af björkar vuxne i skogar. Af flera slags masur, räknas den som fås af rötterna att vara grofvast; den af stammen, starkast, och den af grenarne vackrast.

NE. 81. RENFANA. Kokas i mjölk och ges åt barn, som plågas af mask, skedbladsvi, så väl af Allmogen i

Finland efter Hr. Prof. *Hellenii* anmärkning, som äfven i andra landsorter.

Nr. 83. SVART SENAP. *Fl. d. Wett.* Af fröen fås ymnigt af en mild olja. Späda växten nyttjas till grönkål och sallat; hornboskap äta den gerna och sås till foder i England, hvartill dock brukas mest hvit Senap.

Nr. 84. LUDDTÅTEL. *Rafus* Bibl. &c. anf. st. Viporna släppa lätt de mogna fröen, hvilka kunna utgnuggas och rensas om de siktas genom såll.

N. 85. MJÖLON. Diss. de Arbuto. U. U. Auctore *J. A. Murray.* 1765. 4:to. — *K. Vett. Akad. Handl. T. 4. s. 294.* — *Fischerst. Ekon. Dikt. T. 4. p. 192.* Bären krossas, kokhett vatten slås på och kärlet tillläppes; sedan silas saften ifrån, kokas i stengryta till siraps stadga, då den uthålles i stenburk för att förvaras och nyttjas såsom vanlig sirap. Af ett kvarter bär fås $\frac{1}{4}$ kvarter god mjölon-sirap.

Nr. 86. LÖNN. *Fl. d. Wett.* Med grenar och löf kan, efter *Suckows* uppgift, sättas vacker citrongul färg på alunbetade tyger; med jernvitriol fås af dem svartbrun. — Om tunna skifvor af Lönträdet kokas vid sakta eld i Terpentinsprit, hvori Drakblod (ett harts af trädet *Drac. draco*) är upplöst, sägas de blifva röda, hårda, antaga politur och tjena vid fanéarbeten.

Nr. 88. SLÅTTERGRÖ. *Rafus* Bibl. anf. st. Gräset mognar tidigt, släpper ej lätt sina frö och kan därför lemnas oskurit till dess fröen äro mogna. De rensas också lättare än BETESGRÖENS frö, som mogna sent och böra samlas när de sjelfmant ur toppen börja utfalla. De rensas såsom förut nämndt är. — I *Fl. d. Wett.* säges att Betesgrö är endast före och under blomningstiden ett godt och närande foder; efter den tiden röres det ej af boskapen. Deremot skall Slättergrö vara ett af de bästa foderslag.

Nr. 90. ALLMÄN ORMBUNKE. I *Nachricht. v. gelehrten Sach.* 12. st. 1802.; yttrar *D. Bernhards* den förmodan, att befrödningen hos Ormbunkar i allmänhet, sker på öfra sidan af bladen, fastän frukten finnes på den nedra, och tror han sig hafva funnit hannmjölet i egna hinnor inneslutit på öfre sidan, mot brädden af bladet. — *Fl. d. Wett.* Växten träffas sällan eller aldrig i skuggan med frukt, men ofta dermed på ställen der solen skiner. — Roten nyttjas vid beredning af Karduan, och askan i stället för såpa, samt vid glasbruk. Japonesaren berättas äta växten

ännu späd och förr än bladen utvecklas; de förtära äfven roten sönderstött, väl afsköld med vatten och kokad. Getter äta bladen. Växten tjänar till strö i brist på halm, till stoppning i madrasser, pottaska och garfning.

Nr. 91. TALL. Hr. *Dallinger* i sin Vollständ. Gesch. des Borkenkäfs, Fichtenkrebs. &c. 1798, råder att hålla tallskogarna rena och fria från vindfälle, stubbar och träd som ruttna, till förekommande af vissa Insekter (Bostrichi), som skada tallarna. Likväl torde Hr. *Heldenbergs* tanka, att desså Insekter kunna endast anses som en följd af tallträdet förtorkande och ej såsom orsak dertill, vara mera sannolik. — *K. Patr. Sällsk. Hush. Journ.* 1789. s. 93. Af färska rättklufna tallträd har en Bonde på Gotland klyft tunna spånor, hvaraf han snott tåg eller rep. — *Fl. d. Wett.* Haninjölet, som för all boskap skall vara skadligt, och som så ymnigt vid taliens blomning finnes kringströdt omkring träden, tros kunna på Apoteken nyttjas i stället för Lycopodie mjöl (Nr. 59). — Enligt *Suckow* skall utspädt tjärvatten kunna med fördel nyttjas vid garfverier och efter *Dambourneys* uppgift, kan barken nyttjas till brun färg. — I en disp. under *KALMS* inscende af *Cavander* om Sagu Socken, s. 25. 1753. 4:to, beskrifves sättet, att af tall- och grankåda bereda tvål eller såpa, samt att med tillblandning af sådan kåda bespara talg vid ljusstöppning. Kådan rensas, lägges i en gles påse, kokas i vatten till dess kådan utsmält och llyter ofvanpå, då den afskummas. I god stark lut kokas sedan denna renade kåda, i stället för talg, och om litet salt tillägges tjocknar den; färgen blir väl mörk, men om såpan endast nog uttvättas ur kläderna, skola de dock blifva ganska rena och hvita deraf. — Alla arter af detta slägte ge harts eller terpentin; men den egentliga terpentin, som i handel förekommer, tages af södra Europas *Pin. picea*, ell. *Pistacia Therebint.*; deremot fås den mesta tjäran af vår Tall, som derföre förtjent namnet *Pin. picea*. — Så kallad tuggkåda, bruklig i synnerhet i Dalarna, hämtas af Gran (*Pin. Abies*). — *K. Lifmed. Hr. Dr. WESTRING* har funnit trädets mellanbark, i medicinskt åseende, ofta lika så verksam, som den så kallade Kungs-kinan.

Nr. 92. NÄCKÖRTENS friska rötter brukas ätt gnida med i väggspringor och sängställen, äfven kokade i vatten, till fördrivande af vägglöss.

Nr. 93. STOR-GROBLAD. *Fl. d. Wett.* Ätes gerna af all boskap, men qvälver och uttränger andra nyttigare grässlåg, om den växer på ängarna. Fröen ätas af fåglar och kunna Kanariefåglar dermed födas.

Nr. 95. PLATTLUMMER. *K. Vett. Akad. Handl. 1745. s. 249.* Tidigt om våren, sedan snöen nyss afsmält, samlas växten, torkas väl, söndergnuggas mellan bänderna, lägges hvarfals med yllegodset, som skall färgas, i en kopparkittel och lemnas der några dar, till dess garnet tagit gul färg; det kan ock litet kokas: sedan tages det upp, sköljes och torkas. Somliga alunbeta godset först, hvilket torde vara bäst. — *Pallas* berättar, att i Siberien samlas plattlummern, bindes i form af kransar och säljes på marknaderna till färgning. — Med denna, björklöf och alun, sätta Finnarne på ylle vacker och beständig gul färg.

Nr. 99. ÅKERMÖNJA. *Fl. d. Wett.* Tjenar till garfning; och outslagna blommorna med blad och stjekar, sätta på ylle, som förut med Vismut är tillredt, en skön guldgul och varaktig färg.

Nr. 101. BJÖRNMOSSA. *Murr. App. Med. T. 5. p. 494.* — *Fl. d. Wett.* Denna skall enligt *Stellers* anteckning brukas af invånarne i Kanschotka till lampvekar.

Nr. 102. MANNAGRÄS. *Rafns* anf. st. Fröen mogna uppifrån och nedåt i vippan, samt utfalla lätt. Som gräset nästan hela sommaren ger mogna frö, så böra de dagligen samlas; detta sker bäst med en häf af hårduk eller lärft, med längre eller kortare skaft. För dess mångfaldiga nytta skall kan det icke nog till odling rekommenderas, i synnerhet på lågländta ängar eller ställen, som stå under vatten. Af ett lod torra gryn, kokade till välling eller gröt, skall en person kunna bli mätt, emedan de svälla mycket då de kokas. Svin äta fröen begärligt, och enligt *Fl. der Wett.*, bli gäss hastigare feta af Mannafrö än af alla andra kända frösorter. Fiskar och i synnerhet Foreller äta dem och bli feta deraf. Får trifvas icke väl af detta, så väl som af andra på sidländta ställen växande grässlåg. I Tyskland skördas gräset 3 — 4 gånger om året.

Nr. 103. ASP. Ger hvita vackra bräder, som i England derföre brukas till golf. Bark och blad nyttjas till färgning, och enligt *Bautsch* ger barken godt garfämne. — En sort fina flätade fruntimmers hattar förlärdigas af tunna smala Aspspanor, som snickare med en dertill inrättad

lyfvel, bereda. Roten är ofta masuraktig. Ullen, som sitter på fröen, tjenar i blandning med harhår, ull eller bomull till hattar, stoppning i täcken, vantar, m. m.

Nr. 104. MOROTSÖRT. I *Allgem. Med. Annal.* för Febr. 1801, läses huru Dr. *Handel* med fördel nyttjat fröen af vilda morötter emot skrofler; han gaf en matsked sönderstötta frö i sender, 3 gånger om dagen, i godt hvitt vin, och då urinens afgång derigenom ökades, ansåg han det som ett godt tecken. — Huru bränvin med vinst kan erhållas af morötter, kan ses i *Briegers Taschenb. f. Gutsbesitz.* 1797. s. 222. — *Fl. d. Wett.* På vilda stånd är medlersta blomman större, svartröd, på enkel stjolk och frukten har enkla taggar, då deremot den odlade växtens fröttaggar äro försedda med krokar. Roten skuren i bitar, torkad och bränd, blandas med kaffé. Rötterna göda gäss, svin, m. m. och fettet deraf blir gult hos hornboskap. Morötter rivs och blandas med annan föda åt sångfåglar som hållas i rummen t. ex. Lärkor, Näktergalar m. m. — Örten eller morotsgräset förvälles, lagas som spenat och smakar väl, samt är tjenligare än spenat, som är ringa födande men ger mycket väder.

Nr. 106. MALÖRT. *Fl. d. Wett.* Med tillsatser ger den åtskilliga brukbara färger. Ohyra i kläder och sängar skall fördrivas med Malörts infusion, som äfven gagnar i rödsot hos får. Brännes för att med röken döfva bi vid skattning. I Tyskland brukar man på några ställen att plantera malört, och väljas dertill nya grafvar på kyrkogårdar. Hos Romarne var örten i stort anseende.

Nr. 107. BANDRÖR. *Rafns Bibl. anf. st.* Trifves bäst i fuktiga ängar och kan tidigt skördas. Fröen mogna jemt och gräset kan skäras på en gång, tröskas och fröen med lätthet rensas.

Nr. 109. BRAKVED. *K. Vett. Akad. Handl.* 1745. Till färgning sönderstötas löf och bär, samt kokas; deri lägges ullgarnet, kokas litet och blir ljusgrönt; om det efteråt doppas i lut, blir färgen mörkgrön, men är ej i solsken beständig. — Af barken beredes bast, som äfven kan tjena till rep, hvilket i Vestergötland är brukligt. — *Fl. d. Wett.* I södra Holland färgas med tillsatser krapprodt, med barken och utan tilisats starkt gult. Efter *Siefferts* uppgift ge bären vackra färger på betade tyger, och *Dambourney* har fått af rötterna olivfärg, och af omogna eller

gröna bär, vacker gul, samt af de mogna med olika tillsatser violett och grön färg. Trädbitar eller grenar af Brakved i mullvadhål, sägas fördrifva dessa skadedjur.

Nr. 110. SVÄRDILILJA. På Finska: Miekaruoho. *Kalm* anför dess rot såsom nyttig mot rödsot hos boskap, och brukas dertill i Finland.

Nr. 114. STRANDRÖR. *Fl. d. Wett.* Auktorerne äro ej ense om Rörens nytta såsom boskapsfoder, emedan de rör som äro fulla med larver och insekter, eller vuxit på otjenlig botten, kunna visserligen vara skadliga, då deremot de andra i synnerhet unga, ätas gerna och med nytta af boskapen. Hos kor, som äro ikalf, skall dock detta foder genom för mycken mjölkökning göra magerhet och för tidig kalfning. Fåren äta ej rör. — Rötterna torkade och malna tjena till bröd. — Starar uppehålla sig gerna hösttiden ibland strandrör, förmodligen mest för insekter som der finnas. Utrikes hyra fågellångare ofta sådana Vass-stränder, till startångst.

Nr. 117. ÄLTRANUNKEL. Finnarne koka växten i litet vatten och bruka till omslag på värkande leder, och äfven nyttjas växten i stället för spansk fluga, efter *Clydenii* uppgift.

Nr. 118. AKLEJA. *Fl. d. Wett.* Hr. *Eckberg* har fått olja af pressade fröen.

Nr. 120. STORSVINGEL. Detta grässlåg berömmes mycket i *Fl. d. Wett.*, med tillägg att det genom odling skall mycket kunna förbättras.

Nr. 124. HUNDLOKA. *Fl. d. Wett.* I England ätes den ibland sallat med eller utan olja och säger *Krascheninikow*, att växten är en vanlig föda i Kamschatka.

Nr. 128. AL. *Fischerstr.* Ekon, Dikt. T. I. s. 29. *Fl. d. Wett.* Trädet hinner till 40 — 60 års ålder och ruttnar inom några år i fria luften under bar himmel, men icke under vatten. — Gröna eller färska Alträds-knippen, inkastade i tegelugnen, gifva åt teglet som der brännes grå färg. Löfven öka mjölken hos kor, och ätas späda, i synnerhet gerna af får. Siskor söka begärligt alfrö. — Till svärtning afskalas barken, helst af unga grenar, torkas först och blötes sedan något i vatten, hvarelter den åter får torka till dess den skall nyttjas. Då kokas den med vatten och antingen jernhaltig kärrjord eller slippgärr tillsättes. Godset ilägges och lemnas till andra dagen, då

det upptages och färgsoppan kokas på nytt, hvarefter tyget å nyo ilägges och lemnas några timmar då det upptages, sköljes och torkas.

Nr. 129. OÄKTA KLÖFVER. *Transact. d. Societ. zu Lond.* 1798. 3. B. s. 378. När kreatur ätit för mycket färsk klöfver, händer stundom att de blifva hastigt stinna och dö ofta inom $\frac{1}{2}$ timma därefter. Att hjälpa denna o-lägenhet, nyttjar Hr. *Fager* ett rör med knapp på ändan, så långt som strupen, för t. ex. oxar, får, m. m. fordrar, hvilket genom matstrupen föres ned i kreaturets mage. Han har dervid sett djurets buk hastigt sjunka undan, i mån som luften genom röret funnit utväg. Dock torde klystirer vara lika förmånliga.

Nr. 130. MJÖLKÖRT. Genom sin resliga växt, rosenfärgade blommor och dessas successiva utsprickning, är den tjenlig till prydnad i trädgårdar, hvartill den äfven är använd. Hr. Dr. *R.* — *Fl. d. Wett.* Af bladen, stjelkar och rötter, bereda Kamtschatkas inbyggare ett slags té, som kallas Kuriliskt; de koka och förtära dessutom bladen såsom grönkål, och stjelkarnes merg är hos dem en läckerhet. *Krascheninikow* berättar, att de tillaga af denna ört och flugsvampen (Nr. 108.) en rusgifvande dryck, som i sömnen föreställer dem ljuftva drömmar; de spä, se andar, sjunga, dansa m. m. Tschutskoserne, hos hvilka svampen, för köldens skull, ej växer, tillbyta sig den mot pelsverk, och de fattiga hålla till goda de förmögnares urin, som under deras rus kan samlas. — Det påstås, att både hästar och svin icke äta växten. *Spingfeld* m. fl. försäkra att fröfjunet, i synnerhet med tillsatser af tjenliga ämnen, låter väl handtera sig till förfärdigande af hattar, papper, garn, ljusvekar m. m.

Nr. 132. TUFTÅTEL. I *Fl. d. Wett.*, nämnes att detta gräs genom sin täta växt, skall förqväfva mossa på ångar.

Nr. 133. KRUSBÄRSBUSKE. Är genom sitt lätta planteringssätt, allmänna tillgång, nyttiga frukt, täta växt och taggighet, en ibland de tjenligaste till häckar och lefvande stängsel. — *Nouv. Esprit d. Journ.* Af kärnorna, som vid saftens utpressning vanligen såsom onyttiga bortkastas, bereder Hr. *Dicudonné* ett slags kaffé. Krusbärskärnorna tvättas, sköljas, torkas, brännas eller rostas och malas, samt nyttjas ensamma eller med annat kaffé, såsom vanligt. — *Fl. d. Wett.* Utpressade saften ger med socker efter vederbörlig gäsning ett vin, som liknar Moselvin.

Grenar och blad sätta på beredd ull vigogna färg, och bären violett. — Saften liknar Citronsaft om den pressas af fullväxta men ej mogna bär, som stötas i stensmortel med trädstöt. Saften silas och pressas genom linne och kokas sedan till dess den klarnar (ej för länge, då den blir brun), skummas väl och slås kall på buteljer, som hartsas väl, och kan saften sedan förvaras i flera år oskadad. Saften af för mogna bär, kommer lätt i gäsning, och för litet mogna bär ge föga eller ingen saft. — Mera kan läsas i *Fischerströms* Ekon. Dikt. Del. 4. s. 24. 167 samt om Stickel- och Krusbärsbuskens ans och nytta, i en Disp. under *Kalms* inseende af *Widenius* 1757. 4:to.

Nr. 134. SPRÄNGÖRT. *Fl. d. Wett.* Tros vara ett bland de värsta gift i växtriket. — Det gift hvarmed Grekerne fordom undanröjde misstänkta eller fruktade medborgare, och hvaraf *Socrates* tros hafva fått sin bane, säga väl Auktorerne vara tagit af *Cicuta*, men dermed förstås förmodligen ingen annan än *Conium macul.* *Linn.* — Hästar, oxar, hundar och vargar hafva dött under konvulsioner, men getter, får och svin sägas tåla växten. Örnar och kaniner hafva väl synts må illa deraf, men ej dött.

Nr. 135. LUNGÖRT. *F. d. Wett.* Tjenar att sätta brun färg på ylle. Svin och får äta icke örten, men väl hästar och hornboskap. Höns äta dess frö.

De redan anförda gräs och foderväxter, gifva anledning till åtskilliga påminnelser, hvilka man vågar göra endast i det hopp, att åtminstone några af Sv. Botanikens Läsare torde icke finna dem alldeles öfverflödiga.

Ängarne bergas vanligen så tidigt, att gräsfröen, hvarken hinna mogna eller på ängen utfalla, hvarigenom händer att de åriga växterna icke mera kunna fortplanta sig, och de mångåriga, som utgöra största delen, föråldras till sina rötter och gifva mindre antal grästrå. Denna för gräsväxten hinderliga omständighet, lär svårligen kunna förekommas, dels derföre att gräset bör till hö afslås innan det fullkomligen mognar, för att ej bli safilöst och sträft; dels äfven derföre att höbergningen måste vara slutad, förr än skörden kommer att upptaga alla tillgängliga dagsverken. Det torde således vara angeläget att tillse om den förlust på frö, som ängen härigenom lider, på annat

sätt kan ersättas, och huru det kan ske med minsta kostnad. — De mångåriga växternas rötter kunna icke år efter år beständigt äga samma växtkraft; de åriga växterna försvinna det påföljande året om de icke fått så sig, och de zåriga, som icke före bergningen släppt mogna frö, sökas förgäfvos på den äng der man 2 år förut sett dem växa. Då således en del grässlåg försvagas i sin växt, derigenom att inga nya rötter af nya frö tillkomma, och andra efter hand försvinna, så måste mossan lätt kunna rota och utbreda sig, samt påskynda den redan minskade gräsväxten; ängen blir hvad man kallar mosslopen och ger ringa eller intet hö. Till förekommande häraf, påminna vi om en lätt och kanske alltid med fördel använd utväg, att på höskullen samla höfrö och om våren då snöen nyss bortsmält och gräsvallen ännu är nog våt eller fuktig, utså dem på ängarne. De böra sås någorlunda tätt, ty som många frö vid bergningen icke varit så nära sin mognad att de i vipporna eller axen kunnat sedermera bli fullmogna, så bör man påräkna att en stor del icke gro; men de behöfva icke nedkrattas, ty de frö som kunna gro, tränga sig ändå ned och slå rötter bland mossan, hvilken de snart nog förqväfva. Finnas mullhögar på ängen, kunna de kringspridas sedan fröen äro sådda. Detta sätt att öka gräsväxten, är användbart äfven af de mindre förmögna. — Men hos de rika, rekommenderas i stället vissa grässlags odling, och i valet af dessa böra de inhemska, såsom vande vid klimatet, föredragas för de utländska; och som de helst böra sås och bergas ensamma, af skäl som nedanföre anföras, så måste fröen till dem ej tagas på höskullarne, der många slag och arter äro med onyttiga ogräs blandade. Man torde derföre göra bäst att skaffa sig rena frö af det grässlåg, som för jordmånen och i andra afseenden dömmes mest passande. Sådana kunna erhållas på flera sätt, men förmodligen med minsta kostnad; om ett önskadtt grässlåg träffas vildt växande, och fröen deraf samlas och år efter år sås, endast för fröen skull, till dess man vunnit den myckenhet, som fordras till utsäde på ett större fält. I England brukas vid samlandet af gräsförö, ett Ekbråde, kalladt *Gradle* 18 tum långt och 10 tum bredt, med långa tänder såsom på en kam, insågade eller fästade på ena kanten, och ett tjenligt skaft eller handtag på den andra; inunder och vid den kanten der tänderna sitta, fästes något linne, som uppdrages till handtaget och utgör en påse hvari fröhus, fröhufvud, ax och frö nedfalla ge-

nom en stor öppning, som dertill är gjord på brädet emellan tänderna och handtaget. Utförligare beskrifves den i Ekonom. Hefte. 1797. Juni s. 55. De erhållna fröen rensas, torkas och förvaras öfver vintern, helst i tunna påsar af obetydlig rymd, upphängde i torrt och luftigt, men ej för varmt rum, fredade för råttor, samt sås om våren. Vill man så dem samma höst de blifvit samlade, kan det äfven ske, men likväl måste fröen få torka 8 — 14 dagar förut. Jordmänen, der hvart slag bäst trifyes, är på sina ställen anmärkt, och man hoppas att Sv. Botaniken meddelar så väl kännemärken för de nyttigaste inhemska foderväxterna till deras urskiljande, som grunder till deras odling. — I lös och god jord är det tillräckligt att nedmylla fröen med en lätt harf. — Det torde här böra anmärkas, att efter de försök, som Prof. *Achard* med olika sädesslag flera år efter hvarannan anställt, och för Vett. Akad. i Berlin förelagt, är det en fördom, att säd som långväga ifrån hämtas till utsäde, skulle gro bättre än den hembergade (*Allgem. Litt. Anz.* 1797. Maj. nr. 64. s. 669.). Kan detta hvad sädesslagen angår, anses såsom en bevist sanning, så följer utan tvifvel deraf, att man icke behöfver förskrifva gräsfrö från aflägsse orter, derföre att de skulle gro bättre och få frodigare växt. — Man kan svårigen räkna på att mera än $\frac{2}{3}$ af gräsfröen gro, hvarföre de måste sås någorlunda tätt. Att få veta huru mycket frö af ett gifvit slag, som fordras för ett bestämdt åkerstycke, har man räknat kornen i $\frac{1}{8}$ lod, och gifvit 10 korn, af hvilka 6 skulle gro, på hvar qvadrat fots åkerrymd, och derefter bestämt antalet och vigten af de korn, som borde åtgå till utsäde för en gifven åker eller äng. Om t. ex. i $\frac{1}{8}$ lod af *Ängssvingeln* (nr. 54.), funnos 175 frökorn, af hvilka 10 skulle åtgå för hvar qvadrat fots land, och gifva åtminstone 6 stånd; så skulle ett stycke land af 25,720 qvadrat fots yta, fordra 257,200 frökorn, hvilka väga vid pass 5 $\frac{1}{2}$, 23 lod. Men som frö af olika grässlåg äro olika stora och tunga, så gäller icke samma förhållande alltid; t. ex. $\frac{1}{8}$ lod *Ängkaffe*-frö (nr. 14.), innehöll 1875 korn, och lika vikt af frö till *Luddtåtel* (nr. 84.) hade 1200 (*Rafns Bibl. f. Phys. &c.* 17. B. 4. h.). De grässlåg, som odlas hufvudsakligen för fröens skull, böra helst sås ensamma och icke blandade med andra; ty som fröen af särskilda arter, mogna på olika tider, så kan det hända, att af 2:ne eller flera tillsammansådda foderväxter, endera har vid bergningen släppt sina frö, då ännu de öfriga

äro omogna. Tiden måste noga iakttagas när fröen börja mogna, och då bör gräset genast bergas; ty om grässlaget lätt släpper sina frö, kunna de på en enda blåsigt eller stormig dag utskakas, och man bergar gräs med tomma ax eller vippor. Men grässlag, som odlas endast i afsigt att bergas till foder, kunna blandas efter hvars och ens afsigter. — Att med rötter fortplanta mångåriga grässlag, lönar väl sällan mödan i stort, men är ej att förkasta, då man icke på annat sätt inom ett eller 2 år kan förskaffa sig frö af ett önskad slag; ty då sådana rötter tufvas väl; gifva de ofta frö samma år de blifvit planterade; deremot gifva sådda frö, hvarken blomna eller frukt förr än 2:dra och ibland 3:dje året. — De åriga foderväxterna fortplantas endast genom frö, och äro naturligtvis fruktbarande samma år de blifvit sådda; och de 2:åriga, som ej äro många, blomna och ge frö sedan de vuxit 2:ne somrar.

Till förklaring öfver de i texten förekommande medicinalvigt, anföres att 1 Liber (℥) eller Skålp. innehåller 12 uns (ʒ); 1 uns delas i 8 drakmer (ʒi); 1 drakma håller 3 skrupler (ʒj) och 1 skrupel 20 gran. Ett gran är mest lika med guldsmedernas ass ell. äss. Mot 1 uns svara vidare 9 quintin eller 2¼ lod viktualievigt, och 1 drakma ell. 3 skrupler ungefär mot 1 quintin; ½ uns är således något mera än 1 lod. Ett kvarter rent destill. vatten, väger vid pass 11 uns och 6 drakmer; men lika rymd svafvelsyra (vitriololja) väger mycket deröfver, då deremot sprit (spirit. vini) är lättare, och väger ett kvarter deraf 9 uns och 6 drakmer eller 22 lod viktualie vigt vid pass.

Svenska Botanikens opartiske granskare torde redan hafva anmärkt, vi våga hoppas det, att Verket, under den tid af 2 år, på hvilken dess utgifvande blifvit fortsatt, icke förlorat, om det tilläfsventyrs icke vunnit, genom afvikandet ifrån den först gifna planen, till en mera utvidgad: man jemföre de 3 — 4 första häften, med de följande, för att finna denna förändring. Likväl äro vi långt ifrån att neka dess brister, hvilka redan ifrån arbetets början, såsom ondvikliga, voro förutsedda, och därför öppnades till deras möjliga afhjelpande en utväg, i de Tillägg, som vid slutet af hvar Tom, skulle göras. Textens Författare vågade också i denna afsigt påkalla sina kunniga Landsmans säkrare erfarenhet och större kunskaper; men

endast några få Vänner hafva gifvit sig den möda att meddela påminnelser, som blifvit nyttjade i de Tillägg, hvilka åtföljt första Tomen. Gemensamt med Allmänheten sakna vi Åbo Litteratur Tidning, hvars utgifvande beklagligen afstannat, i hvilken vi väntat flera lika värdiga och hedrande anmärkningar, som dem, hvilka redan blifvit begagnade och för hvilka vi aflägga hos den okända Recensenten vederbörlig tacksägelse. Under hopp att framdeles hos den upplystare delen af Allmänheten, möta en större benägenhet, att i denna del bidra till arbetets ökade fullkomlighet, skola vi emedlertid, så mycket planen och andra omständigheter medgifva, bevisa vår uppriktiga föresats att göra Sv. Botaniken så nyttig som möjligt är. Men om den moderna Läkaren någon gång skulle deri finna en uppgift, grundad på forntidens Läkares erfarenhet och stridande mot de nyares systemer; eller om en mångårig medicinens utöfning, som synes göra kännedommen af sednare tiders upptäckter öfverflödig, skulle träffa ibland de föreslagna botmedlen, sådana som antingen icke besannas af egen erfarenhet, eller synas af densamma motsagda: så hänvisa vi dem med all aktning, till *Köllners* Afhandling om medicinen såsom en erfarenhets vettenskap, eller hvars sanningar hämta endast af erfarenheten sin fulla styrka, och vi taga oss friheten derur anföra: «Sie (die Medizin) befindet sich noch ganz in den Zustände der Agregation . . . sie ist ja alsdann immer noch Erfahrungs-wissenschaft (ihr wissen gründet sich auf Erfahrung) und die Erfahrungs-wissenschaften können, werden und müssen sich in das Unendliche erweitern und fortschreiten» (se *Röschläubs* Magaz. 1 B. 2 — 3 st.). Om uppgifter som angå så väl Ekonomi i allmänhet, som Landhushållning, någonstädes skulle synas falska eller mindre troliga, så bör man påminna sig hvad inlyttelse luften, jorden, klimaten och oräkneliga andra omständigheter hafva, för att vid anställda försök gifva skiljaktiga utslag. Det är därför icke alltid afgjordt, om en uppgift är falsk, fastän en sednare erfarenhet, under särskilda medverkande men ofta okända orsaker, synes kullkasta den; man måste förut vara alldeles säker att alla omständigheter, vid de särskilda tillfällen då försöken gjordes, varit fullkomligen lika. — Ehuru Sv. Botanik alldeles icke gör anspråk, att för hvar växt upptaga allt hvad om den är känt, hvilket hvarken rummet tillåter eller ändamålet fordrar, utan endast det märkvärdigaste af det som kom-

mit till Författarens kunskap; så har man likväl velat i örtens förkortade historia anföra ett och annat af vigt, som blifvit af trovärdiga skribenter anmärkt och som kommer, till sin visshet och absoluta ofelbarhet, att bero på andras itererade erfarenheter. Och då det förekommer t. ex. att örten säges hafva gagnat, eller fördom ägt anseende, eller tros kunna bota någon gifven sjukdom, så lär väl ingen deraf kunna förledas att anse en sådan växt såsom specifikt botmedel mot samma krämpa, eller förmoda att man velat utgifva den derföre. — Detta som till Textens försvar, Förf. trott sig böra anföra, vill han sluta med *Popes* ord i *Essay on Criticism*. v. 253. «Who ever thinks a faultless work to see, Thinks what ne'er was, nor is, nor e'er shall be.»

Stockholm d. 27 Maj 1804.

CONR. QVENSEL.

SYSTEMATISKT REGISTER

Öfver de i Andra Tomen af Svensk Botanik förekommande växter. Ordningen är efter 14:de Upplagan af Linnéiska systemet.

Cl. 2. DIANDRIA.	N:o I. Pag.	N:o I. Pag.
<i>Veronica Beccabunga</i> 127.	<i>Acorus Calamus</i> 100.	<i>Artemisia Absinthium</i> 106.
	<i>Triglochin palustre</i> 111.	<i>Achillea Millefolium</i> 74.
	— <i>maritimum</i> 112.	
		Cl. 21. MONOECIA.
Cl. 3. TRIANDRIA.	Cl. 8. OCTANDRIA.	<i>Betula alba</i> 80.
<i>Iris pseud-Acorus.</i> 110.	<i>Epilobium angustifol.</i> 150.	— <i>Alnus</i> 128.
<i>Phalaris arundinac. B.</i> vide <i>Arundo col.</i>	<i>Vaccinium Vitisidea</i> 116.	<i>Quercus Robur</i> 75.
<i>Agrostis arundinacea.</i> 96.		<i>Corylus Avellana</i> 159.
<i>Aira caespitosa</i> 152.	Cl. 10. DECANDRIA.	<i>Pinus sylvestris</i> 91.
<i>Poa trivialis</i> 88.	<i>Monotropa hypopithys</i> 97.	<i>Bryonia alba</i> 105.
— <i>pratensis</i> 88.	<i>Arbutus Uva Ursi</i> 85.	
— <i>annua</i> 126.		Cl. 22 DIOECIA.
— (<i>Festuca</i>) <i>fluitans</i> 102.	Cl. 11. DODECANDRIA.	<i>Salix caprea</i> 98.
<i>Festuca (Bromus) gigantea</i> 120.	<i>Agrimonia Eupatoria</i> 99.	<i>Myrica Gale</i> 76.
— <i>ovina</i> 78.	<i>Riseda Luteola</i> 82.	<i>Populus tremula</i> 105.
— <i>fluitans v. Poa fluit.</i>		
<i>Bromus gigant. v. Fest. gigantea.</i>	Cl. 12. ICOSANDRIA.	Cl. 23. POLYGAMIA.
<i>Avena fatua</i> 144.	<i>Prunus Padus</i> 121.	<i>Holcus lanatus</i> 84.
<i>Arundo phragmitis.</i> 114.	<i>Geum Urbanum</i> 94.	<i>Acer Platanoides</i> 86.
— <i>arenaria</i> 158.	Cl. 15. POLYANDRIA.	
— (<i>Phalaris</i>) <i>colorata</i> 107.	<i>Nymphaea alba</i> 92.	Cl. 24. CRYPTOGAMIA.
	<i>Aquilegia vulgaris</i> 118.	<i>Pteris aquilina</i> 90.
Cl. 4. TETRANDRIA.	<i>Anemone hepatica</i> 141.	<i>Scolopendrium (Asplen.) scolop.</i> , <i>Lingua</i> 145.
<i>Galium boreale</i> 122.	<i>Ranunculus Flammula</i> 117.	<i>Asplenium Scolopendr.</i> w.
<i>Plantago major</i> 95.	Cl. 15. TETRADYNAMIA.	<i>Scolop.</i>
	<i>Cochlearia officinalis</i> 87.	— <i>Trichomanes</i> 151.
Cl. 5. PENTANDRIA.	<i>Sinapis nigra</i> 83.	<i>Lycopodium Selago</i> 119.
<i>Fulmonaria officinalis</i> 135.	Cl. 16. MONADELPHIA.	— <i>complanatum</i> 95.
<i>Anagallis arvensis</i> 125.	<i>Malva rotundifolia</i> 142.	<i>Sphagnum capillac.</i> 115. a.
<i>Lonicera Periclymen.</i> 140.		— <i>cymbifolium</i> 113. c.
<i>Verbascum Thapsus</i> 79.	Cl. 17. DIADELPHIA.	<i>Polytrichum commune</i> 101.
<i>Rhamnus Frangula</i> 109.	<i>Vicia sylvatica</i> 156.	<i>Lichentartareus. Parmel.</i>
<i>Ribes Grossularia</i> 155.	<i>Trifolium hybridum</i> 129.	— <i>caninus v. Peltidea.</i>
<i>Daucus Carota</i> 104.		<i>Parmelia (Lichen) tartarea.</i>
<i>Cicuta virosa</i> 154.	Cl. 18. POLYADELPHIA.	— <i>rea.</i> 77.
<i>Charophyll. sylvestre</i> 124.	<i>Hypericum perforatum</i> 75.	<i>Peltidea (Lichen) canina</i> 137.
<i>Carum Carvi</i> 115.		<i>Agaricus muscarius</i> 108.
Cl. 6. HEXANDRIA.	Cl. 19. SYNGENESIA.	<i>Boletus ignarius</i> 125.
<i>Allium Schoenoprasum</i> 89.	<i>Tanacetum vulgare</i> 81.	

REGISTER

Sfver Andra Tomten af Svensk Botanik.

A.

Absinthium vulgare. 106.
ACER PLATANOIDES. 86.
 — *saccarinum* 86.
ACHILLEA MILLEFOL. 74.
ACORUS CALAMUS. 100.
 — *palustris*. 110.
 — *verus*. 100.
Adiantum aureum. 101.
 — *Capillus veneris*. 131.
 — *rubrum*. 131.
Adstringerande. 85. 92. 110. 116.
Afförande medel. 81. 91. 105. 109. 110. 119. *Till.* s. XI.
Agaricus Chirurgor. 125.
AGARICUS MUSCARIUS. 108.
 — *qvern.* 125.
AGRIMONIA EUPATORIA. 99.
AGROSTIS ARUNDINACEA 95
AIRA CAESPITOSA. 132.
ÅKLEJA. 118. *Till.* s. XV.
AL. 128. *Till.* s. XV.
Albarks dekobl. 128.
Alkali Herbar. lix. 106.
Alder. 128.
Alknopp. 128.
Alle. 128.
Alléer. 85. 98. 103. 121. 128.
ALLIUM SCHOENOPRASUM. 89.
Allmän Chelidon. *Till.* s. VIII.
 — *Euphorb.* *Till.* s. VIII.
ALLMÄN ORMBUNKE. 90.
Till. s. XI.
ALM. *Till.* s. I.
Alnus (Betula). 128.
Alsike Klöfver. 129.
 — *Väpling.* 129.
Alvalök. 89.
Amentum. 98.
Ammor. 106. 115.
ANAGALLIS ARVENSIS. 123.
Audtäppa. 87. 89. 91. 105.

ANEMONE HEPATICA. 141.
Anthera uniloc. 80.
Antillyssiska pulvret. 137.
Antispasmodisk. 74.
Apteks Fumar. *Till.* s. v.
 — *Valerian.* *Till.* s. II.
AQUILEGIA VULGARIS. 118.
Aquilina (Pteris). 90.
ARBUTUS UVA URSI. 85.
Arfve. 123.
Aromatisk. 74. 76. 99. 100. 115.
Arre. 128.
ARTEMISIA ABSINTH. 106.
ARUNDO ARENARIA. 138.
 — *COLORATA.* 107.
 — *PHRAGMITES.* 114.
 — *Pseudo phragmites.* 114.
Aska. 90. 128. 135. 139. *Till.* s. VIII. XI.
ASP. 103. *Till.* s. XIII.
Asperifol. plant. 135.
Asperula tinctoria. 122.
ASPLENIUM TRICHOMANES. 131.
AVENA FATUA. 141.

B.

Back-timjan. *Till.* s. II.
Bad. 121.
BANDRÖR 107. *Till.* s. XIV.
Bark, se garfning, färgning.
 — *till Boskapsfoder.* 103.
Barnsjukdomar. 81. 90. 104. 110.
Barnsängsplågor. 74. *Till.* s. II.
Bast. 109. *Till.* s. v. XIII.
Batram. 81.
Beccabunga (Veronica). 127.
Beck. 91.
Beckmössa. 91.
 — *salva.* 91.
Berberis. *Till.* s. II.

- Berceauer. 140.
 Berlänke. 131.
 Bergmossa. 77.
 Bergspring. 151.
 Berserkar. 108.
 BETES-GRÖ. 88.
 — mark. 78. 88. 96. 126.
 BETULA ALBA. 80.
 — ALNUS. 128.
 — Incana. 128.
 Bicornes plant. 85. 116.
 Bien. 98. 109. 118. *Till.* s. VIII. X.
 Bildhuggare-virke. 103.
 Binnike-mask. 90. 91. *Till.* s. I.
 Bipinnatifidum (fol.) 104. 118.
 Biternatum (fol.) 118.
 Bixa Orellana. 82.
 BJÖRK. 80. *Till.* s. IX.
 — Laka. 80.
 — Olja. 80. *Till.* s. X.
 — Svamp. 80.
 Björnar. 130.
 Björn Hide. 101.
 — Mat. 130.
 BJÖRN-MOSSA. 101. *Till.* s. XIII.
 Bladlöss. 121.
 Bladvass. 114.
 Blek-pussighet. 91.
 Blod, att stilla. 73. 125.
 Blodflöden. 73. 74. 79. 93.
 94. 125. 141.
 — hostning. *Till.* s. II.
 Blodig urin. 85.
 Blodkräkning. 93.
 — renande. 103.
 — spottning. 75. 93.
 Bloss. 103. *Till.* s. IX.
 Blå färg. 77. 95. 118. *Till.* s. III. VII.
 Blånader. 105.
 Blåsans lamhet. 85.
 BLÄSIPPA. 141.
 Blåveror. 141.
 Bläck (skrif-) 73. 110. 128.
 — blått. *Till.* s. VII.
 — rödt. *Till.* s. II.
 Blöja. 113.
 Bockskin (glänsande). *Till.* s. II.
 Bokmal. 106.
 Boktryckare svärta. 128.
 BOLETUS IGNIARIUS. 125.
 — Fomentarius. 80.
 — Svavelens. 98.
 Bolmört. *Till.* s. I.
 Bomull, att färga gult. 82. 95.
Till. s. IX.
 Borås färg. 77.
 Boskap, att göda. 104. *Till.* s. VI.
 Boskapsfoder, se Foderväxter.
 — sjuka. 90. 97. 102. 106. 128. 134. *Till.* s. V. VIII. IX. XV. XVI.
 Botaniskt ur. *Till.* s. VIII.
 BRAKVED. 109. *Till.* s. XIV.
 Brandgul färg. 109.
 Brandrör. 114.
 Bromus Giganteus. 120.
 Brun färg. 73. 109. 128. 157.
Till. s. I. III. IX. XI. XVI.
 Brunnsvatten får osmak. 103.
 Bryggings-ämnena. 80. *Till.* s. IV.
 Bryon (hvit). 105.
 BRYONIA ALBA. 105.
 — Dioica. 105.
 Bryon saliva. 105.
 Bräck. 73.
 Brågen. 109.
 Bråken. 90.
 Brännsår. 90. 91. 104. *Till.* s. VIII.
 Brännvin, att krydda. 74. 75. 81. 115. 121.
 — helsosamt. 75.
 Brännvins-ämnena. 80. 115. 121. 144. *Till.* s. II. IV. XIV.
 Brännässla. *Till.* s. VIII.
 Bränsle. 73. 80. 86. 91. 98. 103. 113. 121. 128.
 Bröd, se Nödbröd.
 — att krydda. 115. 116.
 — kummin. 115.
 Bröstsjukdomar. 74. 75. 79. 87. 91. 101. 131. 140. *Till.* s. II.
 Bulnader. 128.
 Bungarot. 134.
 Buskar. 76. 85. 109. 116. 153. 139. 140. *Till.* s. I. II. III.
 Byttelet. 77.
 BÄCKBUNGA. 127.

- Bäck Lilja. 110.
 Bärvatten. 116.
 — vin. 116. 121. 133.
 Bölder. 83. 89. 91.
- C.**
- Calamus vulgaris. 100.
 Calyptra. 101.
 Capillair växter. 143.
 Caprifolium, 140.
 Capsicum annuum. 83.
 Capsula circumscissa. 93.
 Cardialgia sputatoria. 98.
 Carduan. *Till.* s. xi.
 Carota (Daucus). 104.
 Caryophyllata. 94.
 CARUM CARVI. 115.
 CHAEROPHYLLUM SYLVE-
 STRE. 124.
 Champagne vin. 80.
 Chanterelle. *Till.* s. iii.
 Caulis fastigiatus. 119.
 Chokolad. 139.
 Cholera Ovium. 90.
 Chorea St. Viti. *Till.* s. vi.
 Cicutarium. 124.
 Cicuta aquatica. 134.
 CICUTA VIROSA. 134.
 Cicut-plåster. 134.
 Circulerande Åkerbruk. 104.
 Citronsalt. *Till.* s. xvii.
 Coccus. 75. 85.
 COCHLEARIA OFFICIN. 87.
 Coenopteri. 131.
 Conium maculatum. 124.
 Corylus arborescens. 139.
 CORYLUS AVELLANA. 139.
 Corymboso - racemosæ. 127.
 Corymbus. 87. 122,
 Cradle. *Till.* s. viii.
 Crisis. 83.
 Cucurbitaceæ pl:æ 105.
 Cupulæ. 73.
 Cynips. 73.
- D.**
- Damqvastar. 114.
 Darr-popel. 103.
 DAUCUS CAROTA. 104.
 — Sylvestris. 104.
 Dekokt. 73. 74. 79. 80. 81.
 85. 91. 93. 94. 99. 101. 103.
104. 109. 119. 121. 123.
 128. 140. 141. 142. *Till.*
 s. iv. vii.
 Destillera Brännvin. 80. 115.
 121. 144.
 — Olja. 74. 81. 100. 115.
 139. *Till.* s. iii.
 Diabetes. 80.
 Diarré. 75. 79. 93. 94. 110.
 142.
 Dichotomia. 119.
 Dichotomus. 119.
 Disk. 151.
 Disticha. 120.
 Drakblod. *Till.* s. xi.
 Dricka, att brygga. 80. *Till.*
 s. iv.
 — krydda. 76. 87. 94. 100.
 104. 106. *Till.* s. i.
 — förvara för surnad. 80.
 94. 108.
 Droppar. 74. 106.
 Dufvors ohyra. *Till.* s. iii.
 Dufråg. 101.
 Dynor. 101.
 Däsmegräs. 81.
- E.**
- Ebenholz. *Till.* s. v.
 Ek 73. *Till.* s. ix.
 Eksvamp. 73.
 Eastabb. 90.
 EPILOBIUM ANGUSTIFO-
 LIUM. 150.
 Ensatæ (plantæ). 110.
 Erosum. 120. 132.
 Essens. 94.
 Eupatoria (Agrimonia). 99.
 Extrakt. 74. 80. 81. 91. 106.
- F.**
- Facklor. 103. *Till.* s. ix.
 Fallande-sot. 108.
 Faner arbeten. 86. *Till.* s. xi.
 Fastigiatus (Caulis). 119.
 Feberdryck. 99. 116.
 Festuca fluitans. 102.
 FESTUCA GIGANTEA. 120.
 — OVINA. 78.
 — vivipara. 78.
 Fistlar. 91. 94. 99.
 Filix læmina. 90.

- Fioler. 86.
 Fisk, att taga med händerna. 79.
 — göda. *Till.* s. XIII.
 — dammar. 128.
 — redskap, att färga. 80. 128.
 — stånd. 92.
 Fjärils blomster. 136.
 Flammula (*Ranunculus*). 117.
 Flarn. 91.
 Fleiniruoho. 117.
 Flen. 74. 98.
 Flintskallighet. 181.
 Flugor, att döda. 108.
 Flugsvamp. 108.
 Flygande värk. 87.
 Flyghafre. 144.
 — sand. 138.
 Fläder. *Till.* s. III.
 Fläje. 110.
 Fnöske. 79. 80. 125.
 FNÖSKTICKA. 125.
 Foderväxter för boskap och hästar. 84. 86. 88. 90. 91. 96. 98. 101. 102. 103. 104. 107. 111. 112. 115. 114. 120. 124. 126. 129. 150. 132. 136. 138. 139. 144. *Till.* III. IV. VIII. IX. XI. XII. XV.
 — får, getter och svin. 77. 80. 82. 84. 86. 87. 88. 91. 92. 103. 107. 111. 112. 116. 128. 132. *Till.* s. III. IV. V. VII. XII. XV.
 — Björnar. 130.
 — Bäfrar. 105.
 — Elgar. 105.
 — Harar. 103. 142.
 — Hjortar. 105.
 — Kaniner. 86. 103. 152.
 — Kräfter. 128.
 Fotsvett, att återställa. 80.
 Frangula (*Rhamnus*). 109.
 Franskt Raygrass. *Till.* s. VI.
 Frisittande. 126.
 Frossor. 73. 80. 81. 83. 89. 94. 98. 106. 115. 117. 121.
 Frostknölar. 83.
 Fröredning (*Ormbunkars*). *Till.* s. XI.
- Frösamling. 102. 129. 138. *Till.* s. VII. VIII. IX. XI. XIII. XVIII.
 Fuga Dæmonum. 75.
 Fur. 91.
 Fågelmat. 89. 102. 116. 125. 128. 134. 136. *Till.* s. VII. XIII. XIV. XV.
 Fårens ull skadas. 103. *Till.* s. VIII.
 — sjukdomar. *Till.* s. VIII.
 Fårgräs (*Linné's*). 78.
 FÅRSVINGEL. 78. *Till.* s. IX.
 Färgmadra. 122.
 Färgväxter. 73. 75. 76. 77. 80. 82. 85. 95. 109. 110. 114. 122. 124. 150. 157. *Till.* s. I. II. III. V. VII. VIII. IX. XI. XIII. XIV. XVI. XVII.
 Fönstersvamp. 125.
 Fördelande. 81. 119. 123.
 Förkylda lemningar. *Till.* s. II.
 Förstoppning i lefvern. 106.
- G.
- Galenskap. 123.
 GALIUM BOREALE. 122.
 — Mollugo. 122.
 Gallæ. 75.
 Galläplen. 73.
 Garfning. 73. 80. 85. 98. 105. 116. 128. 139. *Till.* s. III. IV. VII. XII. XIII.
 Garn. *Till.* s. VIII. XVI.
 Garn att färga blått. *Till.* s. III.
 Genljuds bottnar i musikal. Instrumenter. 86.
 Gesvinda rör. (Brandtrör). 114.
 Getter. 105. 121.
 Geum hybridum. 94.
 GEUM URBANUM. 94.
 Giftiga växter för Bien. *Till.* s. VI.
 — för Får. 117.
 — Boskap. 134.
 — Gäss. *Till.* s. II. VIII.
 — Hundar. 134.
 — Hästar. 90. 117. 154.
 — Höns. *Till.* s. VIII.

- Giftiga växter för Menniskor. Gåsgräs. 102.
 108. 118. 134. *Till.* s. 1.
 viii. xvii.
 — Svin. *Till.* s. ii. vi.
 — Vargar. 154.
 Gikt. 74. 79. 80. 81. 85. 87.
 89. 105. 154.
 Gippstak. 114.
 Glandes. 73.
 Glas-slipning. 105.
 Glas tillverkning. *Till.* s. xi.
 Glasur. 138.
 Glädtighet, förorsakande. 85.
 Golf (hvita). *Till.* s. xiii.
 Gonorrhé. 141.
 Gredelin färg. 77. 137.
 Groblad. 95.
 Gryn. 102. *Till.* s. vii.
 Grå färg. 85.
 Gräsvins föda. 80.
 Gräs. 78. 84. 88. 96. 102. 107.
 114. 120. 126. 132. 138.
 144. *Till.* s. i. ii. iii. iv. vi. ix.
 GRÄSLÖK. 89.
 — planer. 78. 88.
 — såning, se gräs.
 Gräsväxten skadas. 73. 101.
 139. *Till.* s. xii.
 Grö (betes). 88.
 — (hvit). 126.
 — (slätter). 88.
 Grön färg. 80. 109. 114. 124.
Till. s. i. v. vii. viii.
 — för Sockerbagare. *Till.*
 s. vii.
 Grönsaker. 86. 87. 89. 115.
 127. 135. 142. *Till.* s. xi. xvi.
 Gröt. *Till.* s. v. viii.
 Gucku-lin. 101.
 — Råg. 101.
 Gul färg. 76. 80. 82. 95. 100.
 109. 110. 124. *Till.* s. i. ii.
 iii. v. vii. viii. ix. xi. xiii.
 Gula Liljor. 110.
 — Rötter. 104.
 Gulsot. 106.
 Gummi Senegal. *Till.* s. iv.
 Gurgling. 73. 79. 93. 99. 140.
 141. 142.
 Gyllenåder (blind). 73. 79.
 — (öppen). 79.
 Gärtall. 91.
- Gärdsel. 105. 139.
 Gärdsgårds rofva. 105.
 Gäss (feta). *Till.* s. xiii.
 Gödande (boskap). 104. 111.
 112. *Till.* s. vi.
 Gödselämnen. 101. 113. 139.
 Gökiåg. 101.
- H.
- Haapä. 103.
 Hackelse. 101.
 HAFSÄLTING. 112.
 Halsfluss. 73. 79. 83. 93.
 Hampa att färga gult. 80.
 — rödt. 80.
 Handskar. 98.
 Hargräs. 132.
 Harts. 75. 91. *Till.* s. xii.
 HASSEL. 139.
 Hattar. *Till.* s. xiv. xvi.
 — att svarta. 85. 128.
 — Fruntimmers. *Till.* s.
 xiii.
 Hemorroider. 73. 79.
 Hepatica Nobilis. 141.
 Herba Jaceæ. *Till.* s. vi.
 Heshet. 131.
 Himmelsgräs. 130.
 Hirsutus. 135.
 Hispidus. 122.
 Hjul. 105.
 HOLCUS LANATUS. 84.
 Honga. 91.
 Horn, att färga svart, mörkt.
 73.
 Hosta (Boskaps). 97.
 — (Menniskors). 89. 91.
 94. 104. 151.
 Hudens sjukdomar. 83. 99.
 Hufvud-svaghet. 105.
 Hufvud-sår. 83. 91. 118.
 — värk. 76. 100. 110.
 Hunla, i stället för. 76. 87.
 106.
 Hundkax. 124.
 — Kummin. 124.
 — Käxa. 124.
 HUNDLAF. 137.

- HUNDLOKA.** 124. *Till. s. xv.* Isidium gonatodes. 77.
 — rofva. 105. Islands Laf. *Till. s. iii.*
Hvita flussen. 74. 92. 94. Juft. 80.
Hvita Lingon. 116. Jukt. 80.
Hvit Bryon. 105. Jäger. 132.
Hvitgrö. 126. Jämna. 95.
Hvit Jungfru M. sänghalm. 122
 — Mära. 122.
Hvit Näckört. 92.
Hygroskop. 144.
HYPERICUM PERFORATUM. Kachexi. 81.
 75. Kaffé, i stället för. 73. 159.
Hyperiks olja. 75. *Till. s. iii. xvi.*
Hypokondri. 74. 115. Kahilos. 114.
Hysteri. 81. 115. Kakerlackor. 92.
Häll och Styng. 83. 101. 105. Kakosen-ruoho. 75.
Hårväxt, befordras. 101. Kalkonungar. 89.
Häckar. 98. 109. 121. 128. KALMUS. 100.
Till. s. ii. xvi. — ruoho. 100.
HÄGG. 121. Kalmusi. 100.
Hängen. 73. 98. 128. Kalmusrot. 100.
Härkäpuu. *Till. s. vi.* Kamexing. *Till. s. v. viii.*
Hästar. 89. 102. 104. 113. 121. Kamillört. *Till. s. vii.*
Till. s. viii. Kangasparki. 85.
Höftvärk. 91. 105. Kaniner. 86.
Höns. 136. *Till. s. iii. vii.* Kantig konvall. *Till. s. v.*
 — att göda. *Till. s. ix.* Kardborra. *Till. s. viii.*
- I. J.**
- Jern, i vatten att upptäcka.** 73.
Jesuxen-Kukka. 130.
Jette Grö. *Till. s. iii.*
Iktegräs. 117.
Indusium. 90.
Inflammerade sår. 128.
Infusion. 73. 74. 75. 79. 81.
 85. 93. 99. 106. 109. 115.
 123. 141.
Ingefära, syltad. 100.
Invertes sår. 74. 75. 79. 99.
Involucella. 104. 124.
Involucrum. 104.
Johannes Ört. 75.
Jokno. 116.
Jordfrukter, att förvara. *Till.*
s. ix.
Jordhumla. 74.
 — loppor, att fördrifva.
 128.
Iris palustris. 110.
IRIS PSEUDACORUS. 110.
Isajuri. 134.
- K.**
- Kachexi. 81.
 Kaffé, i stället för. 73. 159.
Till. s. iii. xvi.
 Kahilos. 114.
 Kakerlackor. 92.
 Kakosen-ruoho. 75.
 Kalkonungar. 89.
 KALMUS. 100.
 — ruoho. 100.
 Kalmusi. 100.
 Kalmusrot. 100.
 Kamexing. *Till. s. v. viii.*
 Kamillört. *Till. s. vii.*
 Kangasparki. 85.
 Kaniner. 86.
 Kantig konvall. *Till. s. v.*
 Kardborra. *Till. s. viii.*
 Kardialgi. 74. 98.
 Karmelit färg. 95.
 Karmosin färg. 75.
 Karskellokat. 94.
 Kasa. 114.
 Kastor-svarta. 85.
 Kattost. 142.
 Keisanputki. 134.
 Kikhosta. 94.
 Killingblomm. 141.
 Kimrök. 80.
 Kina, i stället för. 73. 94. 98.
 121. *Till. s. xii.*
 Klaver. 86.
 Klipping. 93.
 Klåda. 91. 128.
 Klöfver (Alsike), 129.
 Knylhafre. *Till. s. vi.*
 Koirankuono. 125.
 — putki. 124.
 Kojruoho. 126.
 Kojou. 80.
 KOKLEARI. 87.
 Koklearie Sprit. 87.
 Kol. 109. 128. *Till. s. vii.*
 Kolik. 74.

- Kolmi kukkainen. *Till.* s. vi.
 Kolofonium. 91.
 Komjan. 115.
 Konieört. 124.
 Konsetv. 87.
 Konsionell. 77. 85.
 Konvulsioner. 105. 108.
 Kopper. 83. 91. 118.
 Kork. 128.
 Kotkansupi. *Till.* s. vii,
 Kourlehti. 93.
 Kramp i nedra käftan. 125.
 Kroppssvaghet. 83.
 KRUSEBÄRSBUSKE. 133. *Till.*
 s. xvi.
 Krutberedning. 109. 128.
 Kryddor. 94. 100. 115.
 Kryddpåsar. 81.
 Kryp ranunkel. 117.
 Kräk hvete. 101.
 — korn. 101.
 Kräfter. 128.
 Kräkning. 105. 119. *Till.* s. 1.
 Kröson. 116.
 Kummel. 115.
 KUMMIN. 115.
 Kummina. 115.
 Kungs Kina. *Till.* s. xii.
 Kungsljus. 79. *Till.* s. ix.
 Kylande. 116. 133. 139.
 Kyskhets medel. 92.
 Kälplantor. 128.
 Källershalsbuske. *Till.* s. i.
 Källportlak. 127.
 Källrar. 103.
 KÄRRSÄLTING. III.
 Kökeruoho. 79.
 Köksväxter. 86. 87. 89. 115.
 127. 135. 142. *Till.* s. xi.
 Körtels sjukdomar. 73. 110.
 101. 105.
 Kött, att bevara för röta. 81.
 94.
- L.**
- Laka (Asp). 103.
 — (Björk). 80.
 — (Lönn). 86.
 — (Lind). *Till.* s. v.
 Lamhet (Blåsans). 85.
 Lampolja. 109. *Till.* s. xiii.
- LANDHAFRE. 144.
 Lappä. 128.
 Lavement. 73. 79. 81. 142.
 Laxermedel. 81. 91. 100. 105.
 109. 110. 119. *Till.* s. ii.
 Ledvridning. 105.
 Lefversjukdomar. 99. 106. 141.
 Leipä. 128.
 Liberum. 126.
 Lichen caninus. 137.
 — frigidus. 77.
 — tartareus. 77.
 — ciner. terrestris. 137.
 Liktornar. 91.
 Linbär. 85. 116.
 Lind. *Till.* s. v.
 LINGÖNVÄXT. 116.
 — hvita. 116.
 Lingua cervina. 143.
 Linnæi Fårgräs. 78.
 Linne att färga, brunt. 128.
 — gult. 80. *Till.* s. 1.
 — rödt. 80.
 — svart, mörkt. 73. 128.
 Ljung. *Till.* s. vii.
 Ljusstöpning. 130. *Till.* s. xvi.
 xvii.
 Loka gyttja. 113.
 LONICERA PERICLYMENUM.
 140.
 — Xylosteum. 140.
 Loppgräs. 119.
 Loppor, att fördrifva. 128.
 LUDDTÅTEL. 84. *Till.* s. xi.
 Lumpehet. 92.
 Lunghosta, boskaps. 79.
 Lungdot. 74. 75. 79. 101.
 Lungört. 97. 135. *Till.* s. xvi.
 Lusika ruoho. 87.
 Lusslummer. 119.
 Lut. 103.
 Luteola (Reseda). 82.
 Lutsalt. 90. 106.
 LYCOPODIUM COMPLANATUM.
 95.
 — SELAGO. 119.
 LUSLUMMER. 119.
 Långlästa. 120.
 Läder, att färga blått. *Till.*
 s. iii.
 — brunt. 128.
 — grönt. 109.

- Läder, svart, mörkt. 73.
 — beredning. 73. 80. 85.
 98. 103. 128. *Till. s. vii. xi.*
 Läkeblad. 93.
 Läkebläckor. 93.
 Läckande. 116. 133. 139.
 Löfsalar. 140.
 Löftägt. 80. 105. 139.
 LÖNN. 86. *Till. s. xi.*
 — laka. 86.
 — socker. 86.
 Lösande medel. 81. 115.
- M.
- Maankälda. 95.
 Madrasser. 101. *Till. s. xii.*
 Magstärkande. 81. 89. 93.
 100. 106.
 Mahogene. 73.
 Mal. 76. 98. 106.
 Malvaceæ plantæ. 142.
 MALVA ROTUNDIFOL. 142.
 — sylvestris. 142.
 — vulgaris. 142.
 Maläta — 106.
 MALÖRT. 106. *Till. s. xiv.*
 Malörts-droppar. 106.
 Malörts vatten. 106.
 Manna-derphe. 113.
 Mannagryn. 102.
 MANNAGRÄS. 102. *Till. s. xiii.*
 Margräs. 138.
 Martall. 91.
 Maskar. 80. 81. 90. 91. 104.
 105. 106. *Till. s. x.*
 Maskfrö. 81.
 — Mjöl. *Till. s. xii.*
 Masur. 80. 139. *Till. s. x. xi.*
 Matlads träd. 140.
 Matnyttiga växter. 86. 87. 89.
 104. 109. 115. 133. 135.
 142. *Till. s. iv.*
 Matsmältning befordrande. 83.
 Mattara. 122.
 Mattelummer. *Till. s. vii.*
 Mattor. 96. 114. *Till. s. v.*
 Mecca balsam. 80.
 Melica. 132.
 Meloten klöfver. *Till. s. viii.*
 Messling. 83. 118.
 Miekaruoho. *Till. s. xv.*
- Mjelden. 90.
 Mjeltsjuka. 106. 123.
 Mjeltört. 131.
 MILLEFOLIE. 74
 — droppar. 74.
 Millefolium (Achillea). 74.
 Mineralvatten. 73.
 Missfall. 90. 119.
 Missne. *Till. s. v.*
 Mjölbär. 85.
 Mjölks att fördrifva. 128.
 — blir osmaklig. 89. 106.
 108.
 — röd. *Till. s. ix.*
 Mjölkökande för ammor. 115.
 — för kor. 104. 114. 126.
 150. *Till. s. xv.*
 Mjölkört. 150. *Till. s. xvi.*
 MJÖLON. 85. *Till. s. xi.*
 — ris. 85.
 MONOTROPA HYPOPITHYS. 97.
 Monoici (flor.) 80.
 Morot. *Till. s. i.*
 MOROTSÖRT. 104. *Till. s. xiv.*
 Mos. 109.
 Moselvin. *Till. s. xvii.*
 Mossar. 77. 95. 101. 114. 119.
 157. *Till. s. iii.*
 Moxa. 125.
 Mullvador. 121. *Till. s. xv.*
 Multisiliquæ (pl:æ). 118.
 Munlås. 125.
 Muscarius (Agaricus). 108.
 Muscus caninus. 137.
 — erectus. 119.
 Musikaliska instrum. 86.
 MYRICA GALE. 76.
 Myrkiputki. 134.
 Myrtus brabantica. 76.
 Mångåriga växter. 74. 75. 77.
 81. 88. 89. 90. 92. 94. 96.
 97. 99 — 102. 106. 107.
 110 — 112. 114. 117 — 120.
 122. 124. 127. 129. 130.
 132. 134 — 136. 138. 141.
 143. *Till. s. iv. ix.*
 Mäddy. 91.
 Mära (hvit). 122.
 Mörk färg. 73. 109. 128. 137.
Till. s. iii.
 Möss. 121.

N.

Narkotisk. 75. 76. 79.
 Naturlig uppställning. 110.
 Neglikeört. 95.
 Nerfdöfvande (narkotisk). 75.
 76. 79.
 — stärkande. 81. 94.
 Nervosæ (vaginæ). 133.
 Njurarnas sjukdomar. 75. 141.
 NORDISK GALIE. 122.
 NYMPHÆA ALBA. 92.
 — minima. 92.
 Nyponbuske. *Till.* s. III.
 Näckblad. 92.
 — blomma. 92.
 — ört (hvit). 92. *Till.* s. XII.
 Näcka-ört. 133.
 Näfver. 80.
 Näsblod. 125.
 Näsgräs. 74.
 Nätkin. *Till.* s. VII.
 Nödbröd. 75. 80. 90 — 92.
 105. 112. 115. 116. 130.
 136. 144. *Till.* s. VII. XV.
 Nötbuske. 139.
 Nötolja. 139.
 Nötter. 75. 139.

O.

Odling. 128.
 Oedema. 106.
 Ogräs. 144.
 Ohyra. 76. 92. 98. 105. 106.
 108. 119. 121. 128. *Till.* s.
 III. VII. XV.
 Olja (destillerad). 74. 75. 81. 85.
 100. 115. 139. *Till.* s. III. X.
 — pressad. 109. 150. 159.
Till. s. IV. XI. XV.
 — väsendtlig. 87. 104. 115.
 Oliver. 139.
 Ollon. 75. *Till.* s. IX.
 Ömslag. 75. 79. 93. 99. 104.
 105. 115. 119. 128. 142.
Till. s. XV.
 Önda sår i hufvudet. 91.
 Örean. 82.
 Örbunkar. 90. 131. 143. *Till.*
 s. IV.
 Örbunke (allmän). 90.
 Özaris. 90.

Orselj. 77.
 ORSELJ-LAF. 77.
 Ost att krydda. 115.
 Oxel. *Till.* s. VI.
 OÄKTA KLÖFVER. 129. *Till.* s.
 XVI.

P.

Paatama. 109.
 Padus (Prunus). 121.
 Paleæ. 129.
 Palkinäpuu. 139.
 Panicum Dactylon. *Till.* s. V.
 Pannkakor, att krydda. 81.
Till. s. III.
 Papilionaceæ plantæ. 156.
 Papper. 80. 114. *Till.* s. I. V.
 XV.
 — att färga. 80. 140.
 Parasit-växt. 97.
 PARMELIA TARTAREA. 77.
 Patan. 109.
 PELTIDEA CANINA. 137.
 Penntaggad. 104.
 Perichatium. 101.
 Peristoma. 101.
 Persiko Bränvin. 121.
 Personatæ plantæ. 127.
 Peruviansk balsam. 91. *Till.*
 XII.
 Pestilens blommor. 74.
 Phalaris arundinacea. 107.
 — picta. 107.
 Phragmites (Arundo). 114.
 Pietar-ruoho. 81.
 Piller. 91.
 Pinnatifidum. 104.
 PINUS SYLVESTRIS. 91.
 PIPHVEN. 96.
 Pipsvampar. 125.
 Pipsår. 99.
 Pirken. 75.
 PLANTAGO MAJOR. 93.
 — lanceolata. 93.
 — media. 93.
 PLATT LUMMER. 95. *Till.* s.
 XIII.
 — Gräs. 95.
 Plåster. 75. 91.
 POA ANNUA. 126.
 — FLUTANS. 102.

- POA PRATENSIS. 88.
 POA TRIVIALIS. 88.
 Podagr. 85.
 Polertrissor. 103.
 Pollen. 119.
 POLYTRICHUM COMMUNE. 101.
 Pomaceæ plantæ. 153.
 POPULUS TREMULA. 103.
 Pors. 76.
 Pottaska. 106. *Till.* s. VIII. XII.
 Preservativ. 100.
 PRICKIG HYPERIK. 75. *Till.* s. IX.
 PRUNUS PADUS. 121.
 Pseudacorus (Iris). 110.
 PTERIS AQUILINA. 90.
 Pulmonaria maculosa. 155.
 PULMONARIA OFFICINALIS. 135.
 Pulpukat. 92.
 Pulver. 75. 81. 85. 90. 94. 105. 106. 108. 109. 118. 121. 125. 157.
 Pulvis Antillyssus. 137.
 Punsch. 116. *Till.* s. II.
 Puolain. 116.
 Puolama. 116.
 Pursu rahka. 76.
 Puurlaukka. 89.
 Pålar under vatten. 103. 128.
- Q.
- Qvarka. *Till.* s. IV.
 QUERCUS ROBUR. 73.
 Qvesrot. 105.
 Qvickhvete. *Till.* s. IV.
- R.
- Rabarber. 109.
 Racemus. 105. 121. 127.
 Radix Ari. *Till.* s. V.
 Rand-gräs. 107.
 Ranunculus acris. 117.
 — bulbosus. 117.
 RANUNCULUS FLAMMULA. 117.
 — reptans. 117.
 Rasande Djur. 123. 137. *Till.* s. VII.
 Raseri. 108.
 Rautalehti. 93.
- Reformar. 83. 89. 99. 134.
Till. s. VII.
 Regler. 74 81. 101. 105.
 Renfana. 81. *Till.* s. X.
 — repe. *Till.* s. IX.
 Rep. 109. *Till.* s. V. XII. XIV.
 RESEDA LUTEOLA. 82.
 Reumatism. 74. 75. 80. 87. 91. 99. 125. 134.
 RHAMNUS FRANGULA. 109.
 RIBES GROSSULARIA. 133.
 — reclinatum. 133.
 — Uva crispa. 133.
 Riddersporre. *Till.* s. VII.
 Riisiruoho. 119.
 Ringens (corolla.) 140.
 Ritkol. 139.
 Roccell. 77.
 Rosen. 73. 80. 128.
 ROSEN-BENVED. 140.
 Rotaceæ plantæ. 123.
 Rotata corolla. 127.
 Rottor. 121. *Till.* s. III. VII.
 Rukko. 114.
 Rumex acetosa. 87.
 RUNDBLADIG MALVA. 142.
 Rupulinruoho. 118.
 Ruskifvande dryck. *Till.* s. XVI.
 — kraft. 74. 76. 108. *Till.* s. VI.
 Rypsterderse. 113.
 Ryssläder. 80.
 Ryssolja. 80.
 Råmjölkgräs. 130.
 Rödbrun färg. 130.
 Röd färg. 77. 80. 85. 122. 140. *Till.* s. I.
 RÖDMOSSA. 113.
 Rödsot. 73. 79. 91 — 94. 110. 121. 142.
 — hos får. *Till.* s. XIV.
 Rölleka. 75.
 Rör. 114.
 Rörflen. 107.
 Rörtopp. 114.
 Röta (emot). 81. 94. 100. 109. 135.
 Rötfeber. *Till.* s. II.
 Rötter (ätliga). 115.
- S.
- Safve. 91.
 Sagogryn. 102.

- Sal Absinth. 106.
 Salava. 98.
 Salfva. 73. 75. 91. 105. *Till.*
 s. vii.
 Salix alba. 98.
 — CAPREA. 93.
 — fragilis. 98.
 Sall. 98.
 Sallat. 87. 89. 116. 127. 139.
 Till. s. ii. xi. xv.
 Salpetter. *Till.* s. v.
 Saltgräs. 112.
 Sammandragande. 73. 75. 76.
 79. 85. 92. 110. 121. 128.
 Sanan. 90.
 SANDRÖR. 138.
 Sanka ställen att odla. 102.
 107. 111. 112. 144.
 Sarapuu. 139.
 Satalehti. 74.
 Scabra. 105.
 Scapus. 100.
 Schytt gult. 80.
 — grönt. 80.
 Schoenoprasum (Allium). 89.
 SCOLOPENDRIUM LINGUA. 143.
 — Phyllitis. 143.
 Selago (Lycopod). 119.
 Selinum palustre. 134.
 Sem. Santon. 81.
 Semiverticillatum. 152.
 Senap, Engelsk. 83.
 Senapsdeg. 83. 117.
 Sexualsystemets förbättring.
 76. 86.
 Sianpuolain. 85.
 Sianveriheinä. 75.
 Silke att färga blått. 77.
 — gredelint. 77. 137.
 — gult. 82. 95.
 — karmelit. 95.
 — karmosin. 75.
 — rödt. 77.
 — svart. 73.
 Silkesmaskar. *Till.* s. i.
 Sinapi. 85.
 SINAPIS NIGRA. 83.
 Sirap. 80. 85. 86. 104. *Till.*
 s. xi.
 Sjöblad. 92.
 Sjöfågel. 102.
 Sjö-Ollon. 92.
- Skabb. 80. 91. 99.
 Skedört. 87.
 Skifsvampar. 108.
 Skinn att färga grönt. 109.
 — svart. 128.
 Skogs-Kattost. 142.
 SKOGS-VICKER. 136.
 Skorf. 91. 118.
 Skrifbläck. 73. 110. 128.
 Skrift (urblekt att återställa).
 73.
 Skrofler. 101. 105. *Till.* s. xiv.
 Skånska handskar. 98.
 Skärvass. 114.
 Skörbjugg. 80. 83. 87. 89. 91.
 94. 100. 106. 121. 127. 133.
 Slagruta. 139.
 Slagtkreaturs kött, välsmakande. 111. 112.
 Slapphet. 73. 93. 103. 110. 141.
 — Magens. 93.
 — Tarmkanalens. 93. 103.
 Slemlösande. 115.
 Slokgräs. 132.
 Slättergrö. 88. *Till.* s. xi.
 Smultronört. *Till.* s. i.
 Småborrar. 99.
 Smäsvepen. 124.
 Smör att förvara för härsknad. 128.
 — för osmak. 89.
 — fär gul färg. 104. 126.
 Snickararbete. 73. 86. 128.
 Snus. *Till.* s. viii.
 Snöört. 74.
 Socker. 86.
 Sopmossa. 101.
 Sorbus hybrida. *Till.* s. vi.
 Sorkar. 121.
 Sotolja. 80.
 Spadix. 100.
 Spanskflugan. 117. *Till.* s. xv.
 — Peppar. 85.
 Sparris. 150.
 Spasmer. 94.
 Spatha. 89.
 SPHAGNUM CAPILLACEUM. 113.
 SPHAGNUM CYMBIFOLIUM. 113.
 — Palustre.
 Spikklubbört. *Till.* s. vi.
 Spolmaskar. 90.
 Spolpipor. 114.

- Spongia offic. 125.
 Sprakved. 109.
 Spring Maskar. 81. 90.
 SPRÄNGÖRT. 134. *Till.* s. xvii.
 Spåkter. 124.
 Spånad. 142.
 Spänningar i underlifvet. 79.
 Stellatæ plantæ. 122.
 Stengräs. 74.
 Stenplågor. 74. 80. 85. 90.
 101. 104. 116. 142.
 Stensöta. *Till.* s. iv.
 Stickelbär. 133.
 Stoppande. 73.
 Stoppning. 101. 114. 130. *Till.*
 s. xii.
 STOR GRODELAD. 95. *Till.* s.
 xii. xiii.
 STOR-SVINGEL. 120. *Till.* s. xv.
 STRANDRÖR. 114.
 Strålblomster. 31. 106.
 Styng. 83. 105.
 Stängsel. 139.
 Stärkande. 73. 74. 81. 94. 141.
 Stärkelse. 105. *Till.* s. v.
 Suffolk-grass. 126.
 Sumach. 139.
 Supp. 103.
 Surkål. 115.
 Svagt bröst, se lungshot, bröst-
 sjukdomar.
 Svampar. 73. 80. 98. 108. 125.
Till. s. iii.
 Svarfvararbete. 86. 128.
 Svart färg. 73. 85. 110. 128.
Till. s. xv.
 SVART SENAPS-ÖRT. 83. *Till.*
 s. xi.
 — Solar. *Till.* viii.
 Svensk Caprifolium. 140.
 Svepe. 141.
 Svettdrifvande. 81. 89. 91.
 Svindel. 100.
 Svin att göda. 73. 90. 116.
Till. s. vi.
 — mat. 92. 116. 128.
Till. s. vii.
 Svin Svingel. 102.
 Svullnad. 79. 81. 105. 106.
Till. s. ii.
 Svärdbladige växter. 110.
 Svärdgräs. 110.
- SVÄRDLILJA. 110. *Till.* s. xiv.
 Svärtning. 73. 85. 110. 128.
Till. s. xv.
 Sylt. 100. 115. 116. 133. 139.
 Syrsor. 92. 103.
 Såpsjudning. 103. *Till.* s. iv.
 xii.
 Sår (friska). 74.
 — i hufvudet. 83. 91. 118.
 — i lungorna. 74.
 — invertes. 74. 75. 79. 99.
 — utvertes. 73. 74. 80. 91.
 104. 105. 108. 118. *Till.*
 s. iv.
 Säriläkande. 93. *Till.* s. viii.
 Sårnad i tandköttet. 87.
 Sår (skrofelartade). 105.
 Sås till rulltobak. 115.
 Sädflytning. 94.
 Säfjebomma. 110.
 Säke. 80.
 SÄLG. 98.
 — Pil. 98.
 — Ticka. 98.
 Säll. 98.
 Sälting. 111. 112.
 Säng. 101.
 Sänenjalka. 90.
 Sömn gifvande. 108. *Till.* s. viii.
 Sörpe. 91.
- T.
- Tagel att färga. Karmosin. 75.
 — (i ställe för). 101.
 Taktör. 114.
 Taktäckning. 96. 103. 114.
 TALL. 91. *Till.* s. xii.
 Tallstrunt. 91.
 TALLÖRT. 97.
 Tammi. 73.
 TANACETUM VULGARE. 81.
 Tandborstar. 142.
 Tandköttets sårnad. 87.
 Tandvärk. 93. 110.
 Tarmkanalen. 93. 103. 142.
 Taula-käppä. 125.
 Té. 74. 75. 79. 80. 81. 85. 91.
 99. 104. 119. 140. 142. *Till.*
 s. xvi.
 Tegel, att glasera. 103. 109.
Till. s. xv.

- Tennkomposition. 95.
 — solution. 82.
 Ternatum folium. 118.
 Terpentin. 91. *Till.* s. xii.
 Thapsus (Verbascum). 79.
 Thrismos max. 125.
 Thymus serpyllum. *Till.* s. ii.
 Ticka (fnösk). 125.
 Tiggare. 117.
 Tilia microphyllus. *Till.* s. v.
 — plätiphyllus. *Till.* s. v.
 Tillandningar. 114.
 Timmer. 103. 128.
 — otjenligt till brunnar. 103.
 — under vatten. 103. 128.
 Tinktur. 75. 75. *Till.* s. vi.
 Tjära. 91.
 Tjärvatten. 91.
 Tobak (rök). 85.
 Torsken. 104.
 Torrvärk. 91.
 Töste. 109.
 Trefärgad Viol. *Till.* s. vi.
 TRIFOLIUM HYBRIDUM. 129.
 — pratense. 129.
 TRIGLOCHIN PALUSTRE. 111.
 — MARITIMUM. 112.
 Trichotomia. 122.
 TRIKOMAN. 131.
 Tripinnatum folium. 124.
 Trollbärsört. *Till.* s. i.
 Trollmedel. 75. 101.
 Try. 140.
 Träd. 73. 80. 86. 91. 98. 103.
 121. *Till.* s. v. vi.
 — att färga brunt. 128.
 — gult. 124.
 — inörkt, svart. 73. 128.
 — plantering. *Till.* s. ix.
 Träjon. *Till.* s. vii.
 Tröske. 109.
 Tuberosa radix. 118.
 TUMÄTEL. 132. *Till.* s. xvi.
 Tulvor. 132.
 Tuggkäda. *Till.* s. xii.
 TUNGLIK SKOLOPENDER. 143.
 Tunglänke. 145.
 Tungspene (nedfallen). 73.
 Tuomi. 121.
 Tvåbyggare. 105.
 Tvååriga växter. 79. 87. 104. 115.
 Tvätt. 90.
 Tyfving. 116.
 Tyska klockor. 118.
 Tåg. 109. 142. *Till.* s. xii.
 Tätel (Ludd). 84.
 — Tuf. 132.
 Täcktätel. 132.
 Törnros få stark lukt. 89.

 U.
 Ugnns qvastar. 101.
 Ullra. 128.
 Underlivets spänningar. 79.
 Uppmjukande medel. 79.
 Urin blodig. 85. *Till.* s. ix.
 — blåsans lamhet. 85.
 — drifvande. 80. 81. 85.
 87. 89. 91. 101. 104. 105.
 109. 157.
 Urinens omätliga afgång. 80.
 Urinstämna. 74. 85. 109.
 Urpendlar. 103.
 Utslag. 76. 83. 89. 91. 99.
 100. 118. 140.
 Utsot, (färens). 90.
 Utvertes skador. 75.
 Uvä Ursi (Arbutus). 85.

 V.
 Vaccinium. 85.
 VACCINIUM VITIS IDEA. 116.
 Vass. 114.
 Vattenaktig svullnad. 105.
 Vattenpalsternackor. 134.
 Vattenlångon. 116.
 Vattenskräck. 137.
 Vattensot. 81. 83. 91. 87. 105.
 106. 109. 110. 127.
 — hos får. 127. 128.
 Vau. 82.
 Vax.
 Vaxämne. 76. *Till.* s. viii. x.
 Ved. 73. 80. 86. 91. 98. 103.
 121. 128. 159. *Till.* s. vi.
 — föga värmande. 103.
 — mycket värmande. 80.
 128.
 — sprakande. 103.
 Vejde. *Till.* s. iv.
 Venerisk sjukdom. 121. 134.
 VERBASCUM THAPSUS. 79.

- VERONICA BECCABUNGA. 127. | Ylle, att färga karmelit. 95.
 VICIA SYLVATICA. 136. | — karmosin. 75.
 Vildhafre. 144. | — rödt. 122.
 Vildkummin. 124. | — svart, mörkt. 73. 85.
 Vild persilja. *Till.* s. VIII. | 109. 128. 137. *Till.* s. XI.
 Vin att göra. 80. 116. 121. |
 133. *Till.* s. III. X. XVII. |
 — skämdt att förbättra. 73. | Å.
 139. *Till.* s. III. | Åkanna. 92.
 Violet färg. 137. | Åker-Arf. 123.
 Violsirap. 118. | Åkerleja. 118.
 Vitis Idæa (Vaccinium). 116. | Åkermönja. 99.
 Vivipara. 78. 126. 132. | Ålandsrot. *Till.* s. VII.
 Vårbrodd. *Till.* s. I. | Åriga växter. 82. 83. 123. 126.
 Väderdelande. 89. 104. 115. | 142. 144.
 — spänningar. 73. 74. 89. | Årigt Ängsgräs. 126.
 94. |
 Vågbredsblad. 93. | Ä.
 Vägglöss. 76. 108. *Till.* s. |
 III. XII. | Ältan. 117.
 Väpling (Alsike). 129. | Ältfrossa. 117.
 Värk, Hygande. 87. | Ältgräs. 117.
 — reumatisk. 125. | ÄLT RANUNKEL. 117. *Till.* s. XV.
 Värk-stillande. *Till.* s. VI. | Ändtarm, utfallen. 73. 91. 93.
 Värkört. 117. | Äng. 113. 129. 152. *Till.* s. XVIII.
 Värmande kryddor. 100. | — sank. III. 112.
 | Ängsgräs, årigt. 126.
 | Ängskaffe. *Till.* s. I.
 | Ängskampe. *Till.* s. II.
 | — latyr. *Till.* s. VII.
 | — svingel. *Till.* s. VII.
 | Ättika. 80. 85. 133. *Till.* s. II.
 |
 | Ö.
 | Ögonsjukdomar. 90. 93. 123.
 | 142. *Till.* s. II.
 | Öl, helsosamt. 91. 104.
 | — rusgifvande. 74.
 | Ölgräs. 81.
 | Örmossa. 77.

SLUT PÅ ANDRA BANDET.

TRYCKFEL OCH RÄTTELSEN,
till andra Tomten af Svensk Botanik.

Nr. 90. sid. 2. rad. 5. står: mask i 2 drakm. — läs: mask,
2 drakm.

— 91	— I	— 5	— (i början — l. i början
— 92	— I	— 36	— borde — l. torde.
— —	— —	— 37	— gula. — l. gula näckörtens
— 94	— I	— 5	— fyrtaggade. — l. fyrtaggade.
— 95	— I	— 20	— mångåriga, I — l. mångårigå. I.
— 102	— I	— 17	— blomfoderskal — l. blomkronskal.
— —	— 2	— 11	— blomfoderskal — l. blomkronskal.
— —	— —	— 12	— blomfoderskal — l. blomkronskal.
— 112	— I	— 26	— bekent — l. bekant.
— 117	— 2	— 23	— brandrör — l. brandrör (geschwin- da rör) i.
— 122	— I	— 4	— hvit mära — l. hvit mära.
— —	— 2	— 18	— ämnef — l. ämnet.
— 125	— 2	— 3	— pipipa — l. pipiga.
— —	— 2	— 24	— Thrismos — l. Trismus.
— 127	— I	— 7	— osæ — l. osi.
— —	— I	— 22	— hvilken — l. hvilket.
— 128	— I	— 3	— Ullra läs Ullra; lappä, läs läppä.
— —	— 2	— 10	— får — l. få Ebenh.
— 139	— I	— 22	— silkes tofsar — l. silkestofsar.
— —	— —	— —	— utskjuto — l. utskjuta.
— —	— —	— 33	— <i>Spilhn</i> — l. <i>Spielman</i> .
— 140	— I	— 24	— emct — l. emot.
— —	— 2	— 9	— framhånga — l. framtrånga.
— 144	— I	— 14	— ojemna kanten — l. ojemna i kanten.

Till. s. III. rad. 34 står: år — l. får.

— — —	— —	— 41	— , — l. .
— — v.	— —	— 14	— Görtner. — l. Gärtner.
— — vi.	— —	— 19	tillågg: också fly de dem.
— — —	— —	— 24	utstrykes: också fly de dem.
— — —	— —	— 25	står: Härkäuu — l. Härkäpuu.
— — —	— —	— 36	— gräs — l. gräset.
— — vii.	— —	— 32	borttages: ,
— — ix.	— —	— 15	står: 75 — l. 73.
— — —	— —	— 42	— Nr Björk — l. Nr 80 Brök.
— — xiv.	— —	— 17	— deraf blir — l. blir deraf.
— — xvii.	— —	— 2	— vigogna — l. vigogne.
— — xviii.	— —	— 40	— Gradle — l. Cradle.

System. Regist. rad. II. Phal. arund. B — l. β.

New York Botanical Garden Library

3 5185 00280 4753

